SKILDRINGAR UR SVENSKA NATIONENS LIV

# FYRSKEPPET

EN DAGBOK AV *LUDVIG NORDSTRÖM*

MED TECKNINGAR AV FÖRFATTAREN

STOCKHOLM ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1922

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok från 1922 digitaliserades i augusti 2018.

## I. FÖRHISTORIEN

### § 1. Det okända Sverge.

30 okt. 1921. I somras skrev jag en artikel, som publicerades i Svenska Dagbladet under ovanstående rubrik och som handlade om det verkliga Öregrund, inte det man ser med ögonen utan det, som icke syns, det, som finns i siffrorna. Jag genomgick mantalslängden, jag resonerade med direktör Storm, chef för Svenska Handelsbankens avdelningskontor, med handlanden O. F. Leufstadius och fick av båda uppgifter på vad orten producerade och konsumerade o. s. v.

Den gången upptäckte jag det okända Sverge, och jag blev så nyfiken, att jag fattade följande beslut, formulerat i nedanstående anteckning i dagboken, för 15 juni: »Jag har lust att göra denna rubrik ('Det okända Sverge') till en samlingsrubrik för en rad totalistiska artiklar; och jag har i afton tänkt på en dylik artikel om Sverges fyrar och fyrskepp, en om dess roddbåts- och smärre segelbåtstyper samt hantverk och industri där omkring mot bakgrund av världshandeln o. s. v.»

Detta var den 15 juni 1921. I Öregrund. Under juni månad åt jag med min familj på Stadshotellet.Så hände det följande dag, då vi sutto vid middagsbordet, att uppasserskan kom med ett visitkort. Det var en man i kaféet, som ville tala med mig. Under hans namn stod: »fyrbiträde».

Jag satte mig hos honom, sen jag ätit min middag, och vad han sade var i stort sett följande:

— Vi undrar, om inte en författare skulle vilja ligga någon tid på ett fyrskepp för att se och studera fyrskeppspersonalens liv. Det är fullständigt okänt för hela Sverge. Men det är en orättvisa, att man inte skall ha minsta intresse för detta yrke, som kanske är det allra hårdaste och enformigaste av alla.

Jag fattade naturligtvis ögonblickligen mitt beslut. Att denna offert kom mig till handa i samma drag som jag själv fått idén, tog jag som ett gott omen (jag är nämligen i högsta grad vidskeplig) — ja, som ett kommando; och därmed var saken klar.

Den 9 sept., återkommen från sommarvistelsen i Öregrund, till Djursholm, avsände jag en skrivelse till K. Lotsstyrelsen med anhållan att någon tid under högvintern, d. v. s. värsta tiden, få vistas ombord å ett fyrskepp vid Ostkusten, och tio dar senare, den 19 sept., hade jag företräde hos generallotsdirektör Hägg. En svensk

ämbetsman är nu i regel en fin karl, och det besannade jag här i fullaste mått. Allt, som kunde göras att ge mig klarhet i fyrfartygsförhållandena gjordes. Generallotsdirektörn och förste fyringenjör Hultman hade den utomordentliga vänligheten att lägga fram planritningarna över ett par olika fyrskepp, som man kunde välja emellan, och beslutet stannade vid Almagrundet utanför Sandhamn. Jag hadeursprungligen tänkt mig Grundkallen, men, som generallotsdirektörn påpekade:

— Kommunikationerna dit ut äro ovanligt svåra. Det är 5 à 6 timmars motorbåtsfärd från fyrskeppet in till Gräsön, sen har man att gå över Gräsön och så, till sist, att ro från Gräsön över till Öregrund. Tillkommer så, att om det blir stark kyla och havet fryser fast, så dras fyrskeppet in, och därmed ginge ju hela planen om intet.

Från Almagrundet däremot är det bara två timmars motorbåtsfärd in till Sandhamn, så att, om något skulle komma på, som fordrade närvaro i Stockholm, så finns det möjlighet göra en resa dit utan större svårighet varförutom isförhållandena vid Almagrundet aldrig bli sådana som vid Grundkallen, att de tvinga fyrskeppet att dras från stationen.

Almagrundet bestämdes alltså, och 1 okt. hade jag följande officiella dokument i min ägo:

Kungl. Lotsstyrelsen

D. N: o 3282 L.

*Till Skriftställaren Ludvig Nordström.*

*Med anledning av Eder i skrivelse den 8 dennes gjorda framställning om tillstånd att denna höst under någon månads tid inackordera Eder å ett av östra kustens fyrskepp har Kungl. Lotsstyrelsen medgivit, att I mån under tiden omkring 15 december 1921—1 februari 1922 vistas å fyrskeppet Almagrundet, under villkor att staten härför icke tillskyndas någon utgift; och ägen I att med lotskaptenen i Stockholm träffaöverenskommelse om den ersättning I skolen erlägga för erhållande av proviant ombord.*

*Stockholm den 30 september 1921.*

*ERIK HÄGG.*

*Bernhard Wadström.*

*Angående tillstånd till vistelse ombord å fyrskeppet Almagrundet.*

## § 2. “War Fundy“, min skrivstol, Lotsverket och den stora barnkammaren.

Generallotsdirektörn hade gett mig Lotsverkets ämbetsberättelse för 1920, och jag studerade den girigt på tåget till Djursholm. Det första, jag helt naturligt såg efter, var, vad rikets lotsverk omfattade, och jag erkänner, att jag blev häpen, då jag fann följande.

Tänkom oss en sommarfärd längs Sverges kuster, säg i augusti månad, då alla fyrar äro tända. Vi se alltså fyrar överallt. Då man t. ex. står på Ölands landborg i trakten av Färjestaden och ser in mot fastlandet, d. v. s. mot Kalmar, så ser man ett myller av blinkande fyrar. Eller om man norrifrån kommer mot inseglingsleden till Stockholm vid Arholma, så blinkar det även där från alla håll.

Står man på Understens fyrklippa utanför Upplandskusten, ser man Understen, Grundkallen, Svartklubben, Örskär. Det är glödande cigarrspetsar överallt i skymningen.Så man tänker sig, när man dessutom minns alla lotsbåtar, man sett sticka ut om fosterlandets uddar, att det måtte vara en hel armé, som rikets generallotsdirektör kommenderar.

Gissa, hur stor den armén är?

1,533 man. Det är allt. Av dessa äro så till på köpet 7 stycken lärare och lärarinnor vid lotsbarnskolorna, 9 skrivbiträden och vaktmästare å lotskaptensexpeditionerna och 21 på indragningsstat. Så att cirka 1,500 är den

aktiva siffran.

Sveriges rike har kring sina oändliga kuster 1,500 lykttändare och vägvisare åt världshandelns arbetare, som nalkas dess hamnar, och en aning om, vad denna armé har att till mänsklighetens och Sverges väl bevaka och vårda, får man, om jag säger, att landets kuststräcka är 160 mil eller ungefär så lång som från Stralsund till Konstantinopel (185 mil). Tänk på Karl XII:s ritt!

Man brukar inom den »högre» litteraturen förebrå mig, att jag tycker så mycket om siffror. Ingenting kan vara mer missvisande. Jag var i skolan halvrealist men brydde mig aldrig om matematiken, med den följd, att jag i skrivningarna löste ett problem, och det var fel. Jag har aldrig sett ett C så expressivt som det, vilket stod under uppsatsen. Nej, jag bryr mig inte mycket om siffror i och för sig, men jag bryr mig alldeles rasande mycket om livet på denna planet. Det är min enda passion. Och det livet är så utvecklat numera, att jag tvingats gå till siffrorna och de statistiska uppgifterna.

Det har därför roat mig att titta efter, vad det lilla kungariket Sverges dörrlykta kostat i jämförelse medvärldsriket Englands, och intresserar det läsaren att höra, så kan jag berätta, att medan Sverge år 1920 fick kosta på sig 11½ millioner kronor för att underhålla lyktan i fråga, så var genomsnittet för världsrikets lyktomkostnader åren 1902—1917 knappt 9 millioner.Statistical Abstract for the United Kingdom 1903—17 (1919), s. 68. Det kostar att bo i ett land, så utdraget som en knäck! När man vill delta i världens liv, och det kan man inte undgå i våra dar.

Emellertid, Lotsverkets ämbetsberättelse kastade ljus över saker och ting, som jag aldrig förut tänkt på. Det fanns t. ex. en avdelning, som hette »Hamnar och bryggor, utlossning av mudder m. m.», och där läste jag:

»I anledning av gjorda framställningar rörande anläggning av lastbryggor, utlossning av mudder, arbeten i hamnar m. m. hava följande resolutioner, innefattande beslut i vad på Lotsstyrelsen beror, meddelats, nämligen — — —.»

Och så kom i följande stil:

— »för firman J. G. Gunnersson & A. Galsgaard, med tillstånd att utlossa mudder i sjön utanför Malmö;

— för Sofiehems trävaruaktiebolag, med tillstånd att i Ume älv utföra vissa vattenbyggnader;

— för aktiebolaget Kol och Koks, i fråga om anläggande av en vågbrytare vid Gåshaga å Lidingön.»

Detta gav mig en alldeles ny synpunkt på livet. Jag skall genast visa, vad den innebar för hela min uppfattning av fyrskeppsplanen. Jag tänkte nämligen:

— Om Kol och Koks' vågbrytare står i Lotsverkets ämbetsberättelse, så ger jag mig katten på, att min nya skrivstol står där också.Och nu måste jag berätta en historia.

Jag bodde, som redan nämnts, i somras i Öregrund. Den 5 aug. kom jag ner till hamnen och fann där vid piren ett helt väldigt zigenarlass av föremål, som befunnos utgöra vrakgods från en vid Grundkallen strandad engelsk ångare. Det var nachterhus, sjökort, navigationslitteratur, flaggspel m. m., och mitt i alltsammans en rasande trevlig stol, karmstol, antagligen skepparns. Jag satte mig i den och hade aldrig suttit bättre. Som jag emellertid måste återvända till skrivbordet och mitt hårda arbete med att rycka svenska folket ur lyrikens förbannelse, hade jag inte tid att stanna utan bad direktör Storm, som skötte det hela, att ropa in stolen åt mig.

Det var nämligen strandvraksauktion.

När jag kom ner på hans kontor kl. 5 och frågade efter min stol, svarade han:

— Den gick, den, herr Nordström! Det var källarmästarn, som fick den. Jag måste gå bort ett ögonblick för affärer, och när jag kom tillbaka, hade den gått.

Varje människa känner arten av en djup och äkta känsla. Jag gick upp till källarmästarn för att ta ett sista farväl av den stol, som dittills bäst passat min icke absolut sylfidiska lekamen, och just som jag träder inom dörren, hör jag källarmästarn säga i telefon:

— Här kommer Nordström. Ja, det ordnar vi, naturligtvis.

Och som han lagt ner luren, säger han:

— Var så god, herr Nordström, här är stolen! Nej, för allt i världen.. nej, nej, nej! Jag bryr mig inte alls om den.Det är källarmästar Johansson, det, på Stadshotellet i Öregrund, en stor man, en vidsynt man, en man, som man bygger riken med här på denna jord.

Och jag hade världens bästa skrivstol, mahogny, lädersits för — 12:50.

Nå, jag tittar i Lotsverkets ämbetsberättelse under rubriken: »Översikt av strandnings- och olyckshändelser, som träffat fartyg på eller invid Sverges kuster år 1920.» Och där under rapportnummer 31 för Nedre norra lotsdistriktet finner jag följande:

Sept. 7 kl. 7 e. m. Strandad: grundklacken å 1,5 m. vid Grundkallen, lat. 60° 29′ 6″ N., Long. 18° 51′ 25″ O. Ångaren »War Fundy». Hemort: London. Avgångsort: Blyth. Destinationsort: Gävle. Last: Kol. Vrak. N. laber vind, stark tjocka.

Där hade jag min skrivstol, den som jag nu sitter och skriver det här i.

Då sade jag mig, att mänskligheten lever i en ordnad värld, där allt bokförs, där allt har sin givna, bestämda plats och uppgift. Vi, som skriva böcker, ha varit en samling piltar, som aldrig haft reda på detta, som trott världen en barnkammare, där var och en gått som han behagat, lekt i sanden efter eget fritt skön. I en värld, där jag i Svea rikes ämbetsberättelse kan utan svårighet återfinna min skrivstol, är verkligheten helt annorlunda beskaffad, den är ett ordnat helt, och ett litet högintressant stycke av denna världsordning heter Almagrundet, med där stationerat fyrskepp.17

Sammanträffande med fyrmästar A. A. Mattsson och presentation för fyrskeppet.

31 okt. Den 18 okt. ringde lotskaptensexpedi-tionen, som svar å brev från mig, och meddelade, att fyrskeppet inkommit till Stockholm och låg vid Ros en vi k för att tas i docka och överses till vinterkampanjen.

Nu vill jag genast hår säga ifrån, att jag ämnar vara detaljerad. Människor kunna indelas i två klasser, och när jag söker en benämning, finner jag i minnet en, som används av en kapten på en av våra kustångare. Han brukar säga:

— Det finns bara två slags folk: sjöfolk och fruntimmer!

Med sjöfolk menar då jag — utan avseende! å kön — sådana, som vilja tränga till sakernas kärna. Med de övriga ha vi här intet att skaffa. Nu, finns det, när man läser en beskrivning, vilken som helst, ingenting så retfullt, som att få veta endast en del riktigt utförligt. En av de böcker jag tycker bäst om är t. ex. den berömde alpinisten Edward Whympers: »Travels amongst the Great Andes of the Equator» och en annan är »The Path to Rome» av Hilaire Belloc. Nåväl, i Whymper, som är den mest exakta och minutiöse redogörare man kan önska sig, får man t. ex. veta, att en god del av det medhavda konservförrådet visade sig odugligt, men man får inte veta, av vilka varor det bestod. Man får, som är det intressantaste av allt, veta, hur människokroppen reagerade för luft-2. — Nordström. Fyrskeppet.18

trycket uppe på Chimborazzo men man skulle velat ha en dietkarta, så att man fått en ordentlig bild av hela förberedelseanstalten och alla förutsättningar.1

»The Path to Rome» är en av de roligaste modärna böcker, som gjorts, en 20 :e seklets religiöst färgade Rabelaisiad — men medan man följer Belloc på hans fotvandring från Lothringen till Rom, önskar man, att i honom varit en Whymper, som kunnat meddela bergbestigningarnas fysiologi, och en Napoleon, som kunnat ge deras topografi, så som den store kejsaren gett Italiens topografi i sin odödliga skildring i »Minnena».

Nu skall Gud veta, att jag varken är någon Napoleon, någon Whymper eller någon Hilaire Belloc; men jag anför ovanstående för att ånge en syftning, ett önskemål: att man i våra dar önskar inte bara en bild, utan en så vitt möjligt dels hel bild och dels detaljerad bild, så att man verkligen känner realitetens hela doft av rikedom.

Jag fick alltså telefonbud från lotskaptensexpedi-tionen den 18 oktober, att fyrskeppet låg vid Rosenvik. När jag hörde ordet Rosenvik, häpnade jag och sörjde över min okunnighet. Jag undrar, hur många av Stockholms 432,000 invånare, som veta, var Rosenvik ligger. Jag fick snart veta det.

Den 19 okt. ringde det åter:

— Det är fyrmästarn på Almagrundet. Jag ringer för att underrätta, att vi inte tas in i dockan förrän tidigast i afton.

1 Stopp! Uppgifterna funnos i en not! Whymper var en gud! Jag en slarv!19

Pa min fraga, hur länge lian skulle bli i Stockholm, svarade han:

— Ja, nog blir det minst fjorton dar.

Gott. Då överenskommo vi att råkas ombord lördagen den 29 okt.

— Jag vill visa herr Nordström, hur vi har ombord, sade rösten. Det är mycket enkelt.

Nu hade jag alltså kommit så långt i detta finfina äventyr, att jag hört fyrmästarns röst. Och jag kände mig lyckligare över detta fyrskepp, över att ha hört fyrmästar Mattssons röst i telefon än de flesta fästmän över att vara förlovade, över att höra fästmöns röst i telefon. Ty vad kan en fästmö lära en fullvuxen karl? Men ett fyrskepp! Gud!

Den 29 åkte jag alltså in till Stockholm från Djursholm och tog Djurgårdsspårvagnen på Norrmalmstorg. Jag skulle ut till dockan på Beckholmen. Frågan var, hur man skulle komma dit. Skulle jag vara stolt och inte visa min okunnighet, eller skulle jag fråga kon-duktörn. Jag är för gammal att skämmas för att inte veta allt, så jag frågade var man skulle stiga av.

På Djurgårdsslätten.

Och när vi kommit dit, pekade den hygglige kon-duktörn :

— Följ bara staketet hela vägen ner.

Det gjorde jag och kom över bron till Beckholmen. Där låg svenska handelsflottan upplagd. Ångare vid ångare i en enda rad. Jag tänkte på Newcastle-on-Tyne i norra England, där jag under kriget farit en timme mellan bolmande varv och upplagda ångare. Då var Beckholmen, i jämförelse, verkligen ett litet Öbacka.

Så ser jag en man komma. Jag kände, att det var20

fyrmästar Mattsson. Och när han föll av mot mig och sade:

Det är väl inte herr Nordström!

Sa var jag hemma med ens. Namnet Mattsson hade tack vare Albert Engström gjort mig lite tvehågsen först. Eller rättare tack vare Grisslehamn, där jag hos Albert, på sin tid, råkat den gamle: Janne Mattsson, en jätte med jätteskägg. Men fyrmästar A. A. Mattsson såg inte sådan ut.

Hur tänker sig svenska folket en fyrmästare? Försök att skapa en fantasibild. Finns det inte någon av alla dessa poeter, som målat upp någon tångbehängd Poseidon?

Fyrmästar Mattsson såg ut som en skattebetalande medborgare på gatan. Han hade alldeles vanliga gångkläder, liksom jag själv, ett välrakat, blåögt ansikte med en stubbad, något gråsprängd mustasch, och han talade som en herre på ett kontor, ett ämbetsverk eller på vilken plats som helst i det modärna, »ni-vellerade» samhällslivet.

Och nu gingo vi fram till dockan.

— Ja, där är hon! pekade fyrmästarn, då vi svängde om ett hörn, och där stod nu fyrskeppet i en väldig grop, röd som en hummer i sin gryta, sen vattnet tappats ur.

— Det är ett av de modärnaste fyrskepp vi har i Sverge, sade fyrmästarn. Hon är gammal men alldeles ombyggd.

Men nu fick jag en stöt i maggropen. Vem låg bakom fyrskeppet i yttre dockan? Hernösand II! Gamla Hernösand II, min barndoms Hernösand II!21

— Kors! Där ligger ju gamla Hernösand II! måste jag ge mitt hjärta utlopp.

— Ja, hon har slagit av ena propellerbladet.

— Det är en gammal holk. Hon är byggd 1852, om jag inte misstar mig.

— Ja, hon är gammal, det syns på henne, men hon är inte dålig.

— Den! sade jag med hela min barndoms lokalpatriotism brytande igenom alla årsringar. Bästa sjöbåt i hela Norrlandsflottan!

— Ja, se bara så fina former! svarade fyrmästarn, och jag kände, att vi funnit varandra. Bara på den repliken. Så går det till här i världen.

Så skall det börja på sjöäventyr. Kunde man tänka sig en finare iscensättning av Vår Herre än denna placering av gamla Hernösand II. Det är sånt, som gör en förtroendefull mot världsalltet och dess styresman.

Jag kunde inte undgå att tänka på två saker: dels en historia och dels ett personligt minne, förknippade med denna gamla hederliga ångare. Historien ger som ett tvärsnitt av Sverges öden under senaste halvsekel. Det finns uppe i Ångermanland ett gammalt berömt bruk vid namn Graningeverken, och chef för dessa verk var på sin tid en patron Gavelius. Om honom berättas nu, att han en gång varit i Stockholm och där låtit sy sig en uppsättning fina skjortor. Så skulle han resa hem med Hernösand II och båten skulle gå, men skjortorna hade inte blivit färdiga.

— Ja, då väntar vi! sade han.

Och båten fick vänta, det sägs ett par dagar.22

Så bar det då äntligen av. Men vad hände? Mitt i inloppet till Härnösands hamn började ångaren sjunka. Och sjönk! Med de fina Stockholmsskjortorna och alltsammans.

Det var den tiden, för 50 år sen. Vilken brukspatron bestämmer turlistan efter sina skjortor i våra dar! Hur skulle Sverge då se ut?

Minnet knyter sig på ett egendomligt passande sätt till denna historia om forna dagars Sverge. Det var sommaren 1908. Jag reste ner till Stockholm på den vördnadsvärda åldringen, och i sällskap hade jag en lektor i matematik vid h. allm. läroverket i Härnösand. En klipsker karl.

Vi resonerade litteratur.

— Jag ska ge dig en god idé, sade han. Heidenstam har skrivit »Karolinerna», och det är gott och väl. Men hur såg det ut i Sverge på »karolinernas» tid? Det kunde behöva skildras, kanske mer än det andra. Och det skulle skildras i en bok, som skulle heta: »Karolinernas hustrur.»

Det var en man med blick, men som jag inte har tid att luska fram allt materialet för en dylik bok, skänker jag idén med varm hand till mina äradei kolleger och återgår till fyrskeppet. Till det välordnade Sverge, vi ha i våra dar, tack vare den lyckliga omständigheten, att vi kommit förbi både karoliner och stärkskjortor som turlistefaktorer; och som en symbol på det, som varit och det som är, betraktade jag Beckhölmsdockan i Stockholm denna 29 okt. 1921, med Hernösand II och Almagrundets fyrskepp bredvid varandra. Och som rätt var, låg tvåan sackad akter om fyrskeppet.23

Om mitt besök ombord skall jag fatta mig kort, jag torde få tillfälle att ge en grundlig redogörelse för vad ett fyrskepp är för slags maskin, då äventyret börjat på allvar. i

5 nov. Jag fortsätter i dag. Arbete har hindrat mig slutföra beskrivningen av mitt första sammanträffande med fyrmästar Mattsson och fyrskeppet.

Jag skall nu bara med ett par ord beröra, hur man i Sverge lätt finner anknytningar. Så litet är detta kungarike i världen.

Jag nämnde för fyrmästarn, att Almagrundet var ett stålfartyg och sade:

— Jag har bara sett ett fyrskepp förut på nära håll. Det var Sydostbrotten, som i min barndom plägade ha vinterkvarter i Härnösand. Och det var trä.

— Det stämmer, svarade fyrmästarn. Jag var en tid på Sydostbrotten.

— Och kände kanske Sjöström?

— Ja, för allt i världen.

— Ser man på! Jag var på hans bröllop. Han gifte sig med en utmärkt duktig människa, som i flera år var husföreståndarinna i mitt barndomshem.

— Jaha. Hon satte upp matservering sedan.

— Precis. Och Sjöström är död.

— Och Sjöström är död, ja. Just så.

Nu fattades bara en länk oss emellan, för att bandet enligt människors vana skulle vara fast knutet för alltid. Vi hade redan gemensamma bekanta.

Jag sade, då vi lämnade skeppet:

— Sjön kommer man aldrig ifrån, om man har sjömansblod i sig och vuxit upp på kusten. Min släkt har varit kofferdikaptener i 300 år, och min far var24

den förste, som stannade på landbacken. Det gör, att bara jag kommer på ett däck, känner jag sjöblodet i mig och blir 20 år yngre med ens.

— Herr Nordström är väl inte gammal.

— 39.

— Ja, jag är 56.

— Det är ju ingen ålder heller. Dit ska vi alla.

— Ja, man ska ju det, förstås. Det är ju sant. Saken var klar. Vi hade kastat ankar i varandra —

förlåt, enligt Joseph Conrad är uttrycket: »Cast anchor» det enda, som en riktig sjöman aldrig tar i mun.

Så kan man degenereras från sin släkt. § 4.

Om kustlyktornas museum samt om samtalet på "Rosengrens källare".

Nu skall jag berätta en liten detalj, som är del av en stor sak, en världsöverskyggande sak och som folk sällan tänker på eller lägger märke till. När vi lämnat fyrskeppet, säger fyrmästarn:

— Jag ska be att få visa herr Nordström fyrmuseet. På min fråga, var det låg, ty detta var något, jag

aldrig hört talas om, pekar fyrmästarn till höger, över Beckholmsbryggan.

— Där, sade han, vid Rosenvik.

Det var alltså Rosenvik, Lotsverkets varv, omedelbart öster om Beckholmen. Och dit gingo vi alltså. Där låg gamla lotsångaren »Sundsvall», med vilken jag sett kung Oscar II komma till Härnösand, 1892 vill jag minnas. Vad den såg gammal, liten och ut-25

tjänad ut. Men där lågo på bädden tre av Lotsverkets kostrar, med skinande ny koppring. Det var sjöbåtar, det; herregud, man kände, hur de vuxit som salig Venus Anadyomene ur vågorna.

Men där var framför allt materialförvaltarn!

Var gång jag ger mig ut bland människorna, de arbetande människorna på jorden, träffar jag alltid folk, som kommer mitt hjärta att klappa. Man ska se människor i arbete, då kommer deras värde, deras storhet, deras mening i tillvaron fram. Nu den lugna materialförvaltarn! Lotsverket var 1,500 man. En oändligt ringa del av svenska rikets i det närmaste 6 millioner människor men med sin bestämda arbetsbörda i nationens och statens 1iv. Materialförvaltarn var bara en av dessa 1,500. Och med sin än mindre del. Men hur liten den var, hängde den samman med världsalltet och med hela mänsklighetens historia, och dessa båda såg jag en glimt av under hans ledning.

Det var två små rum; de sågo ut som en lampaffärs lagermagasin. Taken voro fullhängda av lyktor i täta rader och av något, som liknade miniatyrassurans-sprutor. Det var de forna fyrarnas oljehus. Det var glaskronor, som hängde bland dem: gamla fyrapparater. Det var från golv till tak hyllfack med väldiga lampglas, rullade i gamla nummer av Social-Demokraten. Det var Dalénfyrapparater, och en hel fyr-linsapparat.

— Den påminner mig om Lungö fyr utanför Härnösand, anmärkte jag.

— Stämmer! svarade materialförvaltarn. De ha än i dag samma apparat, men icke röd lins som här utan klippljus.26

Detta var Sverges store lyktexpert! Han kände varje fyr, varje fyrskepp längs den 160 mil långa kusten. Han kände alla Sverges 376 fyrar, 23 fyrskepp, 57 lysbojar, 79 mistsignalstationer, 130 lotsbyggnader och 18 livräddningsstationer.

När, som i dessa dagar, väldiga stormar svepa in från polhaven och det dånar och vräker kring Sverges kuster, då gäller det, att alla dessa rikets 683 vapen mot naturens raseri äro klara, då flammar kusten, då tjuta sirenerna och blinka lysbojar, då stå de blå livräddningsbåtarna klara på sina kavlar — och bakom allt detta skymtar en liten ljus man i Stockholm, i ett par rum ute vid Rosenvik på Djurgården under gamla lyktor och oljebehållare.

Är inte det en infattning åt ett människoliv? Binds icke den mannen in i världshandelns nät, markerar han icke ett steg, en punkt i mänsklighetens säkerhetsarbete på denna planet?

Hatten av!

Man har redan frågat mig:

— Men vad kan man uppleva på ett fyrskepp?

Svaret står härovan. Allt detta har jag med svällande hjärta upplevat bland mina landsmän, redan innan äventyret började. Och uppleva!? Vilken idiotisk fråga! Bara man ser en knappnål, ser man inte då världshistorien! Vart leder den inte ens tankar? En knappnål — det är ju ett bevis för Guds existens. Jag skulle vilja se, var man inte upplever!

Och vad som väntade mig, fick jag samma dag en första aning om. Medan vi inspekterade fyrskeppet, hade fyrmästarn sagt:

— Vi ha fått en ny och första klassens generallots-27

direktör nu, och det kan behövas, för inte är allt, som det skulle. Han får ta i med att ordna opp hela verket, och ingenting har blivit gjort på länge. Och vad oss, fyrpersonalen angår, så skall ett nytt löneförslag läggas fram för riksdan, men tiderna äro ju svåra. Generallotsdirektörn har i alla fall lyckats intressera statsminister Branting och finansministern, och Branting och en annan av statsrådsherrarna, Svensson hette han visst, han var ombord här..

— Stor, ljus?

— Ja, en fet karl, de voro ombord, som sagt, med generallotsdirektörn och jag sade: Vi äro tacksamma, att herrarna intresserar sig för oss och vårt arbete, och särskilt tyckte jag om statsminister Branting, för han tog så noga reda på allting, gick igenom hela fartyget och talade med oss alla och ville höra vår åsikt.

Jag har mött Branting på olika håll i livet, men nu mötte jag honom ombord på fyrskeppet. Inte som talare bakom ett rött skynke på Ladugårdsgärde, utan som svenska nationens förste tjänare på ett rött fyrskepp i Stockholms hamn. Det var också en upplevelse, att där höra omdömet om socialistchefen som statsman.

Emellertid, i och med dessa fyrmästarns ord hade jag ju klart för mig, att fyrpersonalen levde ett liv, som icke i allt var paradiset.

Och när jag satt med fyrmästarn, en stund senare, vid ett lunchbord på »Rosengrens källare», fick jag min första introduktion i det liv, som väntade mig.

15 nov. Jag fortsätter min beskrivning i dag. Jag ligger, sanningen att säga, i min säng och skriver28

detta (med fontänpenna naturligtvis), rökande pipa. Det är så ruggigt väder ute, att man har det bäst, så här på aftonkröken, efter slutat dagsarbete, mellan lakan.

Hör nu på! Jag har just läst »Times'» stora ledare om Washingtonkonferensen, om att världen måste välja en ny väg. Jag översätter en bit, så skall jag sedan visa, hur det passar in med något, som fyrmästar Mattsson berättade mig på »Rosengrens källare».

— Aldrig förut i vår planets underliga historia, säger Times, har en konferens samlats för att diskutera mänsklighetens framtid. Vi och de med oss besläktade folken i världen och alla nationer, som bekänna sig till kristendomens läror, vi alla ha begagnat vår växande styrka och proklamerat våra skilda ideal med det resultatet, att hela världen nu är vaken, följande våra läror på gott och ont, belastande den just enade världen med problem, som fordra snabb lösning, om mänskligheten skall bevara sitt liv. Europa är numera nära förenat med Amerika och Asien, och för frågan, om denna nära förening skall bli till nytta för människosläktet, måste det i våra dar avgöras, huruvida dessa förenade folk skola välja krigets eller fredens väg. Det är Washingtonkonferensens verkliga innebörd. Det rör sig inte här om ett ljumt yttre accepterande av allmänna etiska eller humanitära formler, utan här fordras någonting av en religiös impuls, en ny lidelse, en ny entusiasm, formande människosläktets numera uppenbara enhet i ett omotståndligt medryckande ideal, som blåser bort tvivel och tvekan och alla tvedräktens envisa vanor och29

genom sin makt skapar nya och lyckligare former för sammanlevnaden på jorden.

Så skriver världsbladet »Times» den 12 nov., i London. Den 29 okt. satt jag på »Rosengrens källare» i Stockholm med fyrmästar Mattsson och resonerade om livet på Almagrundets fyrskepp.

— Hur fick ni veta att kriget utbrutit t. ex.? frågade jag.

— Jo, se jag var fyrmästare på Finngrundet uppe i södra Kvarken, och det gick till på det viset, att hela sommarn hade det ju varit den mest livliga trafik, och så med ens var det tomt, absolut tomt. Inte ett fartyg syntes, och vi begrepo, att nånting måste ha hänt. Så kom ett fartyg alldeles ensamt, och jag signalerade åt honom att lägga bi, och av honom fingo vi veta, att det var krig, men vi visste inte, om Sverge var med, på länge.. Vi hade 10 timmars motorbåtsfärd in till land.

Detta var en liten första bild, förmedlad av Finn-grundets fyrskepp, utav den gamla krigiska världen. Men jag fick en annan. Vi resonerade om stormar och oväder, och så säger fyrmästarn:

— Ja, och så ha vi minorna förstås!

— Äro de inte borta än?

— Ja, man får ju hoppas det förstås, men alldeles säker kan man ju inte vara.

— Nå, vad gör ni åt dem?

— Skjuter på dem, så att de explodera.

— Med särskilda gevär då?

Ja, vi ha fått särskilda gevär av kronan.

Det är lite aning om, vad det heliga, läsaren vet det där heliga kriget, som skulle moraliskt lyfta värl-30

den, åsamkar de civilisationens utposter och säkerhetsväktare, som ett fyrskepp är, för obehag.

— Nå, men om ni inte träffar och minan kommer drivande ner mot fyrskeppet?

— Ja, då blir det att sätta i gång maskinen och sticka på kättingen, och hålla undan, så att den går förbi.

Jag hade min första konkreta känsla av det okända hjältelivet där ute på havet.

Nå, hur levde nu dessa okända mänsklighetens och svenska nationens gårdvarar ?

— Jag får säga, sade fyrmästarn, att jag beundrar herr Nordström, som ger sig ut.

— Hur så?

— Ja, ta nu maten t. ex. Den är visst inte bara dålig. Men det är ju ärter och fläsk två gånger i veckan och salt sill och salt fläsk och kabiljo. Det bjuds inte på annat. Det är inte biff som här, inte.

— Nå, smör? sade jag.

— Nej, det finns inte. Det är margarin.

Vet läsaren, vad jag gjorde? Jag berättar det, för att visa, att jag vid gudarna inte är någon hjälte, utan ganska mycket av ett högst vanligt matvrak på landbacken.

Jag bad fyrmästarn för 100 kronor skaffa mänsklig proviant i form av konserver, smör, hyggligt te och kaffe, och jag stadfästes i mitt beslut att av Stockholmssystemet begära extra sprit för denna upptäcktsfärd i de sibiriska trakterna av svenska statens och svenska nationens okända liv.

Och så slutade lunchen på »Rosengrens källare».31

§ 5.

Förberedelserna.

Jag har sportat ganska mycket i min dar, men jag har aldrig ägt en sportkostym. Nu insåg jag, att dess stund var kommen, och jag gick följaktligen till skräddar Engström i Djursholm och utvalde hans tjockaste Ulstertyg. Vidare beställde jag ett par särskilt tjocka sportstrumpor samt har låtit dubbelhalvsula mina gamla skidpjäxor, becksömmade, och mina marschkängor, varförutom jag medtar mina frontskor, d. v. s. de engelska officerskängor, som tillhörde min engelska officersuniform vid fronten, nyåret 1918, och som ha dubbla sulor med gummimellanlägg och extra gummiplattor under. Dessutom medtar jag likaledes min frontrock av khaki med vaxduksfoder och flanellunderrock samt sämskskinnsväst, och då vore det väl hundra gubbar, om det inte ska få blåsa.

Så har jag fått följande brev från fyrmästarn:

»I enlighet med avtal den 29/10 får jag härmed meddela, att tiden för Almagrundets avgång till stationen ännu icke'med säkerhet kan bestämmas. Det torde dock dröja tills omkring den 26 dennes, och kommer jag senare att per telefon meddela avgångsdagen, i händelse att herr Nordström besluter sig att då medfölja.

Får på samma gång nämna, att de bäddar, som finnas ombord äro ganska hårda. Det vore kanske behövligt att medtaga en mjukare madrass samt 1 st. huvudkudde, 1 eller 2 st. filtar samt nödigt sänglinne.»

2 2 nov. Utrustningen är nu klar. Jag sitter i mitt jordelivs första sportkostym, och det känns, som om32

jag hade en vänneledning på ryggen. I går var jag inne i Stockholm och gjorde alla uppköp, och jag ryser ekonomiskt vid bara tanken, speciellt emedan jag som äkta kunglig svensk sen gick på Operakällarn och gjorde av med nästan hälften till av summan. Men jag tog ut min julafton i förskott tillsammans med de mina. F. ö. går jag inte ut på lokal fem gånger om året numera, så jag ger mig själv absolution — men jag har lite kopparslagare. Det får jag, om jag så bara dricker en flaska iskällar-dricka.

Nå, emellertid, nu börjar jag göra klart för avfärd. Jag ringde fyrmästarn i förrgår kväll ut till Rosenvik, och han sade på min fråga, när vi skulle gå:

— Ja, om ingenting kommer emellan, så hade jag tänkt söndag morgon den 27.

— Vilken tid?

— Ja, blir klockan 11 för tidigt för herr Nordström?

— Visst inte. Och hyttförhållandena?

— Ja, herr Nordström får maskinistens hytt då, som vi sade. Jag ställer den i ordning.

— Och tvättförhållandena ombord, har jag kommit att tänka på? Kan man tvätta upp en skjorta o. d.?

— Ja, vi tvättar ju lite, så där under hand ombord, men så fint blir det ju inte förstås.

— Gott. Då kan jag göra detsamma. Vi reder alltid upp det på något sätt.

— Ja ja män. Det gör vi då alldeles säkert.

— Ja, alltså, om fvrmästarn inte ringer fore lördag middag, betraktar jag söndag som avgjort och kommer med bil.

— Just så, och välkommen då, herr Nordström.33

Därmed är saken klar så långt.

Nu skall jag ge en inventarielista pa vad jag tar med mig. Sånt är alltid bra för den, som en gång kan vilja ge sig på vintersjöfärd och vill veta, hur han skall ordna.

Jag medför alltså:

A. Kläder.

1 madrass.

2 över- och 2 underlakan. Kudde och 2 örngott.

2 filtar.

i sämskskinnsväst. i sportkostym, i arbetskostym, manchester, i par reservbyxor, vadmal.

3 par tjocka kalsonger, i sweater.

I par skinnvantar, i vaxduksfodrad regnrock med flanellerad underrock.

3 par grova kängor.

1 par tofilor.

2 engelska flanellskjortor. 2 khakiskjortor.

2 sportskjortor.

4 par grova strumpor (ylle), i par grova sportstrumpor.

I par sockor. TA dussin näsdukar, i vintermössa, i par puttees. i halsduk av kamelhår.

3 st. nattskjortor, i par pyjamas.

4 st. handdukar.

3. — Nordström, Fyrskeppet.

B. Proviant. i kg maccaroni.

1 » havregryn. 4 liter brännvin.

2 » whisky. i1/* » konjak. 50 fl. vichy.

10 burkar tobak, Wingate

Mixture. 50 st. cigarrer. 50 » cigarretter.

C. Toalettsaker och medicin. Rakkniv. Rakspegel. Rakborste. Raktvål, Colgate. Tvättvål. Strigel. Alunstift. Tandborste. Dentosal, 2 tuber. Kam. Borste.

Toalettpapper. Ricinoljekapslar à 1'/a gr. Bikarbonat och magnesia. Lanolin. Bomull.34

D. Arbetsmaterialier.

1 Walker's Loose Leaf med 2 extra satser papper.

Reservmanuskriptpapper, Klippan, olinjerat.

2 Reservoarpennor, Waterman och Onoto.

2 Watermans Ideal Ink. 5 st. läskpapper.

i dagbok, privat.

1 skissbok.

3 ritblock.

2 flaskor tusch. Tuschpennor och -penslar, i akvarellåda.

4 blyertspennor.

3 färgpennor.

i par reservglasögon. Tändstickor.

3 pipor, Dunhill(enda rökbara\

E. Böckcr.

Flodström, Sveriges folk.

Nya Bibelöversättningen.

Lotsverkets ämbetsberättelse 1920.

Sveriges officiella statistik 1921.

Statistical Abstract.

Guiraud, Etudes économiques sur 1'antiquité.

Lysis: Contre l'oligarchiefinan-cière en France.

Kommersiella meddelanden.

J. O. P. Bland, Li Hung Chang.

d'Avenel, La fortune privée à travers sept siècles.

Wirth, Weltgeschichte der Ge-genwart.

J. M. Bird, Einsteins teorier.

Detta är nu en som jag tror tämligen trogen bild av vad jag medför. Jag hoppas, om artister få dessa rader under sina ögon, att de inte ondgöra sig över den artistiska sidan av utrustningen. Jag är ingen artist, men jag är en road amatör, och mina inköp hos Becker höja dennes välmåga, så att kanske så småningom de verkliga artisterna få 10 0/0 rabatt i stället för nu 5 0/0.

Vad den medicinska sidan angår, hoppas jag, deri inte chockerar känsligare kvinnliga läsare. Litteraturen har i

våra dar gjort hela den totala framsidan av människokroppen familjär för dem, så att de utan att ens märka det, sluka, vad deras mormödrar skulle ha dött på fläcken utav. Lite inledning i baksidans naturhistoria skadar inte, den ger ännu ett hugg åt35

den urvuxna hjälteteorien och visar det viktigaste av allt: människans samband med naturen. Ju mer det sambandet iakttas och studeras, desto närmare komma vi den punkt, där det en dag kan slitas.

Vad spriten angår, 7i/2 liter, måste det anses vara synnerligen lite för 9 man under 6 veckor. Vi bli nämligen 9 man ombord, och min avsikt är att bjuda dessa okända hjältar — ordet rätt fattat i sin relativitet, kan användas, tills ett bättre konstruerats — på en dragnagel vid lämpliga tillfällen, varförutom jag vill, på en dylik expedition, ha mig en daglig sup till brr! kabiljon.

Vad så böckerna angår, hoppas jag, att, om händelsevis min forne vän Sven Lidman skulle få fatt i, att jag medför den nya Bibelöversättningen, han icke faller på knä i något kök i Vasastaden och ber Gud straffa mig med extra storm och oväder för sådan hädelse. Sven Lidman i sitt förord till Augu-stinus-översättningen lär nämligen ha återupplivat den klassiska religionen här i landet, den religiösa tsarismen, och anse, att alla, som icke stå på knä i spiselvrån och tala med tungor men ändå anse sig ha någon religion, äro Djävulens värsta barn och värda extra helvete. Jag är ett sådant barn, och jag medför Bibeln av den enkla anledningen, att jag vill se, om inte en massa gamla dumheter i översättningsväg rättats, och därför att jag i den boken finner den enda stora människoskildring, som finns på jorden, därför att där skildras inte människans historia utan Guds, och då först får människan sitt rätta perspektiv, vars frånvaro gör världens romaner oläsliga. Men jag ogillar den tsaristiska religionen och tror mera på instink-36

ten i oss vanliga enkla människor. Ett bevis furnerade mig en liten bagatell under mina uppköp i går.

Jag kom in på Kompaniet med min gamle vän Ossian Elgström, och vi stodo framför en kvinnlig expedit, en verkligt söt liten flicka. Jag såg henne djupt i ögonen och sade med lite beslöjad röst och en lätt tryckning på titeln:

— Har fröken tjocka kalsonger?

Samt tillade genast antiklimax:

— Jag menar naturligtvis att sälja.

Hon rodnade ögonblickligen till den grad vackert. Mitt experiment hade gett fullt utslag. Jag hade med pilsnabb svalvingespets rört vid natursidan, och hon, som ett sinnligt-f ö r n u f t i g t väsende, hade signalerat medvetande om skammen att alltjämt vara bunden vid naturen. Jag kunde ha klappat henne faderligt på kinden och sagt:

— Det kommer att gå över inom närmaste 10,000 år, lilla vän!

Men denna rodnad var en verkligt religiös handling, och på den och dess likar byggs andens rike.

Och nu går jag ut till det jag hatar hjärtligast på denna jord, Djävulens rike eller alla lyriska poeters inspiratör: Naturen, som jag skall i det följande, så gott jag kan, avslöja.

§ 6.

Förhistoriens facit.

Men först bör jag framlägga summan av den livserfarenhet, som denna förhistoria skaffat mig. Jag beslöt att pröva Svenska Nationen.37

Det gick till så här. Jag anförtrodde människor av skilda slag min stora hemlighet.

— Jag ämnar lägga mig 6 veckor på ett fyrskepp.

Av cirka 50 personer, som jag prövade, fick jag

öppet och prompt gillande av, säger och skriver, 4. Det var en läkare, en advokat, en ämbetsman och en

affärsman. Skulle dessa vara de bästa yrkesgrupperna i riket?

De, som mest öppet och absolut ogillade, voro författarna.

— Är du galen, sade dessa livsäventyrets riddare, som sitta vid sina värmeledningar och skriva om hjältelivets höghet i stället för att ta reda på det modärna livets realitet, som är vår enda uppgift.

— Är du galen, karl! Ger du dig ut på ett fyrskepp mitt i vintern? Vad ska du göra där? Där är väl ingenting att se.

— Va? Och borta över julen? Nej, hör du! Du är inte riktig. Det har du visserligen aldrig varit, men det här är då rena rama vanvettet. Betänker du, har du hört talas om livet på de där skeppen. När det är storm och tjocka och mistluren tjuter, lär det ju vara sånt liv, att besättningen på dygn och dygn inte kan tala med varandra, inte ett ord hörs för det sataniska larmet. Och sjögången! Betänk, att det här inte är ett fartyg under gång utan en tjudrad stackare, som ligger och vrålar i dödsjö, som gör en vanlig människa galen.

O. s. v.

Och så pressen. Den fick väder av hemligheten.

— Skriv något för oss, sade den. Men herr Nord-38

ström förstår, det ska vara, så att det passar publiken, läsarna.

— Ja, om fyrfolkets liv, och hur det är konstruerat, sett i samband med nationens liv i övrigt och världens..

— Mycket originellt. Men herr Nordström förstår, vi tycker ju om »Fiskare», gamla »Fiskare», de där storartade naturskildringarna, och om herr Nordström kommer tillbaka., det var?..

— Början av januari.

— Början av januari, jaha, så kan vi få in det i februari. Ja visst! Då är det storm på sjön, och det vill folk läsa om, mörka nätter, skummande vågtoppar, söndertrasade moln, blixtrande fyrar. Det, herr Nordström, sånt går i dem, det är litteratur.

Hela Sverge står i förbund med naturen. Aldrig i mitt liv har jag sett en sådan vrede, som då jag en gång kom att nämna min dröm för en svensk landsman.

— Tänk, sade jag, den dag, då alla jordklotets kuster äro förvandlade till prydliga stenkajer och då inga skogar längre finnas utan bara välskötta parker.

Först skummade han. Sedan gick han, vände helt om och gick sin väg. En så djupt omoralisk människa, som kritiserade Naturen och önskade världen annorlunda, kunde han inte umgås med.

Nej, de flesta människors första, andra och tredje bud lyda så här:

I.

Du skall inga andra gudar hava före Naturen.39

II.

Du skall frukta och älska Naturen, på det att dig må illa gå och du må få ett helvete på jorden.

III.

Tänk på, att du föraktar Förnuftet.

Att detta var Svenska Nationens hedniska religion har jag länge vetat, men det var intressant att få ett praktiskt, påtagligt exempel på dels den skräckfyllda respekt, som fyllde alla, och dels det intensiva arbete, som nedlägges på att, om möjligt intill yttersta domen, med all makt bibehålla denna underbara religion.

Det är kanske därför Fyrskeppet, det eldröda Fyrskeppet lockar mig så! Som de röda fanorna äro kampen mot det ur naturens sköte vuxna samhället, är det röda Fyrskeppet ute på det svarta havet Andens, Förnuftets,

Intelligensens protest mot Naturens ödesmakt, och att gå dit ut är att gå ut till Andens yttersta vaktposter i världen. FÖRSTA KAPITLET.

Vad är ett fyrskepp?

3 0 nov. Kors, det är ju Karl XII: s dödsdag i dag, med andra ord en av de lyckligare dagarna i svenska nationens historia. Jag har åtminstone för mig, att det var den 30 nov. han entledigades från sitt grundligt utförda arbete att förvandla firman Sverge till ett konkursbo, men jag är inte fullt säker. Jag har börjat glömma bort kungarnas högtidsdagar för folkens, liksom kungarna över huvud för folken. Det är helt naturligt, man tänker inte mera på dem i våra dar än på det rudimentära organ, som heter människans svans. Ty i våra dar är det äntligen folken, som träda fram, och en glimt av deras liv ska vi här se.

Emellertid! Jag är förvånad. I dag har jag nu varit 2 dagar här ute på fyrskeppet, och jag är i full färd med mitt arbete. Jag är förvånad av en massa orsaker men först och främst över att jag inte är ihjälslagen av luften. Jag hade beräknat att gå som i en dvala första veckan och att bli tvungen sova större delen av tiden. Därav har blivit intet, jag är pigg som en mört, och jag njuter fyrskeppslivet långsamt, grundligt, droppe för droppe som gammal genever.

Och nu skall jag berätta, vad ett fyrskepp är.Bild i. Babords däck.45

§ 5.

Vi ska ta sakerna i ordning. Lördagen den 26 nov. ringer fyrmästar Mattsson vid 2-tiden på dagen.

Aha, tänkte jag, nu har det kommit något i vägen!

Men han säger bara:

— Ja, herr Nordström, nu ha vi varit ute på provtur med fyrskeppet, och allting gick till belåtenhet, så är herr Nordström klar nu, så bär det av i morgon bitti kl. 11, som avtalat.

Klockan tre kvart på 11 den 27 steg jag ur bilen vid Rosenvik, och ombord marscherade min hustru, min ärade styvdotter, vid vars omdöme jag fäster stort avseende, och undertecknad.

— Nej, är detta ett fyrskepp, utropade hon och slog ihop händerna, då hon fick se maskinistens, alias min hytt. Jag ber läsaren jämföra med teckningarna.

Bild 2. Min, d. v. s. maskinistens, hvtt.46

Sa förtjusande, så bedårande!

Denna förtjusning resulterade i, att hon ögonblickligen dekreterade:

— Jag vill följa med! Vad du är lycklig, Ludvig! Vad du är lycklig!

Min hustru, som är något mera livserfaren, undersökte skåp, byrå.

Men stol? sade hon. Finns det inte stol? Hur skall du då kunna skriva?

En fällstol trollades fram ur ena skåpet.

Nåja, sade hon då. Det är inte fullt så farligt som jag fruktade. Det är ju värmeledning. Det är huvudsaken, så du inte förkyler dig och kommer hem mer död än levande.

Detta var å ena sidan ett kärleksfullt hjärtas omtanke, men å den andra sidan också landsbons aning om havets hårda liv.

Kl. i/o 11 såg jag deras viftande näsdukar försvinna bakom läktarna och pråmarna vid Rosenvik, och fyrmästarn med klocka i hand, sade:

— Vi kan säga, att vi hade farten uppe precis halv tolv.

Det bör kanske nämnas, att jag kastade en avskedsblick mot Stockholm. Min hustru hade med rätta anmärkt:

Det är egendomligt att tänka sig att här stå vi i Sverges huvudstad, och vart man ser, ser man bara kala klippor.

Det var nu inte alldeles sant, ty man såg också Danvikens ålderdomshem, som verkar en egendomlig inseglingssymbol till Sverges huvudstad. Emellertid, i den grå, kalla vintersöndagen kastade jag alltsåBild 3. Byråhörnet i min hytt.

en avskedsblick mot Stockholm, och vad jag nu efteråt minns, är framför allt nya Stadshusets skinande guldtorn. Jag vet inte, varför det berörde mig, liksom det alltid gjort, så egendomligt med denna guldlök över48

Stockholms horisont — ett underligt minne på något vis från världskrigets, frän gulaschens Stockholm, Jag kan aldrig se den utan att tänka på, vart svenska pengar gingo, då världens nöd var som störst. Vad jag här säger berör naturligtvis inte Ragnar Östberg eller sakens konstnärliga sida.

Emellertid, färden är börjad. Jag ser en civilklädd ung man gå fram och åter på däck. I pälsmössa och galoscher. Så se hjältar ut. I våra dar.

— Kanske jag får presentera, säger fyrmästarn. Lotsen Sundström från Sandhamn. Herr Nordström skall följa med ut till Almagrundet och vara där med fyrskeppet i sex veckor. För att se, hur fyrskeppspersonalen har det.

— Ja, det är verkligen inte mer än rättvist, att svenska allmänheten får lite reda på den saken, säger lotsen lugnt och gillande. Jag måste säga, att jag många gånger har beundrat de människor, som ska ligga där ute i alla väder på dessa fartyg.

— Ja, men jag får också säga det, för min del, tillfogar fyrmästarn blygsamt, att visst äro vi mycket tacksamma, att vårt liv och våra förhållanden bli lite kända, men för den, som känner, hur lotsarna ha det i sina små båtar, då de under storm, ja, vad väder som helst ska börda stora fartyg, som kanske är i farvattnena för första gången och inte känner till förhållandena och hur de ska manövrera, så att det blir någorlunda bekvämt för lotsen att komma ombord, för den personen tyckes det nog, som om lotsarnas liv också kunde behöva bli lite mera känt av allmänheten, så mycket som de få dagligen och stundligen49

utstå av livsfara för att allmänheten skall kunna leva sitt normala liv.

Dessa båda repliker satte ögonblickligen min personliga uppgift i begynnande ljus, för mig själv. Som en slags förmedlare mellan Gud och människor skulle jag söka åstadkomma kontakten mellan lager inom nationen, som annars aldrig råkas.

Kan för övrigt litteraturen ha en vackrare och nyttigare uppgift?

Jag tog alltså genast upp tråden, och under färden ut till Sandhamn upptäckte jag saker och ting, som till fullo bestyrkte tankar, som länge grott hos mig. Jag skall be att få framställa dessa saker och ting på två linjer.

1 : o) Först skall jag då berätta en liten anekdot, som jag hörde för en minut sen. Klockan är nu 10 minuter i 10 på kvällen, och det blåser kraftigt med 3 graders köld och ostnordostligi vind ute. Alla ligga ombord utom de två, som ha vakten. Av dem är en åt gången uppe på däck — vars organisation jag längre fram, i tredje kapitlet, skall redogöra för — och fyrbiträdet Sandelin, en kraftig gottlänning kom just ner, för några minuter sen. Jag har min hyttdörr till korridoren öppen för att inte få så varmt, och jag ropade in honom för att höra, hur det var uppe. Det jämrar nämligen och plaskar framme under backen, och jag undrar, om vinden ökar.

— Nej, säger han, det är samma vind som klockan 8.

— Sexa.

— Ja, sexa. Åtta är ju halv storm, men det är det inte. Men det är kallt. Det fryser på backen, det som slänger upp.

4. — Nordström, Fyrskeppet.50

Ett samtal uppstår emellan oss, om livet här ute i allmänhet. Och han säger:

— Ja, nog kan det behövas, att folk få lite klart för sig. Jag var inne med motorbåten till Sandhamn i somras. Jag hade varit med fyrmästar Mattsson till Harö, och när jag låg vid bron i Sandhamn, kom en herre fram och sa:

- Det var en bra båt, det där.

— Jo, sa jag, nog är det- det.

— Var är den ifrån? frågte han då.

Jo, sa jag, den är från fyrskeppet.

— Fyrskeppet? sa han och visste inte alls, vad det var för slag. Vad är det? sa han.

— Jo, sa jag, det är ett fartyg, som ligger förankrat här ute på havet och tjänstgör som fyr.

Men då sa han nånting, så jag blev arg. Han frågade, om det inte kunde räcka med att lägga ut en pråm för det ändamålet.

— Jo, sa jag, nog kan det väl hända, men då får ni ligga på den pråmen, själv!

Nej, det ville då inte han.

— Ja, då inte ni vill, sa jag åt honom, hur kan ni begära, att andra ska göra det då?

Två saker framgingo av vad lotsen och fyrmästarn sagt och nådde sitt klara uttryck i fyrbiträdets historia. Om läsaren drar sig till minnes, vad fyrbiträdet i Öregrund sagt mig, så torde han märka samma fenomen där.

1 dec. Dessa två saker voro: fyr- och lotsperso-nalens stigande känsla av att vara en i våra dagar allt mer viktig fraktion av svenska nationen, betydelsefull för hela statens och samhällets liv, och vi-51

dare som följd därav dess krav pä att inte betraktas såsom obefintliga, såsom en »quantité négligeable» i statens liv. Denna yrkesgrupp reser sig i våra dagar, och med full rätt, mot att det samhälle, den tjänar under så besvärliga och många gånger livsfarliga omständigheter, skall i stor utsträckning inte ens känna till dess existens.

Vad som här framkommer hos denna yrkesgrupp är, som bekant, ingenting för den speciellt betecknande. Det är ett för hela samtiden betecknande drag. Staternas och nationernas yrkesmän sluta sig i våra dar allt tätare samman, och vad man för 25 år sen kallade klasskänslan, då med speciell hänsyn till arbetarna, har i våra dar, utan att kanske tillräcklig uppmärksamhet fästs på fenomenet, efterträtts av yrkeskänslan, yrkessammanslutningen.

Innan vi nu gå in på fyrpersonalens liv, kan det ju vara av intresse att placera den i svenska nationens yrkesorganism för att få en så vitt möjligt klar bild av dess plats och relation till övriga yrken.

Enligt Sverges officiella statistik kan man fixera ungefär 300 yrken i landet i våra dar, fördelade på följande huvudlemmar av nedan uppgiven storlek:

1. Jordbruk, boskapsskötsel, fiske o. skogs-

bruk ..............................2,366,753

2. Industri och bergsbruk.......1,531,610

3. Handel och samfärdsel................578,983

4. Allmän tjänst och s. k. fria yrken . . . 241,353

5. Husligt arbete o. d....................200,169

6. Utan närmare angivet yrke............603,08552

Lots- och fyrväsendet faller inom grupp 3, handel och samfärdsel, och räknar med hustrur, barn och tjänare summa 7,840 personer i hela riket.

Att nu dessa svenska medborgare verka för majoriteten av övriga yrkesgrupper så obefintliga har sin enkla grund i vad fyrmästar Mattsson uttryckte på följande sätt:

— Ser herr Nordström, fyrar, det är inte något, som finns i städerna inte. Utan fyrar, de ligga längst ut på kusten,

på ödsliga skär och klippiga uddar, dit människor sällan komma. Och vad fyrskeppen angår, så kan man inte ens se dem från land. De ligga bakom horisonten, och dit kommer aldrig någon.

Ett litet rörande drag av dessa människors verkliga anspråkslöshet fick jag i går. Vi promenerade på däck och pratade, och så säger fyrmästarn:

— Ja, en dag i somras for bankdirektör Wallenberg förbi med sin lustjakt, och han skickade ombord 4 chokladkakor. Samma dag for chefen för Svenska segelsällskapet, Holterman, lockså förbi, och han skickade ombord 4 liter mjölk.

Jag kunde linte neka mig att säga:

— Det blevo de inte fattiga på.

— Nej, nog torde de kunna komma ut med det, men se, det var vänligheten, man satte värde på.

Han hade rätt. Och då i detsamma två Svea-ångare passerade, tillade han:

— Det är märkvärdigt med svenska båtar. De hälsa aldrig ett fyrskepp med flaggan. Men aldrig att ett tyskt fartyg skulle passera utan att göra det.

Detta var nu den ena linjen; linjen n:r 1, som inne-53

bar dessa människors känsla av en allt mer tyngande ensamhet i världen.

2: o) Så ha vi linjen n:r 2. Jag skulle vilja kalla linjen n:r 1 för känslolinjen. Linjen n:r 2 däremot skulle jag vilja kalla den intellektuella.

Vad den innebär skall genast framgå. Fyrmästarn berättade om en ung lots.

— Jag förstår då egentligen inte, sade han, varför han blev lots. Fadern är en riktigt förmögen man och var uppsatt till riksdagsman häromåret. Men det är på det viset, förstår jag, att förr i världen, då fadern var ung, var det något riktigt märkvärdigt bland folket att bli lots och komma in i Lotsverket. Jag minns väl, då jag var barn, då såg man opp till Sandhamnslotsarna som till ena riktiga bjässar och kungar. Men sen har ju tankarna om Lotsverket kommit på förfall hos folket.

Detta stämmer. Envar kan i Strindbergs skildringar från Stockholms skärgård för 50 år sen finna belägg på fyrmästarns ord, och själv minns jag från min barndoms- och ungdomstid i Härnösand, att lotsarna bildade en bestämd och avgränsad aristokrati inom fiskarstaden. Två av mina barndomskamrater blevo lotsar och antogo höga låter från den stund de fått kronuniformen; och i Ulvöhamn betraktades lotsarna av fiskarbefolkningen som halvt »stadsbor».

Vad har nu åstadkommit en förändring i detta läge? Vad är det, som förklarar fyr- och lotspersonalens nuvarande psykologi, sådan den fått uttryck i linjen n: r 1?

Ack, det är inte svårt att finna ut! För den, som har ögon att se med. Det hela är bara en följd av54

den allmänna förskjutningen inom världens och Sverges samhällsliv, och en blick på den officiella statistiken visar saken klarare än långa och aldrig så subtila psykologiska utredningar. Ta vi bara nationalförmögenheten, så var den 1885 beräknad till 6 1/2 milliard, år 1898 till 9 milliarder och år 1908 till i runt tal 14 milliarder; och undersöker man, på vilka av nationens livsområden den mest markanta ökningen kommit, så var det på kolumnerna: annan fastighet (än jordbruks); lager, maskiner, personlig lösegendom; gruvor och andra större fyndigheter; kommunikationsmedel; handelsflottan samt myntstock och -metall och fordringar i utlandet. Jag avskriver siffrorna, så att var och en, som intresserar sig för det verkliga Sverge i våra dar, sådant vi få lära känna det genom studiet bara av den lilla yrkesgrupp, som heter lots- och fyrpersonalen, må kunna se fonden klart och tydligt.

1885 1898 1908 Annan fastighet .... i ,459,000,000 2,349,000,000 4,667,000,000 Lager, maskiner, personlig lösegendom etc. . 1,380,000,000 2,272,000,000 3,7 J i ,000,000 Gruvor och andra större fyndigheter.....

43,000,000 92,000,000 518,000,000 Kommunikationsmedel 442,000,000 761,000,000 897,000,000 Handelsflottan . . . . 79,000,000 104,000,000 163,000,000 Myntstock och -metall . 44,000,000 69,000,000 111,000,000 Fordringar av utlandet 50,000,000 98,000,000 331,000,000

Till jämförelse kan nämnas, att jordbruksfastighetens värde på 23-årsperioden stått så gott som stilla; det var kr. 3,093,000,000 år 1885 och kr. 3,679,000,000 år 1908. Men som 1880 endast 34 o/0 av värdet voro intecknade men 1915 däremot 50 o/0) så hade jord-55

bruket, dit lotsar och fyrfolk ursprungligen hört, på 35 år gått väsentligt bakåt.

Om läsaren nu har ovanstående klart för sig, kunna vi återvända till »Almagrundets» däck under utfarten från Stockholm till Sandhamn söndagen den 27 nov. 1921. Där på däcket voro vi tre personer, fyrmästar Mattsson, lotsen Sundström från Sandhamn och undertecknad.

Jag hade ovanstående klart för mig och var till brädden full av nyfikenhet på, vad samtalet skulle ta för vändning. Jag väntade mig en viss bestämd kurs, och den kom så säkert som vind på soluppgång.

Att jag väntade en viss kurs berodde på följande. Jag har nämnt i förhistorien, att lots- och fyrpersonalen var 1,500 man, och nu ha vi sett, att denna samma personal med hushåll räknade 7,800 personer. Det ville säga, att i genomsnitt varje lots eller fyranställd hade familj om hustru och 2 barn utom sig själv att tänka på. När nu, som jag med siffror visat, hela samhället befann sig på skrid från ett läge till ett alldeles nytt, var det ofrånkomligt, att jag skulle möta utslag härav även hos lotsar och fyrfolk.

Och här kom nu mycket riktigt den intellektuella linjen i dagen. Jag konstaterade inom loppet av fem minuter från första repliken, innan vi på utfärden från Stockholm ännu passerat Fjäderholmarna, att den allmänna sociala världsrörelsen nått fram till svenska kustlotsarna. Och det, som var av eminent intresse, var deras sätt att reagera för världstrycket. Hur gestaltade sig denna deras reaktion?

Ekonomiskt i basen, men huvudsakligen socialt.

Det är mycket, som kan sägas om lotsväsendet i56

Sverge i våra dar, sade Sandhamnslotsen, och jag observerade genast med sympati hans lugna och absolut lidelsefria sätt att uttrycka sig.

— Men en sak, sade han, står i alla fall främst. Jag ska säga herr Nordström, vad som är mest obehagligt för oss lotsar, och det är den osäkerhet vi leva i just nu och så hur vi ha det ställt inför utlandet.

— På vad vis?

— Jo, som en överordnad en gång sade: det finns inget land, som inte har lotsplikt, och det tänker Sverge nu ta bort, och inget land, som har så låga lotsavgifter som Sverge. Jag ska säga, att det är riktigt obehagligt att stå inför en utländsk skeppare och bli utskrattad för de låga lotspengarnas skull. Jag skulle i fjol lotsa in en amerikanare från Landsort till Dalarö, han skulle vidare genom hela skärgården till Arholma, och han ville betala lotspengarna för hela skärgårdslotsningen med ens. Jag uppgav summan och då sade han: nej, inte bara från Landsort till Dalarö utan hela vägen. Ja, det är för hela vägen, sa jag. Då skrattade han mig mitt i ansiktet och ville inte tro mig. Ja, så där får man stå, och man skäms riktigt.

Jag ville pröva den politiska sidan av saken, så jag sade:

— Nå, Lotsstyrelsen kan väl inte göra mycket, så svåra som tiderna äro.

— Nej, det är just det. Den gör så gott den kan. Men se, frågan är, om det är till Lotsstyrelsen man skall vända sig eller om det inte är till allmänheten och riksdagen. Att allmänheten inte har någon vidare före-57

ställning om lotsväsendet, kan jag intyga, för det var en kamrat, som förlovade sig häromsistens, och då berättade en flicka det för en annan, men hon sade till åter en annan: det var väl fräckt av henne att driva med mig på det där sättet och säga, att flickan förlovat sig med en lots. Det vet väl alla människor, att det inte finns lotsar nu för

tiden, då det finns navigationsskolor.

— Verkligen?

— Ja, det är alldeles sant. Men det, som i alla fall är det värsta, är, att vi lotsar stå alldeles, som om vi vore utanför lagen. Om vi i storm och snötjocka ta miste på en prick och det händer en olycka, så ska vi inför rätta som brottslingar. Det var som en lots berättade. Han hade haft en sådan olycka och skulle inför rätta, och då stod det på prästbetyget, att han saknade medborgerligt förtroende. Han hade aldrig begått något brott, men den som skrev ut betyget, hade av slarv satt dit det. Ja, det; var bara ett misstag, sa man. Som han själv sa: det var bara ett misstag, att han fick stå inför rätten som utan medborgerligt förtroende, men det var inget misstag han gjort när han i tjocka förväxlat två prickar, inte! Det ena misstaget, det brydde man sig inte om, det andra skulle straffas med böter, kanske fängelse och mistning av levebröd. Nej, det är många gånger, som om man stode utanför samhället, utanför det samhälle, som man riskerar liv och lem för.

Han tillade senare några betydelsefulla ord:

— Förr i världen gick lotsyrket i arv inom samma släkt, son efter far. Men det är märkvärdigt numera.58

Barn av lotsar gå till andra yrken, och till lotsplat-serna kommer folk från alla möjliga olika håll.

Det var inte svårt att se: den gamla sociala organisationen i Sverge var i sönderfallande. En ny var i jäsande tillkomst. Jag hade mött båda på fyrskeppets däck, och jag hade mött detta fenomens naturliga följd: oron för framtiden, oron för yrkets kommande öden, oron för livsuppehället och det instinktiva trevandet efter förståelse, sympati och hjälp av samhällets övriga beståndsdelar.

Den som följt händelserna i våra dagars Sverge har kunnat konstatera detsamma på alla håll. Det var ett bevis på landets ekonomiska och sociala enhet att ögonblickligen möta det hos dessa havets arbetare.

§ 3.

Men bakom detta den svenska lots- och fyrpersonalens förändrade sätt att se på sin ställning och sin betydelse i Sverges modärna liv lågo orsaker, som förmedlat världshändelserna ut till dem, och det är ett intressant kapitel, som jag kom underfund om ute i Sandhamn. Och där fann jag också svaret på en fråga, som under utfärden under samtalets gång börjat forma sig inom mig, nämligen denna:

— Vad är egentligen ett fyrskepp?

Att det, som allting här i världen, var något helt annat än det syntes vara, hade jag strax haft en känning av, och storheten, den världsomspännande storheten i dess väsen och arbete hade börjat dyka upp för mitt inre öga.

2 d e c. Först skall jag då säga, vad ett fyrskepp i59

verkligheten är. Det är en milsten på det stora världsbygget, som redan de gamla bibliska skalderna, tänkarna och siarna hade klart för sig, då de profeterade om Det Nya Jerusalem, staden, som skulle täcka hela planeten.

Vi svenskar, som äro inte en efterbliven men på grund av vårt från de stora världshändelserna avlägsna läge och historiens allmänna utvecklingsgång något senare än de andra folken utvecklad nation, ha dylika, lite världsfrånvarande nationers vanliga och typiska sätt att tänka i hårda, orörliga formler. När vi säga gata t. ex., så se vi för vår själs jöga en trafikåder mellan två rader av husväggar. Men de stora före oss utvecklade handelsfolken t. ex. engelsmän och amerikaner ha mjukat upp begreppen och utvidgat dem, och för dem är det naturligt att tala om oceanernas gator, d. v. s. de stråkvägar, där världstrafiken över haven går fram. Och liksom gatlyktor upplysa landtrafiken, upplysa fyrar och fyrskepp havens gator. En sådan lykta är varje fyrskepp, en sådan lykta är Almagrundets fyrskepp, där jag nu sitter och skriver detta, medan vi rulla, så att, under det jag plitar med höger hand, måste jag hålla mig fast i kojen med den vänstra.

Nu börjar mistluren! Och undervattensklockan! Det är full snöstorm, och det låter, som om brandkårn ringde och bölade. Det är vi! Nu äro vi i full aktion. Allting jämrar och skriker. Ena minuten tycker jag mig ha ansiktet mot jordens medelpunkt, andra gången mot zenith.

— Det är en Trelleborgare! hör jag lugna röster utanför i korridoren.60

En ångare passerar i tjockan. Allt är som det skall vara. Vardagsliv på fyrskeppet.

Emellertid, ett fyrskepp är alltså en lykta ute på världsstadens havsvägar. Det är början till något, som skall komma, en utpost mot framtidens värld. Och självklart är, att ju mer denna värld realiseras, ju mer den hela jordklotet täckande världsstaden växer fram, ju mer förbindelserna öka, ju livligare gatutrafiken blir, desta viktigare blir fyrarnas och fyrskeppens uppgift.

Vi ska nu se, hur detta berört de människors liv, som blivit ägnade åt denna uppgift. Åter igen äro siffrorna vältaligast. Under femårsperioden 1871—75 steg värdet av Sverges in- och utförsel till 439 millioner kronor, under femårsperioden 1911—15 till kr. 1,703,873,000, d. v. s. det fyradubblades på 45 år. Under samma tid ökade siffran för ankomna och avgångna fartyg till vårt land från 5 millioner till 26 millioner tons, d. v. s. mer än femdubblades.

Vad hände nu med Lotsverket under tiden? Dess liv och synpunkter undergingo en ofrånkomlig förvandling; och den kan anges med ett par ord. Arbetet förvandlades från en aristokratisk familje- och släkttradition med lokal begränsning till en stor social funktion med nationell omkrets.

Världen växte, Sverge växte, och människorna måste växa med. Det är, vad som har hänt, det och ingenting annat.

3 d e c. Följden har varit, att lotsar och fyrpersonal, ehuru utplanterade långt från städerna, längs de ödsliga kusterna och bortom horisonten, förvandlats från61

bönder till stadsbor, och vad har omedelbart åstadkommit detta?

För hela Sverges del: motorbåtarna och tidningarna, som, båda, förkortat avstånden, materiellt och andligt.

För Stockholmstraktens del: dessa två faktorer + Stockholms skärgårds enorma utveckling på senaste 25 år.

Få av mina läsare torde ana, att då jag promenerar på däck här ute i havet, 8 1/2 mil från Stockholm, och natten kommer, så s e r jag Stockholm. Jag ser skenet av Stockholm och dess gatlyktor reflekterat på himlen, och man berättar mig ombord, att då Oalärvarvet brann i somras, stod man här på Almagrundets fyrskepp och såg flammorna och röken över horisonten.

Må man tänka sig, att stockholmare redan i tusental befolka skärgården längst ut till havsbandet om somrarna, att Sandhamn i våra dar är, vad Blockhusudden var förr i världen, att hela somrarna det vimlar av seglare och motorbåtar här ute, att 40—50 ångare och fartyg dagligen stryka här förbi — och man förstår, att lotsar och fyrfolk flyttat ur naturen på Strindbergs tid och fått känning av staden, som svällt ut, och att Albert Engströms förträffliga typer äro de sista relikterna av ett gudilov förgånget naturbarbari.

Detta måste man ha en gång för alla absolut klart för sig, då man i våra dar tänker på de människor, vilkas liv och sociala insats vi här studera.

De se dagligen allt detta stadsliv omkring sig, de fira motorbåten och gå in till Sandhamn, de följa i tidningarna allt, som händer i Sverge och övriga världen; och de äro icke längre romantiska figurer i62

sydväst och sjöstövlar, underliga naturbarn. De äro som vi andra. De äro kulturmänniskor med kulturmänniskors behov, placerade på en hård station i civilisationens kamp om detta klot. Och börja inse allt detta.

§ 4.

Jag hoppas, läsaren redan har klart för sig, hur ofrånkomligt och logiskt detta tillstånd utvecklat sig ur tidens eget framåtskridande.

Denna förvandling kunde jag, med lotsen från Sandhamn som indikator, genast konstatera. När vi, här skildrade dag, vid 4-tiden över den kalla och skymmande Kanholmsfjärden närmade oss detta Sandhamn, d. v. s. det modärna Stockholms yttersta hampir, sade han:

— Det är bara sand och mörker i Sandhamn om vintrarna. När man har vår hårda tjänstgöring ute till sjöss, så skulle man åtminstone önska, att det vore trevligt och ljust och glatt, då man kom hem, men det är bara becksvarta natten, så man inte ens ser handen för sig.

— Nå, frågade jag honom, hur många människor finns det i Sandhamn om vintern?

— Ja, ungefär 250.

— Och ni bildar allesammans en enda likartad kaka? frågade jag så till sist och fick just det svar, jag väntat.

— Nej då! Visst inte.

Han gav sig inte in på närmare utredning, men det behövdes inte. Jag kände fenomenet sen gammalt. Stadsbor tro i allmänhet, att allt utanför stadens hank63

och stör är en »gammaldags» idyll, att människorna i små samhällen leva som en enda familj. I verkligheten äro tvärt om rang- och kastordningarna långt strängare i små än i större förhållanden, och av lotsens ord förstår läsaren läget bland de 250 ute på den lilla sandmon i havet. En rest av småför-hållanden, bakvattensliv.

Där ute kom jag nu till begynnande medvetande om den kamp, som dessa svenska statens havsarbetare ha att kämpa, och det var i alla hänseenden en kamp mot mänsklighetens arvfiende: NATUREN.

Jag önskar, att våra NATUR-dyrkare tvingades på allvar leva borta från Stockholm, borta från städerna, mitt ute i naturen. Jag är rädd för att det då skulle bli annat ljud i skällan.

Jag skall bara be att få berätta min upplevelse av Sandhamn denna novemberkväll.

Det skymde, då vi förtöjde vid lotsbryggan, och några människor voro nere. Jag såg i det osäkra metallaktiga ljuset, som var uppblandat med stjärnljus som en sagosoppa med sviskon, formerna av en död båt, med alla hyttfönster svarta.

— Nya Sandhamn! sade ett av fyrbiträdena ombord. Och där, pekade han på en suddig form i skymningen, ligger en finsk motorbåt.

— Smugglare?

— Ja visst. Den och en till brukades att frakta över bolsjevikböcker förr, men man kunde aldrig komma på dem. Nu ska den där lasta 2,000 liter bensin på Estland.

Det var det liv, som syntes. Det, som hördes, var bruset av havet, och utåt farleden flammade till med64

regelbundna mellanrum en rubinröd fyr. Jag kom att minnas ett nyår, som min hustru och jag tillbragte här ute och då jag skrev lyriskt i min dagbok, med grönt bläck, om havet. Hur länge sen dessa barndomstider! Mellan då och nu står det avgörande i den nu levande mänsklighetens liv: världskriget. Det kan aldrig mer för oss bli grönt bläck och naturlyrik. Vi ha upptäckt det stora problemet: människans öde, planetens öde.

Och fyrmästarn kommer i min hyttdörr:

— Får jag presentera. Det här är lotsen Törner, min bror. Vi äro bröder, fastän han heter Törner och jag Mattsson, men han måste ändra namn, då han blev lots.

— Jaså, herr Nordström ska ut på fyrskeppet?

— Ja.

— Jaja! skrattade lotsen hjärtligt gott. Kan det nu vara något nöje, så .. !

Och sen vi skakat hand och de gått, var jag ensam. Alla hade lämnat skeppet. Ingen ordinarie kock fanns ombord, han låg ute på »Reserv» på grundet.

Jag kunde inte ta mig en promenad, ty icke en lykta fanns att visa vägen. Allt var dödmörkt. Jag klatrade mig över stenknallarna till Gästis. Där var tyst och tomt. En flicka stod i köket.

— Kan man få middag?

— Ja, det må bero på, vad De önsker! svarade hon med tydlig norsk brytning.

— Vad har ni?

— Vi har bare koteletter och biffstek.

— Och när kan det vara klart?

— Om en halv time.65

Något ödsligare har jag sällan varit med om än denna middag. När jag kom upp på övre botten, där sen gammalt »restaurangen» låg, stod en kökslampa utan kupa på det runda bordets schaggduk och brann söndagsafton-i-yttersta-havsbandet-motvilligt, och i det lilla rummet innanför hängde det mest omaka par på väggen: Napoleon och Jenny Lind, och under deras blickar åt jag en smörgås, som jag sköljde ner med en medförd sup och den parodi på dryck som heter Klass II, varefter jag förtärde en kotlett, som verkade lika hemlös i Sandhamn som jag själv. Detta enkla mål kostade mig kr. 5:65!

— Är fröken norska? frågade jag.

— Nej, men jag har varet sex år i Norrge.

— Var då?

— På mange stellen. I Kristiania och sån.

Det passade precis till det hela där ute. Det var vinddrivet, allting. Att lotsar och fyrfolk fann det kusligt, visade bara, att de voro andligt levande människor. Jag gick ombord och lade mig i min koj klockan 8 och tog fram nya Bibelöversättningen, läste och rökte pipa.

Och vad dessa havets arbetare kämpade sin heroiska kamp emot å civilisationens vägnar och som de, att döma av lotsen Sundströms ord, upptäckt, var för mig redan i Sandhamn denna första kväll samlat i ett enda ord:

MÖRKRET.

5. — Nordström, Fyrskeppet. ANDRA KAPITLET.

Första oktober på havet.

§ 1.

Den 28 nov. eller dagen, därpå såg jag något, som inte många av mina landsmän torde ha bevittnat: en flyttning på havet, en första oktober mitt ute på Östersjöns solbelysta vågor.

Fyrskeppet lämnade Sandhamn kl. 9 f. m. och kl. 10.30 voro vi framme på stationen. Klockan 2 var toppkulan hissad på signalmasten, och vinterkampanjen var började samt undertecknad konfronterad med sina kamrater för 6 veckor.

§ 2.

Klockan i/2 8 var fyrskeppet fullt liv; fyrmästarn stod i dörren och hälsade god morgon, och jag hade konstaterat, att jag glömt tre saker: rakborste, rakspegel och vanlig tvål.

— Fint väder! sade fyrmästarn. Vi går kl. 9, sen vi kompletterat några småsaker här i Sandhamn. Någon riktig mat blir det inte, förrän vi kommit ut på stationen och fått kocken ombord.

— All right! sa jag, och nu, ska jag be att få ge Sandhamn och en obekant skojare en avskedskyss.

Sandhamn har 250 invånare och! 3 butiker. En av dessa är ny, och är en vitrappad byggnad. Men GudBild 4. Sandhamns stolthet? sig förbarme, så den ser ut. Det finns folk, som håller på den personliga friheten överallt — följden är det helvete, svenska folket bor i, ur arkitektonisk synpunkt. Om jag får tillfälle på hemfärden skall jag passa på att rita a V detta hus, som förmodligen är Sandhamnsbornas stolthet.

Där köpte jag en reservrakborste, jag tror för 75 öre. Jag är högst nyfiken på, hur denna borste kommer att se ut om 6 veckor. Den fäller som en katt, och när jag stryker av kniven, ser papperet ut som en rishög. Det är dylikt man anser gott nog för folket ute i skärgården och på bondlandet! Fabrikörn skulle hudflängas, och jag kommer att ta reda på hans namn — förmodligen har han tjänat sig lyxbil och segeljakt på att sålunda bedra sina landsmän.

Men han hade fröet till en efterträdare i butiken. Jag ville köpa ett par kakor »Velma», den schweiziska chokladen.68

— Den finns inte, men här ha vi »Thule», och vad det beträffar, så har »Thule» mycket finare smak.

— Det har jag svårt att tro.

— Det! Det svarar jag för.

Den!

Men i »Karin Westerbergs sybehörsaffär» sade jag, då jag för en rakspegel, som liknade ett nyfött fiskarbarns blekblå ögonbubbla, måste betala 1:25:

— Det var dyrt det, frun!

— Tycker herrn! Alla småvaror och korta varor äro dyra. Tänk förr, då man kunde tjäna hälften på ett synålsbrev. Jag tänkte häromsistens, jag skulle kunna sälja en bunt svarta band, så breda som så här (lillfingrets bredd!) för 25 öre, och då kostade den i inköp 27 öre. Inte kunde jag sälja för 25 då!

Jag började reflektera. 5:65 för en middag, värd 1:75, och 1:25 för en spegel, värd 35 öre — jag undrade just, hur Lotsverkets personal klarade sig på sina löner. Jag anade, att det låg ganska mycket lots-och fyrskeppspengar i Sandhamns nya gräsliga handelsbutiks reveterade väggar.

Och här såg jag fyrskeppet från: en ny synpunkt, som jag beslöt att icke glömma.

§ 3.

Klockan 9 kommenderade fyrmästarn:

— Sakta back!

Och överlotsen Kronvall i Sandhamn, som från bryggan sagt till mig:

— Det är väl första gången, någon författare gett sig ut på ett fyrskepp!69

Vartill jag svarat:

— Nån gång måste vara den första! viftade med mössan, och vi backade ut från. lotsbryggan.

Sen vi svängt skutan och fått in kursen, ställde jag mig förut, och nu var min rygg vänd åt kungariket Sverges fastland, och äventyret tog sin början på allvar.

Redan dagen förut på Kanholmsfjärden hade jag hört fyrmästarn fråga lotsen:

— Vad är magnetiska kursen här?

Och de hade rådfrågat tabeller. För min blick tedde sig genast människans jordklot i motsättning till naturens, d. v. s. en boll, överdragen med ett nät av linjer. Detta nätsystem var nu för mig innehållet av fyrmästarns och lotsens hjärnor och det som skilde dem från hjärnor med annat slags innehåll, gjorde dessa män till specifika värden, till yrkesmän.

När vi nu stucko ut från Sandhamn kl. 9 f. m. den 28 nov., var det denna specifika varelse, som på allvar trädde fram; personnamnet Mattsson fick mindre tonvikt än titeln fyrmästare.

Och det är yrkesmannen jag nu vill presentera, sedan jag i det föregående visat samhällsvarelsen. När man reser ombordt i en ångare, ser man skepparn eller styrmannen på bryggan, allt efter vaktordningen, och en man till

rors, och man hör order som:

— Babord! Stött så! o. s. v.

Man ser båten gira, runda uddar, löpa över fjärdar, in i hamnar o. d. Allt går som smort. Och läser man romaner, så passerar allt dylikt så naturligt och utan att minsta förvåning från författarens sida visas däröver, som om ångare med samma skeppare på bryg-70

gån funnits liksom havet från tidernas morgon och vore del av den livlösa naturen och dess ordning. Och dock lär det icke vara så.

Kanske jag därför nu, sedan jag placerat fyrmästar Mattsson socialt, skulle söka placera honom som yrkesman och söka antyda så att säga hans skråindividualitet och därmed i honom fånga alla dessa havets arbetare längs Sverges kuster, hans yrkesbröder.

För att nå detta syftemål måste jag be den ärade läsaren betrakta dels nedanstående schematiska teckning av havet, sett från fyrskeppets fördäck vid utfärden från Sandhamn, och dels den kopia av sjökortet, det stycke, som täcker på människans klot samma bit, som jag avritat av naturens och som bildar denna boks försättsplansch.

Bild 5. Utfarten från Sandhamn med Korsö torn.71

Bild 6. Lotskuttern, en ångare på ingående, höger därom Söder-grynnas klockboj. I mitten Revengegrundets lysboj och kvastprick, längst till höger Stålbådans ljudboj.

Min lilla havsteckning visar då ett solbelyst blått vattenfält. Till vänster hade vi Korsö och Grönskärs skärgårdar, till höger Sandön med dess mtgrundningar och rätt förut två utseglingsportar mot havet, inramade av tre grund i rad, i riktning SV—NO, och dessa tre grund voro, från söder räknat, Stål-bådan—Revengegrundet—Södergrynna (Södergrundan).

Sedda från fördäck tecknade sig dessa grund som tre svarta prickar på vattnet, och på Stålbådan stod i verkligheten en ljudboj, på Revengegrundet en lysboj, på Södergrynnan en klockboj.

Nu ska vi i samband med dem presentera fyrmästar Mattssons hjärna för hans svenska landsmän.

Jag stod med kikaren för ögonen.

— Jag ser en ångare nordvart.

— Ja, han är på ingående, svarade fyrmästarn. Det är honom lotskuttern går ut emot.

Han pekade på kuttern, som töffade ut mot havet i riktning mot Grönskär, se kortet. Jag förmodade, att lotsen Sundström var med.

— Men längre sydvart ser jag också en ångare, sade jag, eller möjligen en seglare, det är ingen rök.

— Var?

— Där.72

— Där! Det skulle möjligen kunna vara fyrskeppet, som hägrar. Det är så klar sikt och så lugnt i dag, att det skulle kunna vara möjligt. Få se! Ja, sannerligen, jag tror minsann, det är Reserven. Han står upp så vasst, det är tornet.

— Nå, sade jag, hur får fyrmästarn kursen dit ut? Antag, att det var dimma, och fyrmästarn skulle ut, eller anta först, att det inte var dimma men att fyrskeppet inte syntes.

— Jo, ser herr Nordström, det är inte svårt, inte. Herr Nordström ser Korsö båk här akterut.

Var och en, som besökt Sandhamn, känner Korsö båk, det gamla stentorn, som syns över havet på sin ö, och andra kunna finna det på här meddelade kopia av kortet. Och på bild 5.

— Se, om man nu tänker sig en linje dragen från Korsö båk till Stålbådan, så går den över pricken där förut, som

vi kallar Nittonfotsgrundet, och går ungefär rätt ut på fyrskeppet; så har jag klart väder, girar jag bara styrbord, då jag passerat Nittonfotsgrundet och kärar Stålbådans boj och håller sedan de båda märkena ens med Korsö båk akterut, och så går jag rätt på fyrskeppet.

— Och om det är tjocka?

— Då får jag ta kompasskurs.

— Och hur går det till?

— Jo, den tar jag ut i kortet med parallellinjal.

5 dec. Fyrmästarn hämtar ner linjalen, breder ut

kortet och demonstrerar. Jag har kopierat demonstrationen på teckningen här bredvid.

— Man tar ut kursen, sade han, i kortet, som nu t. ex. här från Sandhamn till Almagrundet, och så73

lägger man linjalen på kursen, d. v. s. härvidlag från Korsö båk till fyrskeppets station.

Som herr Nordström ser, finns det en kompass på kortet. Nu skjuter man ut den andra linjalen, så

Bild 7. Kursen läggs ut med parallellinjal.

att den kommer på kompassen och visar kursen där. Så här! Nu ser vi, att ifrån Nittonfotsgrundet är kompasskursen ut till Almagrundet: SSO1/2 O, magnetisk kurs.74

Men det är inte färdigt med det,, inte. Man måste också räkna med deviation. Och dessutom med missvisning, om man bara använder transportör. Men det gör vi inte här.

— Vad är skillnaden mellan deviation och missvisning, då?

— Missvisning beror på magnetiska orsaker utom, men deviation på orsaker inom fartyget. Herr Nordström har kanske lagt märke till, att på alla ångbåtsvarv läggas skroven, d. v. s. sträckes kölen så vitt som möjligt i norr och söder. Det är därför att när ett fartyg ligger länge i en viss riktning, så påverkas det magnetiskt. Och man vill försöka att få magnetiska polen i fartygets längdlinje, så att inte deviationen skall bli alltför stor. Men deviationen är inte konstant, som herr Nordström nog redan förstår av vad jag sagt, utan den skiftar ständigt, och därför upprättar man varje år nya deviationstabeller. Och deviationen är dessutom olika på olika delar av fartyget, så här ombord på Almagrundet ha vi två tabeller, en för styrkompassen här i styrhytten och en, för akterkompassen, som vi använder att titta i, under vakttjänst-göringen ute på stationen och för observationerna.

Han visade tabellerna.

— Och, sade han, så ha vi missvisningen i kortet. Den var, det står tryckt här på kortet, den 1 jan. 1915 i Sandhamn 51/2 grad väst, och det: står vidare, som vi ser här, att den avtager årligen med vid pass 10 minuter.

På det att den vetgirige läsaren må få en klar bild av åtminstone en sida av hela denna fråga avskriver75

jag här några rader ur deviationstabellerna för fyrskeppet för åren 1920 och 1921.

Deviationstabell för ångf3'rskeppet Almagrundet. Styrkompassen.

i. 1920.

Magn. kurs Kompasskurs Dev. Magn. kurs Kompasskurs Dev. Nord. 7s ostligare 7e V Syd. Syd. — NtO 74 nordligare 74 0 StV 3/s sydligare 7a O NNO 3/s 3/B » SSV 7 8 - 7a » NOtO »/• 7s » SVtS 7a - 7a » NO 3U 3A » SV i str. — I NOtO 3U 7 4 » SVtV i str. — I ONO »/. - 7 8 » vsv 7 8 - 7s » OtN 74 7a V. VtS 78 - 7s » 2. D:o 1921. Nord. 78 ostligare 7» v Syd. 78 ostligare 7a 0 NtO 74 nordligare 74 0 StV 7» sydligare 7. » NNO 7.6 - 7,6 » SSV 74 74 » NOtN 7» - V» » SVtS 7a - 7a »> NO 7. - 7,» SV i str. — I » NOtO 7» - 7, » SVtV i str. — I » ONO 7s — 7s » VSV 7a 7a » OtN 74 - 74 » VtS 74 74 »76

Jämför man motsvarande kolumner för båda åren, finner man lätt förskjutningarna.

Och vi ska nu se, vart allt detta leder.

§ 4.

Jag tror inte, jag ångrat någonting så mycket, som att jag på strandvraksauktionen i Öregrund i somras inte köpte hela packen engelsk navigationslitteratur. Den gick visst för 50 öre, och där fanns bland annat register på alla fyrar och fyrskepp i hela världen.

Detta tänkte jag på, då fyrmästar Mattsson å Alma-grundets fyrskepp den 28 nov. 1921 redogjorde för kursen ut till fyrskeppets station. Jag såg nämligen i det ögonblicket någonting och någonting av en stor och oändlig skönhet.

Läsaren drog kanske för en stund sen lite på munnen åt vad jag sade om Det Nya Jerusalem, om den stad, som skulle omfatta hela planeten. Men det var kanske i grund och botten inte så dumt sagt ändå. Om man tänker sig, att Almagrundets fyrskepp i Sverge inte är det enda existerande i världen, om man tänker på fyrskeppen utanför norska kusten, utanför danska, holländska, engelska, franska, spanska kusterna o. s. v. och så tänker på att där finnas också fyrmästare, som också ha sjökort med missvisnings-uppgifter och årligen korrigerade deviationstabeller, så kommer man in på ett tankespår, som leder till upptäckten, att fyrmästar Mattsson inte är något enastående på planeten utan att han har tusen sinom tusen yrkesbröder jorden runt.

Och då kommer man till det kanske allra egen-77

domligaste fenomenet i vår tid, nämligen att om man vill få syn på det oändligt stora, måste man börja med det oändligt lilla och att vill man ha syn på det oändligt lilla, måste man börja med det oändligt stora. Det oändligt lilla i den modärna världen är den enskilda människan. Det oändligt stora är de lagar, som bestämma dessa oändligt små människors liv.

Det oändligt stora hade jag denna dag sett solklart för mitt inre öga i sjökort och deviationstabeller, och från dem föll en glans av storhet över fyrmästar Mattsson. Han försvann för mig som människa; men han framträdde som funktion av en världsordning, urverksmässigt fungerande planeten runt, och han var en det totala världsarbetets tjänare, en kugg i världsmaskineriet.

Genom honom, inte som människa, d. v. s. oändligt litet stycke av naturen, utan som yrkesman, d. v. s. del av världens andliga storhet, såg jag världsstaden, och i samma stund var det något väsentligt, som framträdde med honom, med fyrskeppet, med: hela fyrskeppspersonalen: de lagar, som allt detta lydde och som voro hela världens gemensamma skapelse. Ty hade fyrmästar Mattsson skapat kompassen, paral-lellinjalen, sjökortet, kikaren, ångmaskinen, fyrlinsen o. s. v. ?

Nej, hela mänskligheten, under årtusendens gemensamt arbete, hade skapat allt detta till hela planetens fulländning, och fyrmästar Mattsson stod i allt dettas tjänst; och att känna och lyda dessa lagar och regler, däri bestod hans storhet här på jorden; och denna storhet hos honom som hos alla människor, fann sitt uttryck i hans yrke. Så enade sig här för min blick78

det oändligt lilla och det oändligt stora. Frågan' var då: i vad mån voro dessa män själva medvetna om, att de som yrkesmän voro av andra sociala yrken beroende länkar, att varje yrke alltid förutsatte andra yrken och en helhet att uppgå i och arbeta för, och att kunskapen om denna världsordning var själva kärnan av yrkeskunskapen? Det skulle bli målet för min undersökning.

§ 5.

Och då måste jag först börja med själva scenen.

6 d e c. Livet är vävt av drömmar, är summan av den vedervärdige Shakespeares filosofi, och han, har bara alltför rätt. Människor leva i dröm, hela sitt liv, och godta denna dröm som realitet.

Jag kunde konstatera detta rörande havet, då fyrskeppet, som nyss beskrivits, från Sandhamn gick ut till stationen. Det hav, som Sverge känner ur dikt och konst, och det är ju realitetens kungsväg till mänsklighetens

medvetande, det är ett sommargästhav, ett villafönstrets, verandans, groggbordets hav, mörkblått, plant, med horisont dragen efter linjal och belyst av en glödande sol i zenith.

Men så här i november månad, då villorna äro igenlagda som drivbänkar och skärgården står grå, ruggig och tyst, utan sommarens livliga trafik — då framträder åtskilligt mer av havets verkligaste väsen. Då är kalas-, grogg- och bjudningsminen borta, och det trumpna vardagsansiktet kommer emot besökaren.

Detta trumpna hav, på vilket det röda fyrskeppet ångade fram efter kompass och bestick, var för mig79

icke längre ett estetiskt fenomen, och det har havet aldrig varit, sen jag för 16 år sen levde fiskarens liv och lärde mig känna vilddjurets väsen. Det var en fiende, som jag måste känna. Det var, som det evigt varit, med sina planlöst, mållöst rullande vågor, den absoluta meningslöshetens symbol.

Jag stod på fyrskeppets fördäck och betraktade det med kritiska ögon, och jag skulle vilja påpeka ett par saker om denna scen för det liv, jag här söker ge någon aning om.

För det första: på havet och endast på havet får man en verkligt påtaglig förnimmelse av, att man lever på ett klot i den oändliga världsrymden. Horisonten, som här icke deformeras av några som helst ojämnheter, tecknar nämligen ingalunda en rät linje, som de flesta tro, utan en svagt krökt,1( ett cirkelsegment. Tänker jag mig den bara som en plan cirkel, bildar jag evigt medelpunkten, men tänker jag mig den som ett klot, befinner jag mig på radien, och därav får jag två dimensioner på scenen framför mig, så här först och främst:

Bild 8. Den subjektiva havsbilden.80

Det vill säga en begränsad fläck av planetytan, i oföränderlig cirkelform, förflyttande sig framåt med mig.

Men så vidare på detta sätt:

D. v. s. planetens egen rörelse, oberoende, av mig, där den eviga snurrningen kommer emot mig och vevar upp på scenen alla de föremål, som finnas bakom horisontens ridå, i rörelse mot mig; och där jag befinner mig i ständig marsch ut mot horisonten (linjen A) och horisonten i ständig marsch mot mig (linjen B) och där planetens klotform var minut är närvarande för mitt medvetande dels genom horisontens segmentform och dels genom föremålens växande i storlek, då de på himlakroppens yta stiga mot mig, och där kommer jag alltså att stå så här:

Bild g. Den objektiva havsbilden.81

Bild io. Utsiktsberget och synvidden.

D. v. s. på ett högt utsiktsberg, A, fast jag i min vana dröm inbillar mig stå på ett slätt golv. I ovanstående figur betecknar linjen DE den plana cirkel, jag tror mig stå på och rektangeln BDEC fältet för min verkliga värld, då jag vistas i A. Detta nu endast schematiskt framställt.

Men detta är bara planeten. Sen har man också hela rymden.

Och den framträder som å bild) 11.

Där bokstäverna beteckna följande:

A = fyrskeppet, B = ångare, C = ångare, D = solen, E = månen, F = moln.

Och livet på Almagrundets fyrskepp liksom på varje fläck av havet får sitt innehåll av de två cirklarnas, G och H, olika, motsatta rörelser.

Med dessa teckningar vill jag bara visa en enda, välkänd men aldrig av människorna i praktiken observerad sak: varje livsögonblicks dramatiska och överraskande väsen, som ingenstans framträder så klart som på havet, därför att det är den eviga rörelsens symbol, medan land är vilans. Och vad det betydde för fyrskeppslivet skall jag i ett kommande kapitel, det sjunde, närmare beröra. 6. — Nordström, Fyrskeppet.82

Bild ii. Jords och himmels motsatta rörelser.

§ 6.

I enlighet med dessa allmänna fakta tedde sig nu det trumpna novemberhavet för mig som å bifogade teckning. Himlen var hög, blek och genomskinlig, havet vid första anblicken mörkt, men det mer vana ögat upptäckte snart, att dess antagna mörka ton endast var en feltolkning av ögat och berodde på motsatsverkan till den bleka luften. I verkligheten låg över havsytan samma mässingsmetalliska blekhet83

Bild 12. Havet och horisonten.

eller färglöshet, som i horisonten upplöstes i virvlande vattenångor, vilka man lättast upptäckte, då man riktade kikaren mot en ångare där ute. Dess former förvredos och söndersletos av ljuset på dess väg genom vattenpartiklarna, och ångaren skymtade som genom vattendropparna på en karaffinvägg.

Trots att det nu var ett höstligt hav man hade omkring sig, alltså ett, som hastigt kunde vräkas upp i svall och där man ingen stund var säker, låg det »i luften», som man säger, en känsla av seger — på något vis. Jag har ofta noterat denna egendomliga höstkänsla, och en poet som Karlfeldt han byggt en hel sida av sin produktion på höst- och vinterkänslan. Som det var länge sen jag varit ute på ett hösthav, erfor jag den med stor styrka, men jag lät inte lura mig utan bestyrktes bara i min tro, att den förklaring, jag gett mig själv på fenomenet, var riktig.84

Förklaringen är mycket enkel. Solen stod vid 9-tiden på morgonen lågt över havet och skulle resa sig högst obetydligt vid denna tid på året.

Bild 13. Solens dagsmarsch.

Tänka vi oss nu, i enlighet med teckningen, att jag står i punkten A, att linjen BC är jordytan och att punkterna B och C beteckna horisonten, så beteckna småcirklarna D—J solen i olika lägen. 1 D och J står den som lägst, i Q som högst.

Bild 14. Solen och utsiktsberget.

Om man frågar sig, varför människor i regel äro gladast mornar och kvällar, skulle man kunna svara: emedan solen på sin bana å teckning 14 hunnit lägst till B om aftonen, ej hunnit högre än till C om morgonen.85

Vaknar man sent och ser solen högt, är en dags morgonglädje i livet förlorad.

Jag tänker mig nu, att allt, som människan ser under sig, ökar hennes kraftmedvetande, allt, som hon ser över sig, ökar hennes svaghetsmedvetande. Det är därför himlen alltid är religionens symbol, blicken uppåt, medan i konsten man alltid framställt segraren seende ned på den besegrade under: svärdsspetsen.

Hösten och våren, liksom aftonen och morgonen beteckna solens låghet på horisonten, människan tycker sig då nå över henne, ha henne under sig och sväller av kraft, hon är verksam, full av planer; om våren på vad hon skall vinna under sommarn, om hösten på vad hon skall vinna under vintern. Men när solen står högt, krymper hon, medvetet eller omedvetet, ihop. Det blir indolenstider.

Detta är nu min förklaring, vad den kan gälla.

Havet var lugnt, fyrskeppet hävde sig endast föga i den obetydliga dyningen, och jag följde från backen vår himlakropps speciella villkor för människolivet. Jag stod med kikaren för ögonen och studerade, hur Reservfyrskeppet ute i horisonten förvandlades av att vi gledo med 7 i/2 knops fart upp till dess utsiktstopp.

Först såg jag det så här:

Bild 15. Reservfyrskeppet siktas.86

Som en svart ankarboj, något flaskformig, på horisonten.

Sen framträdde det så här:

Bild 16. Reservfyrskeppet syns klart.

Då särskilde jag signalmasten med toppkulan och fyrtornet, och därnäst framträdde den röda färgen, först svagt, glimtvis, sedan som ett blekt rosasken, och slutligen låg fartyget där tydligt och klart för blicken, för att äntligen,

då vi voro framme och förtöjt akter om detsamma med en kabel ombord, te sig som på bild 17, så som jag såg ner på det från vårt eget fyrtorn, där jag tog skissen.

Under hela utfärden hade fyrmästarn stått framme på fördäck invid styrhytten och kommenderat. Hans son stod vid ratten.

— Titta, herr Nordström! sade han, med berättigad fadersstolthet. Gossen styr inte illa. Hon är inte så lättstyrd nu, hon är djupt lastad, för vi ha hela vinterförrådet av kol, vatten och proviant inne, och vi ha reservkolboxarna akterut fulla, så att hon ligger djupt på aktern och har förskeppet högt, och därför girar hon lättare.

Men man kan i alla fall inte säga, som den där frun sa till ångbåtsskepparn, när han kom; på kommandobryggan. Hör nu, kapten, den där mannen, somBild 17. Reservfyrskeppet.88

sköter rodret nu, arbetar inte ordentligt. Han rör inte rodret på hela tiden, den som var före honom, var mycket ordentligare. Han svängde det hela tiden. Bättre begrep inte hon.

Vi skrattade båda hjärtligt åt landkrabborna.

Men, sade jag, fyrmästarn, var ha vi Alma-grundet? Själva grundet.

— Där! pekade fyrmästarn, sen han undersökt i kikarn. Där syns pricken.

Och jag såg den nu.

— Hur långt från grundet ligger fyrskeppet?

— Vi räknar en kabellängd, det vill! säga 183 meter, fast naturligt, att alldeles på metern är det inte.

— Och när upptäcktes detta grund?

Jag ville självklart känna historien om den plats, där jag skulle vistas hela 6 veckor.

— Ja, se, nu finns det två Almagrund, det inre och det yttre, det inre 2 minuter innanför det yttre. Det inre skall en Sandhamnslots, som hette Gustav Kjellström, ha upptäckt. Han ska ha haft känning av det med en brigg. Men det yttre skall flottan ha upptäckt, under sjömätningarna.

— Och hur länge har fyrskeppj varit placerat här?

— Sen nån gång mellan 1895 och 1900.1 Och när »Polstjärnan» förlorade här, mellan grundet och Sandhamn, julafton 1900 i stark snöstorm, ville man i pressen, att det skulle byggas fyrtorn här ute, men man förstår, det är 10 meters vatten på högsta knallen, och sen stupar den rätt ner, så kastar man lodlina, så försvinner den i djupet, som blixten. Det skulle bli en fasligt dyr affär, det, får man tänka.

1 Sen 1896,89

— Och hur långt äro vi nu från Sandhamn?

— 11 V2 minut.

— Och från Stockholm?

— Ja, från Stockholm till Sandhamn räknar vi 34 minuter, så hit ut skulle det bli, då, 45 i/2 minut.

En minut = en nautisk mil eller sjömil = 1,853 meter. Det vill säga, att sträckan, mellan Stockholm och Almagrundet var 84,311 meter eller i runt tal 8 1/2 nymil.

Jag har ännu inte tagit reda på, hur långt det är till närmaste land i öster, Åland, och i söder, Gotska Sandön, men skall göra det. Jag vet i alla fall, att man om vårkvällar ser i hägring fyren på Gotska Sandön, så att man på en gång har omkring sig blinkarna från:

Grönskär.........10 min.

Svenska Högarne.....21 „

Sandhamn........11'/» „

Huvudskär........21 „

Gotska Sandön......50 „

Det vill säga, att på 9 1/4 mils håll tindra i de ljusa vårkvällarna vita, röda, gröna sken runt horisonten, och man tror besättningen, när den säger:

— Då är det riktigt grant!

Jag har mätt upp avståndet till Åland och Gotska Sandön på kortet. Det är resp. 621/2 och 50 min., med andra ord 11 1/2 och 91/4 mil, fågelvägen.

Kastar läsaren nu en blick på det sjökort, jag bifogat dessa mina dagboksanteckningar och observerar dessa avståndsbestämningar, torde han ha någorlunda klart för sig, var Almagrundets station är belägen, dit vi90

denna 28 nov. 1921 anlände under fina väderleksförhållanden kl. 10.30 f. m.

§ 7.

7 d e c. Nu skall jag] se, om jag kan åskådliggöra den stora flyttningen, då ordinarie fyrskeppet avlöste Reservfyrskeppet, n:r 24.

Så fort vi kommit fram, närmade vi oss Reserv på dess södra, d. v. s. babords sida. Ty vinden var VNV och hon låg alltså med stäven mot land, d. v. s. mot väster. Jag hade redan på betydligt avstånd sett, att hon släppt ut massor av ånga, och jag hade frågat fyrmästarn, vad det betydde.

— Hon vinschar upp ankarkätting, hade han svarat, så att hon får ankaret rätt upp och ner och bara behöver lätta och gå, då allt är klart.

Vi svängde nu runt och lade oss, efter att all fart stoppats, tätt akter om henne, och på backen stodo fyrmästarn och vår tillfälliga besättning.

Ombord på Reserv hade besättningen samlats längst akterut och fyrmästarn där ombord ställde sig vid relingen med en upp-ekad kastlina i hand, d. v. s. en dylik, som kastas från passagerarångare i land och med vilken sedan hamnbetjäningen bogserar till sig förhalningstrossen.

— Hallå! Ta emot kastlinan! ropade han, och, medan båda fartygen rullade till synes redlösa, ven linan över vattnet och fångades av en man längst fram på förskeppet hos oss, och alle man halade kvickt in den stålwire, med vilken vi nu förtöjdes vid Reserv.

Att märka är, att havet för ett ovant öga tycktes91

fullkomligt lugnt, men dessa mänj visste, att, om fartygen lagts långskepps invid varandra, de skulle ha ställt till elände och haverier. Där hade jag yrkeskunskap, den enda i världen, som är något värd.

Nu hade Reserv, när hon kom ut för att överta vakten på stationen, medan Almagrundet rustades i Stockholm, vid Rosenvik, också övertagit ordinarie fartygets motorbåt och julle jämte besättning och nödig proviant; och allt detta skulle nu skiftas igen ute på det rullande havet.

— Vi fira julien och hämta er ombord, skrek fyrmästarn på Reserv, och så frakta vi över grunkorna med den, och när allt är klart, få ni komma och ta över motorbåten.

— All right! viftade fyrmästar Mattsson tillbaka; och flyttningen började.

Jag tog ett ritblock och pennor och klättrade upp i fyrtornet, passagen upp syns å bifogade teckning;

Bild 18. Fyrtornets inre, med nedgång, trapp och fyrbalans, Sett uppifrån.92

och där uppifrån följde jag flyttningen. Där kunde jag nu först och främst till fullaste evidens konstatera, vilket ofullkomligt instrument det naturliga ögat' är. Jag har ofta undrat, hur det kommer sig, att sjöfolk äro så nästan

ängsligt försiktiga även; alldeles invid kusterna. Som alla andra romantiskt, d. v. s. i lögner och okunnighet om tingens verkliga väsen uppfostrade människor, hade jag vants att tänka mig faran som ett obestämt något långt, långt ut på havet. Men när jag nu såg julien i sjön och hur den i de till synes betydelselösa vågorna slängdes upp och ner, medan brotten spolade upp och männen fingo sätta kraft till, när jag sedan såg, hur den gungade upp och ner längs fartygssidan, medan gröna sjömanskistor och grå segeldukssäckar (»sjösäckar») firades ner, då begrep jag! Ty jag såg.

Fyrmästarn var förste man att gå ombord i Reserv, sen gick julien tur efter tur fram och åter. Nere på vårt mellandäck hopades kistorna och säckarna, och jag satte mig här i min hytt och fullbordade skissen, ty uppe i tornet var det isande — trots solskenet. Ännu en felbedömning av mina sinnen. Allt såg så skönt ut för ögat. Vad människokroppen faktiskt är för en primitiv maskin, och hur oändligt livsmekanismen måste fullkomnas, innan den blir bara dräglig, innan man kan hysa någorlunda förtroende för den!

Som jag nu sitter där, knackar det i väggen, skynket för dörren dras åt sidan, och fyrmästarn syns, sägande:

— Får jag presentera fyrmästar Ström!

— Nej, se! måste jag utropa. Det är ju en Öre-grundsbo. Jag har sett fyrmästarn förut där uppe.93

— Ja, jag har sett herr Nordström också. Herr Nordström är ju nästan Öregrundsbo numera!

Det är, att råkas så, där mitt ute på havet, ungefär som att råka landsmän långt ute i världen, alldeles oförmodat. De gemensamma banden kännas på ett speciellt sätt starka, och vi' tryckte hand och skakade hjärtligt.

Men nu såg jag fyrmästarns yrke i en ny fasett. Han stod med en stor journal i hand. Han hade varit ombord i Reserv för att inventera och överföra den kvarvarande provianten. Samt dessutom för att överenskomma om ordningen för ankarskiftningen.

§ 8 (intermezzo).

Just nu, medan jag skriver detta, hör jag ute i korridoren fyrrnästarn säga:

— Mäster! Vi få sätta i gång musiken.

— Är det tjocka?

— Ja. Gå upp först och ta av kapellet!

— Ja.

Och mäster vänder sig till en kamrat:

— Har du tändstickor?

Jag ser ut genom ventilen. Det1 är blickstilla och alldeles vitt. Motorbåten gick i land kl. 7.45 i morse.

Nu börjar mistlursmotorn. Det är andra gången, vi ha tjocka, sen jag kom ombord.

Nu börjar det. Det är inte hovkapellet det här inte, var lugn för det. Här blir Wagner liten, till och med i konsten att böla.94

§ 9 (forts, av flyttningen).

Klockan 12.30 var flyttningen klar av provianten: salt kött, konserverat kött, fläsk och specerier, samt av personalens grunkor, endast båtarna återstodo. De skulle nu tas.

Motorbåten skulle firas ur Reservs dävertar och ros över, och i den växande sjön skulle taljorna hakas i och båten gå upp. Samma med julien.

Vi voro klara. Klockan var alltså 12.30 e. m. Man lär sig först av allt att bli noggrann på tidsbestämningar på sjön. Hjärnan blir en loggbok; och man ser, snart sagt, urtavlan i var mans blick.

Nu voro vi alla församlade.

Från Reserv hade ordinarie besättningen kommit ombord, och vi voro summa 9 man, undertecknads ringhet inberäknad. Jag ger data här, så äro de klara:

Fyrmästar A. A. Mattsson, född 1865, Harö, innanför Sandhamn.

P. V. Vinberg, född 1873, Sandhamn.

D. H. Sundin, född 1886, Skedevi, Östergötland.

C. I. Jansson, född 1896, Väddö.

E. V. Sandelin, född 1891, Visby.

E. A. Forsman, född 1892, Umeå.

K. E. Sjöström, född 1898, Björkö, Uppland.

A. B. Jansson, kock, född 1902, Blidö, Uppland.

När allt var klart, stodo vi alla på däck, väntande, att reservmanskapet skulle komma med båtarna, och nu var det, jag fick första kontakten med livets realitet här ute på Almagrundet i striden mot naturen.

— Nå, Sandelin, sade fyrmästarn, hur känns det att vara här ombord igen?95

— Jo, det har nog varit bara längtan det, varenda dag.

Det följande skall kanske belysa replikens verkliga innebörd.

Redan på morgonen i Sandhamn hade jag hört fyrmästarn utbyta några ord i handelsboden med fru Sundin om den väldiga stormen den 23—24 okt., då så många olyckor hände längs Sverges, kuster.

— Ja, vi tänkte på, hur de stackrarna hade det där ute på det där lilla fartyget! hade hon sagt.

Reserv var nämligen en liten gammalmodig skorv i jämförelse med Almagrundet.

Och jag hade hört fyrmästar Ström fälla några ord om stormen:

— Ja, han levde riktigt Håkansson med oss, vill jag lova.

Och nu berättade besättningen, att han sagt, då han sett NO-sten blåsa upp orkanlik:

— Nu kommer den där förbannade bolsjevikvinden!

Och så fingo vi, som ej varit med, höra hela förloppet, just av fyrbiträdet Sundin, en liten brunögd man med svarta mustascher, så lik en fransk arbetare som jag aldrig förut sett någon svensk.

— Jo, se, sade han, Vinberg och jag hade varit inne i Sandhamn och måst ligga där för storm en dag, för han hade blåst bra nog stark förut också, och vi kom ut klockan elva —

— På kvällen? frågade jag, som ännu inte begrep bättre.

— Nej, på morron, och det var söndan den 23. Då var sjön hög och toppig, för vind hade kantrat och stod på nordost. Och vi hade väl varit ombord96

Bild 19. Första snöstormen i antågande.

en halvtimme, då han friskade i. Så ökade han undan för undan hela dan, och på förmidnattsvakten (8—12) var det, så man visste inte, om det var regntjocka eller om det var vågtoppar, som stormen tog med sig, för det var ett enda yr.

Och då började det med att broken1 sprang under motorbåten, och nu passade ju inte den för Reservens dävertar, som var byggda för en bredare båt och där var dävertbommen inte på utsidan av däverten som här heller utan på insidan, och när båten slängde i broken, så dundrade han mot bommen. Och se broken ombord i Reserven var inte stålwire som här utan bara grov hampa, och så sprang den. Och medan gick mistluren förstås, och sjön var vådligt hög, så han sköljde in över däck och man blev så blöt,

1 =tross, som spanns under båten i en dävert, för att den ej skall slänga vid sjögång.97

man kunde Jbli. Och vi mäste halla i oss för att inte gå över bord, så som hon slängde och levde. Man kunde inte arbeta fort heller, för man måste vänta in lite lugnare sjöar.

På det viset fick vi hålla på hela förnatten, men knappt hade vi fått på ny tross i stället för den gamla broken, förrän han också sprang, och det var bara att lägga på ny igen, för båten slängde och förde ett fasligt liv i däverterna, halv i vatten var han ju också, och så förstår man, den där lilla Reserven, som krängde så vådligt av sig själv, hon fick det ändå värre, med bägge båtarna, som slängde och dunsade av och an, vi trodde nästan, hon skulle gå runt. Och så ville vi naturligtvis inte mista motorbåten, och det var ju vår plikt att göra, vad vi kunde, så vi arbetade på eftermidnattsvakten till 3, och vi fick lov att rigga ut en liten talja, och han kom i olag och snodde in sig i mörkret, men mellan' 3 och 4 var allting klart, så vi kunde gå under däck och få lite torrt på oss, och då hade motorbåten slitit sig i däverten tre gånger.

Och där nere då, där forsade vattnet in genom ankar-klysen, och akterut, där hon är odäckad, Reserven, stod vattnet upp, så långt man var kluven.

Och på måndag morgon upptäckte vi, att främre däverten böjt sig under natten, och vi fick sätta upp en talja på tornet i en av järnbultarna, som stagena är fästa med, och lägga en ända över till däverten och stötta henne.

Så på måndag kväll började stormen, bedarra lite, och under måndan såg vi första haveristen komma. Det var två amerikanare, och den ena bogserade 7. — Nordström, Fyrskeppet.98

Bild 20. Sedan snöstormen passerat.

den andra, för roderskada. Och på tisdag kom Herakles, dykarbåten, och hade en tysk, Rudolf Fischer hette han visst, på släp, för se, vi hörde av lotsarna i Sandhamn sen, att Herakles hade fått trådlös efter sig, att en amerikanare låg redlös här ute i snöstormen, men när han kom ut, såg han ingen amerikanare, men så fick han tag] på tysken i stället.

I och med denna fyrbiträdet Sundins berättelse om den starka stormen 23—24 okt. 1921 var jag inne i, vad ett fyrskepp hade att föra för liv, och jag fann det fullt på sin plats, vad som nu hände.

Fyrmästar Ström borta på Reserv hade sprungit upp akterut och ropade över till oss.

— Vi lättar!

- All right! ropade fyrmästar Mattsson tillbaka över vågorna, och nu inhöljdes det lilla röda fartyget i ånga, medan vinscharnas slammer hördes dovt.99

Det dröjde en stund.

Vi sitter sa härt! ropade fyrmästar Ström, men så sackade hon, gick åter fram, bockade ner under vinscharnas slammer, reste sig och gick! framåt.

Hon var klar.

Då viftade fyrmästar Ström med mössan som en rustibus, sirenen tjöt avskedshälsning, flaggan på signalmasten gick ner, Almagrundet svarade på; samma sätt, och de båda fartygen, de; båda röda kämparna för civilisationens sak emot naturen och dess onda makter, saluterade varandra högtidligt.

Och jag får säga, att hade det högtidliga kunnat ökas i minsta grad därav, skulle jag ha blottat mitt huvud, och aldrig skulle jag ha gjort det för värdigare föremål eller värdigare män. TREDJE KAPITLET.

Ett litet hjul i världsmaskineriet.

§ I-

10 dec. Jag hade nu hunnit så långt i mina studier av fyrskeppet, att jag kunnat placera det på dess plats i den modärna världen,, och jag hade helt naturligt, som med allting i denna värld, kunnat konstatera, att det blott var

ett litet hjul i världens allmänna maskineri.

Nu hade jag att söka klargöra för mig och därmed för hela Sverge, vari detta lilla hjuls speciella funktion bestod och hur arbetet gick! till.

För att klargöra resultatet av min undersökning, ber jag att få för läsaren framlägga följande karta. Där ser man Sverges hela kustlinje, och jag har prickat ut platserna för alla våra fyrskepp eller med andra ord deras stationer.

Som läsaren kan konstatera, är ordinarie antalet svenska fyrskepp 19, men därtill komma 4 reservskepp. Vari består nu deras arbete?

Kanske läsaren vill vara vänlig kasta en blick på nästa bild. Den ser kanskq lite underlig ut, men den är i alla fall fullt officiell. Den är bara en kopia, av inseglingsleden vid Sandhamn enligt K. Sjökartverkets sjökort, upprättad som Special år 1887 och rättad år 1920, samt påtryckt med röd stämpel: Till tjänstebruk.lül

Bild 21. Schema över Sverges fyrskeppsstationer, på ett ungefär.

Jag har nu utfört kopian så, att en viss karaktär hos kortet, som man i allmänhet förbiser, framträder fullt klart. Jag har nämligen med grov linje streckat

farledens gränser för att få fram dess gatukaraktär.102

Bild 22. Havsinseglingsporten till Stockholm vid Sandhamn.

Denna karaktär påminner åtminstone mig på ett slående sätt om vad man på ångermanländska kallar »tå» eller byns fägata, d. v. s. den gång mellan beteshagarnas gärdsgårdar, där kreaturen drivas hem till byn.

Man kan tänka sig en tid, då hela segelleden från Sandhamn in till Stockholm är så tätt kantad av hus och kajer som i våra dar Söder och Stockholms City. Det är inte orimligare att tänka sig en dylik utveck-103

ling, än det skulle varit år 1850 att tänka sig den ur den tidens synpunkt fantastiska utveckling, som. Stockholms skärgård genomgått 1870—1920, tack vare ånga, motorer, ökad nationalförmögenhet, som möjliggjort villa- och segelsällskapsliv och förvandlat skärgården från en öde utmark till ett mångmillionföretag.

Detta mångmillionföretag är ur sagda tids synpunkt redan nästan stadsliknande, men sett ur framtidens synpunkt däremot är det närmast, för vår modärna blick, likt ett utbrett byalag, där segellederna: Dalarö-, Sandhamns- och Furusund-, äro embryon till gator, äro, vad man på gammal svenska och danska kallade »stråt» eller »strät» och som sedan i engelskan blivit det modärna »street».

Runt Sverges kuster beteckna nu alla sjökort dessa den framjäsande världsstadens gator med sådana begränsningslinjer, som jag här markerat för Sandhamnsleden, och vid ledernas inlopp, d. v. s. vid gathörnen har staten placerat de lyktor, som äro inseglings-fyrarna.

Så har varje ångare eller segelfartyg, som utifrån planeten nalkas Stockholm via Sandhamn, att hålla utkik här ute på Grönskärs fyr, och när Sandhamns-lotsarna gå ut för att som svenska statens officiella vägvisare föra fartygen in genom fägatan, styra de efter de lyktor, som av staten utplacerats kring Sandhamn och som lysa med olika sken och blinkningar, efter fastställt reglemente.

På samma sätt är det ordnat vid varje inseglings-port till detta land och till alla civiliserade länder på jorden.

Men utanför porten, osynliga från land, ligga fyr-skeppen. Om jag skall bibehålla bilden med fägatan, så skulle jag vilja säga, att liksom vallhjonen med vidjor driva boskapen undan från farliga gropar och diken ute på fälten, utanför byns gatuområde, så äro fyrskeppen av staten utlagda väktare för att med ljus-och ljudsignaler varna fartyg för havens gropar, som äro grund och skär, samt för att bilda fasta punkter, där trafikanter kunna konstatera, att de styrt rätt och där de kunna ta nya bestick för att få rätta kursen in till eller längs efter kusten.

### § 2.

Av det föregående torde det vara ostridigt klart, att fyrskeppen äro, som jag redan sagt, städernas yttersta utposter

på haven, längs kusterna, och följaktligen del av världens stadsliv, vilket dem förutan i vår modärna tid vore praktiskt taget omöjligt — som världskriget exemplifierat. Och av detta följer i sin tur, som jag likaledes påpekat, att fyrskeppspersonalen har, icke en bondes eller fiskares sociala funktion, utan en stadsborgares, en ämbets- eller tjänstemans, en handlandes eller en maskinmästares.

Där har man att söka dess yrkeskaraktär. Detta yrke är, som stadsbons, i våra dar övervägande ett maskinellt yrke.

Fyrskeppet är en invecklad maskin.

— Det är konstigt med folket i land, sade typiskt nog, häromdan en av personalen. De kunna inte få i sig, att vi ha något arbete här ute. Vad gör ni egentligen ombord, säga de. Ni ha väl ingenting annatatt göra än att äta och sova. Och det är lite retsamt att höra det där.

Gudarna ska veta, att mat och sömn inte äro huvudsaken ombord i ett fyrskepp. Snarare äro de av alla poster de svagast representerade.

Nej, det är fullt upp att göra ombord, och det är ett arbete, som håller personalen i den mest intima kontakt med och beroende av övriga yrken inne i staden; som jag strax kom underfund om.

På följande sätt.

Vi ha sett Reserv försvinna vid horisonten. Vi få nu vända vår uppmärksamhet till vad som ägde rum ombord på Almagrundet. — Nu gäller det! sade fyrmästarn. — Vad då? frågade jag. — Att få in rätta ankarplatsen.

Vi hade legat och hållit cirka 100 meter öster om Reserv, och så fort hon var klar och avancerade framåt, kommenderade fyrmästarn: — Sakta framåt! Babord!

Vi gledo upp mot Reservs gamla plats, och fyrmästarn ropade genom kappdörren ner till maskinen för ankarspelet på mellandäck: — Klart att fira!

Vi hade redan låtit ankaret gå 30 famnar, för att, ögonblickligen vi kommo på ankarplatsen, lägga. — Stopp i maskin! var nästa kommando.

Och så i kappdörrn: — Låt gå!

Och så hördes ropet: — Botten!

I detsamma slog maskinen back för att sträcka106

Bild 23. Ankarspelet. Sett akterifrån.

ut kättingen och hindra den från att oklara sig över ankaret.

— Nu, sade fyrmästarn, ha vi 41 famnar ute, men vi ska ha 135.

Vi gingo ner på mellandäck, fram i förskeppet, och nu såg jag kättingen av maskinen halas upp ur kabel-gattet och rullas ut genom, klyset, ner i havets djup.

Det var en fascinerande syn. Dei väldiga länkarna gjorde en nästan komisk rörelse, då de döko upp ur kabelgattet. Har någon sett grisar försöka att klättra? Sådana oviga och liksom motvilliga rörelser företedde varje länk. Det var något levande över dem, något av ett vresigt: fan-ska-man-ut-nu-igen! och så gledo de förbi ut, i en resignerad ström, jag kom, löjligt nog, att tänka på en dag under kriget i Ypres, då jag, under dånande bombardemang, såg kompani efter kom-107

Bild 24. Ankarkättingen och spelet. Sett förifrån.

pani marschera ut till eldlinjen — länk efter länk, alldeles som denna kättings gång ner i djupet.

Under tiden stodo fyrmästare och besättning med blicken envist fäst vid kättingen. De räknade »låsen».

— Stopp! hördes ett samfällt rop! från dem alla.

— 135! Klart.

Och nu låg fyrskeppet förankrat; förankringen tedde sig schematiskt framställd som å bild 25, där det antas vara absolut stiltje. Där ser man, hur litet skeppet verkar i förhållande till kättingen och till Almagrundets bergklack, som syns i bakgrunden stickande upp till 5 famnar under havsytan.

— Nå, fyrmästarn, sade jag, nu ha vi 135 famnar kätting ute. Vad väger det?

— Med eller utan skålankaret?

— Utan.108

Bild 25. Schematisk bild över fyrskeppets förankring.

Ja, vi törs väl inte sätta vikten per famn till mer än 100 kilo.

— 13,500 kg alltså. 131/2 tons.

— Ja, det skulle väl vara det, då.

— Och ankaret väger?

— 1,731 kg.

— Det vill säga, att vi äro förankrade med en tyngd av få se, 131/2» 141/2, något över 15 tons.

— Ja, det tyckes nog så!

— Och varifrån är kättingen ?

— Ja> jag skulle tro, att den här kättingen är nerifrån Smålandskanten, Ankarsrum. Men på senare år har Lotsverket brukat ta från en ankarsmedja uppe på Hälsinglandskusten. Kring Sandarne nånstans.

För min blick började Sverge; krypa in i detta lilla .fyrskepp, och över allt detta stod personalen kontroll.

Fyrmästarn gick akterut.

Upp med toppkulan, pojkar! sade han, och när allt var klart, tittade han på uret.

Klockan är två.109

Måste fyrmästarn ha tiden bestämd? frågade jag.

Det ska in i dagboken, svarade han. Det skall bokföras ordentligt, allting, och sedan, granskas i styrelsen.

Bara genom denna procedur med förankringen hade jag kommit in i förbindelselinjerna med land, jag hade sett en skymt av de osynliga trådarna till varv, smedjor, ämbetsverk, och i och med nästa steg såg jag inkopplingen komplett.

§ 3.

Det var inventeringen av fyrskeppet.

Jag måste säga, att denna, inventering kastade omkull alla mina förut hysta, synnerligen vaga föreställningar om saken. Jag fann, att fyrskeppet var, som jag redan i det föregående antytt, ett fint och invecklat maskineri, som av personalen måste omhänderhas med yttersta omsorg.

Och jag skall nu be att få ge en någorlunda noggrann skildring av detta lilla fina på det så ofta vredgade havet kringslungade maskineri.

Jag meddelar här till ledning!.4 schematiska framställningar.

1) Visar en längdsektion av fartyget, där man kan se, att det. bestod av tre däck och ett kölrum.

Bild 26. Längdsektion av fyrskeppet.no

Fartygets dimensioner voro:

Längd över stäv: 30.66 m.

Största bredd: 7.12 m.

Djupgående: 3.4 m.

Deplacement: 383 tons.

2) På övre däck (däck A) befunno sig helt naturligt alla navigations- och signalanordningar, d. v. s. fyrtornet, mistluren, apparat för uppbärande av under-vattensklockan, signalklocka, signalkanon, signalmast, styrhytt, rätter, båtar, vaktbrygga o. d.

1 lyftkran

2 förkapp

3 signalklocka

4 skylight

5 lastlucka

6 styrkompass

7 signalkanon

8 styrhytt

9 fyrtorn

i o vaktbrygga

11 köksskorsten

12 köksventilator

13 a babords dävert 13b »

14 maskinkapp

15 skorsten

16 maskinluftrör 17a

17 b skylight, maskin-

rum

18 skylight, däck B.

19 motorskorsten

20

21 mistlur

22 julle

23 a styrbords dävert 23b

24 motorbåt

25 akterkapp

26 vinsch till däverten

27 akterkompass

28 luftrör

29 »

30 reservratt

31 signalmast

32 pissoartratt över

bord

33 lufttrör

34 eka

35 dävert för under-

vattensklocka

36 luftrör

37 trall

38 flaggspel

Bild 27. Schema av övre däck.v

111

1 förskepp

2 lamprum

3 oljerum

4 segelkoj

5 extra fyrbiträde

6 utviktsskåp

7 i:a fyrbiträde

8 maskinist

9 fyrvaktare

10 2:a fyrbiträde

11 kock

12 gryn

13 bröd Hao.b W. C.

15 verkstadsrum

16 badrum i7ao.b färgskåp l8ao.b skåp

19 ut viktsbord

20 fyrmästarns sov-

' hytt

21 fyrmästarns mäss

22 manskapets mäss

23 penteri

24 kök

25 kol och ved

26 däcksinventarier

27 extra fyrbiträde

28 reservhytt

29 uppgång till för-

däck

30 ankarspel

31 nedgång till

däck C.

32 ackumulatorrum,

fyrtrappa

33 pannkapp

34 motorkapp

35 nedgång till tross-

bottendäck

36 uppgång till övre

däck

Bild 28. Schema av mellandäck.

3) På mellandäck (däck B) voro hytter, mäss och köksavdelning samt arbetslokaler.

4) På trossbotten (däck C) slutligen voro materialrum, ångmaskin och -pannor, motorer o. d.

Slutligen i kölrummet hystes vatten- och kolförråd samt längst förut kabelgatt.

Jag har framställt allt väsentligt i planteckningarna, och torde den intresserade läsaren; där,, genom uppmärksamt studium, kunna göra sig en; ganska exakt föreställning om fartygets plan och inredning.112

1 kabelgatt

2 förrådsrum

3 rotfrukter

4 lakegodsrum

5 ved, tomgods

6 div. tågvirke o. d.

7 a o. b dricksvatten-

cisterner à 1,500 1

8 förrum

9 a vattencisterner 9b pann- o. maskinrum

10 motorrum

11 akterrum

12 lampoljerum

13 maskinpacknin-

gar o. d.

14 3 cisterner motor-

olja à 843 liter

15 såpa, trassel o. d.

16 reservkolboxar i7ao.b luftbehållare

till mistlur 18 a o. b motorer

Bild 29. Schema av trossbottendäck.

Men allt, som där synes, var i själva verket koncentrerat kring, beroende av och oupplösligt knutet till de olika maskiner, som fyrskeppet hyste, och dessa voro till antalet icke färre än 9:

1. Ångmaskin.

2. Ångmaskin för ankarspelet.

3. Ångmaskin för styrbords dävert.

4. Styrbords mistlursmotor.

5. Babords mistlursmotor.

6. Regleringsverk för undervattensklockan.

7. Undervattensklockan.

8. Fyren.

9. Motorbåtens motor.113

§ 4.

När fyrmästarn demonstrerat allt detta, sade han:

— Se, nu är det den skillnaden mellan en vanlig fartygsbesättning och besättningen på ett fyrskepp, att på ett fyrskepp har varje man ansvar. Om jag skickar en man i land med motorbåten, så ska han svara för den och för allt han gör, uträttar och fraktar och för den tid han använder.

På ett vanligt fartyg vet man ju, att om man t. ex. skickar i land ett par man med båten, så försöka de att hålla sig undan så länge som möjligt och komma från arbetet. Men det går inte här, för här har varje man ansvar.

Och så vet man också, att på kofferdifartyg, så stjäls det inte så lite av besättningen, men här står allting öppet, och aldrig att det skulle komma på frågan, att någon man tänkte på att röra något. Därför att var man har ansvar.

Det är en våg av opposition i våra dar mot »statssocialism», beroende på restriktionssystemen under världskriget, och mäktiga intressen vilja lösgöra det ena området efter det andra ur statens händer, samtidigt som falsarier i oanad grad upptäckas inom alla möjliga privatföretag.

Det var något i fyrmästarns ord, som »set me thinking», som engelsmännen säga. Det finns mycket att anföra mot statsdrift och byråkratism, men det finns åtminstone ett moment för, som inte alldeles får förbises, och det är just ansvarsmomentet. Vi ha alltid skrutit över vår omutliga svenska ämbetsmannakår, och det har varit ett högt moraliskt kapi-S. — Nordström, Fyrskeppet.114

tal i landets liv, men man bör icke förbise den uppfostrande betydelse, som även den, stora lägre statspersonalen haft och har, vilken tränats först och främst i ansvarsmedvetande, och om jag skulle med ett enda ord säga, vad själen var i detta; lilla hjul av världsmaskineriet, som representerades av fyrskeppet, så skülle det enda ordet just vara det av fyrmästarn använda: ansvar.

Och hur fyrskeppspersonalen under känsla och medvetande av ansvar skötte denna maskin åt svenska nationen, det är, vad jag nu skall söka visa och därmed hoppas jag också kunna visa, att, vad jag här mötte ute på havet var uttrycket för en hög men icke gammaldags patriarkalisk utan modärnt demokratisk medborgaranda. FJÄRDE KAPITLET.

Kontorschefen.

§ 1.

Det kom jag hastigt underfund om. Jag satt nämligen häromdan här inne i min hytt och ritade, med skynket för men dörren öppen, som vanligt är ombord, och besättningen höll på att göra ren ankarspelsmaskinen. De pratade som vanligt livligt, och så hör jag mästers säkra stämma:

— Staten! Fan, staten, det är vi.

Först häpnade jag. Sådana ord ombord i ett fyrskepp! Vad var det för folk? Var det professorer? Sen måste jag dra på mun, där jag satt över mina papper. Det hade ändå hänt en del i världen sen slutet av 1600-talet! Ty jag kunde ju inte undgå att blixtsnabbt höra ett liknande fast ack hur annorlunda ord eka ner från de tiderna, Ludvig XIV:s:

— L'etat, c'est moi! Staten, det är jag!

Det var tydligen ett stycke världshistoria från Versailles' spegelsalar till Almagrundets maskinrum. Det var marschen från »jag» till »vi», från autokratien till demokratien. Nu hade jag ett första andligt grepp på fyrskeppet.

Underligt i alla fall, tänkte jag, att jag skulle komma hit ut på ett fyrskepp.' i havet för att få en sådan handgriplig lektion i världshistoria.116

Jag frågade sedan mäster, hur han menat.

Ä fan, svarade denne glade västerbottning, dum talte om, att dorn som är gifta och har barn, får lägre skatter än oss ogifta och att staten betalar. Men då är det ju vi, sonv betalar era ungar, sa jag. Staten, det är vi, det, som betalar.

Mäster anade inte, att han i ett enda skutt nått upp till de ultramodärnaste statsrättslärarnas teorier om staten såsom helt enkelt en, »status», ett förhållande, av främst ekonomisk art, mellanl de styrande och de styrda.1

Men jag fick nu här på fyrskeppet se svenska statsmaskineriet in i ögonen, så djupt som jag aldrig förut gjort, och jag är övertygad om, att den stora läsande allmänheten skall bli intresserad, bara jag börjar berätta och söker visa, hur en liten sida av detta statsliv fungerade i våra dar, ty statsliv är en knappast nånsin skådad gäst i skönlitteraturen. Och ändå är det högst

intressant, mycket, mycket intressantare än kärlek!

§ 2-

1 2 d e c. Vi ska då närma oss ett så stort och högtidligt och ovanligt ämne med tillbörlig försiktighet och respekt.

1 Jfr G. D. H. Cole: »Selfgovernment in lndustry.» Kap. III: »The Nature of the State,» vidare Ramiro de Maeztu: »Authority, Liberty and Function», art: »The Doctrine of Objective Rights», baserad på Léon Duguit, professor i statsrätt vid universitetet i Bordeaux. För belysning av Duguit's teorier, se den internationella vetenskapliga tidskriften »Scientia» 1921, n:r 3, sid. 242 samt A'. Carré de Malberg: »Contribution à la théorie generale de PÉtat, spécialement d'après les données fournies par le droit constitu-tionnel frangais», Société du Recueil Sirey, Paris 1920, där D. kritiseras. Jfr »Scientia» 1921, n:r 11, sid. 417. D:s böcker utgångna för tillfället ur bokhandeln, som så många andra franska.117

Fyrmästarn räckte mig en av de första dagarna ombord en liten svart bok, som på ett misstänkt sätt liknade Svenska kyrkans prästhandbok och sade, samtidigt som han pekade på två större, ganska allvarliga volymer:

— Kanske herr Nordström för att komma lite in i fyrskeppslivet, vill titta på tjänstgöringsreglementet. Den här boken har lotskapten Stenberg satt ihop ur alla författningar och föreskrifter, som äro så många och så vidlyftiga, att man aldrig, kan komma riktigt till rätta med dem. Och som äro samlade i de här två biblarna.

Jag läste och blev eld och lågor av intresse. Här var ju staten i all sin vardagsglans. Den måste läsaren känna. Men..! Men, men, men!

Det finns något, som är ganska märkvärdigt med svenska allmänheten och alldeles speciellt med denna allmänhet ur litterär synpunkt. Den vill nog lära känna det verkliga livet, men den ryggar för att lära känna de fakta, som bilda och avgöra det verkliga livets tankar, känslor och handlingar d. v. s. ekonomi och juridik. Detta är nog till en del litteraturens fel. Denna litteratur skriver de mest glänsande hyllningar både på vers och prosa till de urgamla nordbornas minne, dessa nordbor, som skrevo sin egen lag, fria mäns lag, som valde kung och på tinget förde egen talan.

Men låt oss ta ett andligt krafttag! Hugg i!

Sverges rikes lag, svensk författningssamling heter de modärna nordbornas garanti för frihet och manlighet, och ingen dödlig hjärna på jorden kan egentligen begripa, varför det skulle ligga mindre intresse118

i dem än i tingsstriderna om rätt och lag för 1,000 år sen bland svear, göter, nordmän och islänningar. Tvärt om, större intresse, större!

Nu har jag ju i det föregående sett mig helt naturligt nödsakad att för att kunna ge en någorlunda exakt och begriplig bild av Sverges fyrskeppspersonals liv i våra dar tillgripa motsvarigheten till de forna nordbornas räknekavlar: statistiken; jag ser mig nu, som jag visat, nödsakad att för samma goda ändamåls skull tillgripa motsvarigheten i våra dar till de forna fria nordbornas tingsregler, svenska statens reglementen.

Och vi äro alltså nu beredda och fulla av god vilja och beslutsamhet. Inte sant?

Genom dem skola vi få en klar, exakt bild av fyrpersonalens medborgerliga väsen såsom integrerande del av den sammanslutning av fria män (och numera kvinnor), som på planeten bär firmastämpeln: Sverge eller Svenska Staten. Och där även läsaren har intresse. Alltså måste han följa, vad där sker.

Jag skall då be att få visa, hur jag fann, att i det modärna svenska fyrväsendet två högintressanta faktorer, medborgerligt, kunde upptäckas, dels en statlig och dels en yrkestradition.

Vi ska först ta den statliga. Hur ställde sig den? Vi ska undersöka, hur fyrmästar Mattsson som yrkesman var fasonerad av svenska staten. Jag sökte i K. M: ts förnyade nådiga tjänstgöringsreglemente för Lotsverket, »givet Stockholms slott den 23 dec. 1914» § 51, och där fann jag:

Fvrmästare har att å fyrplatsen upprätthålla ordning och lydnad inom personalen ävensom vaka där-119

över, att densamma iakttager ett nyktert och ordentligt uppförande samt med noggrannhet fullgör sina tjänsteåligganden ävensom att fyrplatsen hålles i ordentligt skick. För alla fyrplatsens tillhörigheter, vilka åt hans vård anförtros, står han i ansvar.

Å fyrskepp är han befälhavare och såsom sådan underkastad samma ansvar i avseende å skeppets skötsel och vård som för befälhavare å kronans övriga fartyg är stadgat. I avseende å tjänstgöringen vid fyrplatsen skall han ställa sig till efterrättelse de särskilda instruktioner och föreskrifter, som utöver vad detta reglemente innehåller, av Lotsstyrelsen utfärdas eller av lotskaptenen givas, varjämte han skall iakttaga, vad av vederbörande tjänsteman, genom anteckning i fyrplatsens visitationsjournal föreskrives.

1 3 d e c. På detta sätt upptäckte jag, att fyrpersonalen var ett kompani så att säga i staten, och i enlighet med den gamla nationella d. v. s. egentligen militära organisationsmodellen hade var tjänst sin gradering, sin traditionella rang. Stod nu ett fyrskepp högt i rang? Inte värst, måste jag säga. Jag upptäckte vid rangordningens horisont fyrpersonalen som en liten prick på denna nationella graderingsskala, genom K. M: ts nådiga förordning angående personalens vid lots- och fyrinrättningarna tjänstgöringsskyldighet vid flottan, given Stockholms slott

den 29 november 1911. Jag fann där, att:

Lotskapten . . . innehade tjänstegraden Kapten. Lotslöjtnant . . » » Löjtnant.

Överlots..............

Fyrmästare å större fyr -.......

Fyrmästare å ång- eller motorfyrskepp . Fyrmästare av i :a kl. kvarstående i tjänst.

Flaggunderofficer.120

Mästerlots........

Fyrmästare, ej ovan nämnd

Lots..........

Fyrvaktare........

Extra lots........

Fyrbiträde........

Lotslärling.......

Extra fyrbiträde.....

Underofficer av 2:a gr.

Underofficerskorpral.

Korpral.

Menige.

Önskar läsaren en handgriplig bild ur dagliga livets allmänna instinktiva människomätningsskala på vad detta betydde, så var K. M:ts nådiga resereglemente av 1907 högst intressant och fullt klargörande. Det sade kort och gott att fyrmästare liksom flaggunderofficer, lotsförman, underofficer i allmänhet, uppsyningsman vid livräddningsstation och överlots skulle erhålla:

Dagtraktamente: 6 kronor.

Resa med skjuts: lega för en häst.

På ångfartyg: salongsplats.

På järnväg: andra klass och, när dylik ej finns, första.

Övriga anställda vid Lotsverket skulle få 4 kr., däcksplats eller 2: a klass på sjön; 3:e eller 2: a klass å järnväg.

Härav kunde jag som resvan person, ty det äro vi ju alla i våra dar, på .pricken sluta mig till fyrpersonalens medborgerliga ställning i våra dagars Sverge.

Och när jag frågade mig, vad i all världens dar hela detta detaljerade och i mångas ögon kanske lite löjliga system innebar, så blev svaret efter något funderande, att det innebar helt simpelt grundvalen för varje121

möjlighet till andligt liv på planeten, nämligen: ordning.

Engelsmannen O. K. Chesterton har någonstans sagt, att det mest romantiska poem, som finns i världen, skrivits inte av Homer, Dante o. s. v. utan av Mr Bradshaw.

Mr Bradshaw var författare till Englands första järnvägstidtabell (1839). Detta, att tåg, ångare anlända på sekunden, d e t är den andliga civilisationens grundval; och symbol för denna ordning är: Staden, Världsstaden.

Så mötte jag här åter igen staden.

Och dess världshistoriska mission och insats genom sitt medel Staten i att förvandla bl. a. Sverge till mer civiliserat d. v. s. andligt liv stod med eldskrift även i det lots- och fyrreglemente, jag ovan avtryckt, fast läsaren kanske förbisett det. Där stod:

— Fyrmästare skall vaka däröver, att personalen iakttar ett nyktert och ordentligt uppförande.

Där lyste ju Statens moraliska, man skulle rent av kunna säga poetiska tradition inom nationens liv igenom och där kunde jag se, vad Sverge en gång varit för barbariskt rike, då t. o. m. i reglementen det måste särskilt kämpas mot fylleriet. Det var annat än brännvinsdoften i den klassiska historien om f. d. pastor G. Berling, det! Men jag hade läst Upsala stifts herdaminnen, så jag visste, vilken grad av barbari, som rått på dessa kuster, och jag hade därmed reglementets historiska fond.

Ett blixtljus över vad ordningen i landet på dessa samma kuster åstadkommit, gav nu detta fyrskepp.122

— Det är duktiga karlar här ombord! sade jag till fyrmästarn, full av beundran för de män, jag såg omkring mig.

Sedan han jakat, sade han:

— En duktig karl förr i världen, det var en karl, som var nykter. Men det har blåst bort det, nu. Nu äro alla nyktra, nu behövs det mycket mer.

Fyrmästarn var, som jag anfört i förhistorien, 56 år. På 50 år hade alltså kraven på duktighet förändrats, naturligtvis i samband med den allmänna utveckling, jag i föregående kapitlen berört. Så nära bakom oss, att det låg inom en 50 års mans minneslatitud, var dock det nersupna 1800-tals-Sverge, folkfördärvaren Gustav III: s Sverge!

Men nu stodo vi i ett begynnande nytt Sverge, det 20 :e seklets Sverge, del av 20 :e seklets värld, och dess ordning och denna ordnings krav skulle jag i det följande se en skymt av och därmed komma fyrskeppspersonalen litet närmare in på livet.

§ 3.

Det jag då först upptäckte var, hur klart och tydligt fyrskeppspersonalens ämbets- och tjänstemannakaraktär framträdde i fyrskeppets hela arbetsliv och därnäst, hur den därmed förenade statliga traditionsordningen grundades ombord och byggdes vidare mot framtiden.

Jag nämnde i förhistorien, hur vår tids världsordning var så stor, att jag i Svea rikes ämbetsberättelse kunnat finna min skrivstol. Detta speciella fall berodde på, att varje fyrmästare å fyrfartyg i våra dar framför123

allt, då man betraktade den statliga sidan av hans liv, var ingenting annat än en kontorschef. Det hade jag sannerligen inte väntat mig, och knappast torde läsaren ha gjort det. Men: titta nu hit!

På planskissen över däck B ser man fyrmästarns bostadsdel å skeppet upptas av två rum. De voro inredda enligt följande detaljplan. Som man ser fanns

Bild 30. Schema av fyrmästarns kontor och mäss.

i hans sovrum skrivbord, och ur dess lådor framdrog nu fyrmästarn inför mina ögon1 fullständiga kontorsböcker, till antalet icke färre än tolv:

1. Dagbok, 2 ex.

2. Mönsterrulla, 2 ex.

3. Personalrulla, 2 ex.

4. Materialjournal, 2 ex.

5. Materialredogörelse, 3 ex.

6. Motorbåtsjournal, 2 ex.124

7. Sammandrag av utspisad proviant, 2 ex.

8. Proviantredogörelse, 3 ex.

9. Upphandlingssammandrag, 3 ex.

10. Uppgift å förändringar i inventarieuppbörden, 3 ex.

11. Observationer av fyrars synbarhet, 1 ex.

12. Visitationsjournal.

14 dec. Jag erkännèr, att jag gjorde stora ögon, dä jag såg alla dessa journaler så här ute på havet, där jag nästan trott, att det bara var torskfiske, men än mer häpen blev jag, då fyrmästarn sade:

— Ja, men det är inte nog med det inte, herr Nordström. Man får tänka sig, att på alla dessa, utom synbarhetsobservationerna, som bara är 1 exemplar, ska det vara dubbla exemplar och på 4 av dem 3 exemplar styck.

— Det gör summa 25 journaler, det! sade jag fullständigt tillplattad, sen jag summerat ner.

— Ja, det gör det. Och det är inte lite skriveri, inte, om man bara ser efter.

— Nej, det ska gudarna veta!

Jag gick igenom böckerna i tur och ordning — de voro ju officiella dokument och följaktligen enligt svensk lag nationens egendom! — och med stöd av dem och den av staten tydligen med stort huvudbry utarbetade arbetsordning, som finns tryckt och upphängd ombord i varje fyrskepp, kom jag småningom till en klar bild av arbetet ombord i de svenska fyrskeppen.

Arbetsordningen tedde sig som följer, och ett sådant kulturhistoriskt dokument bör studeras nästan125

lika noggrant som Hamurabis lagar. Det är tur, att inte Strindberg lever, ty han skulle kanske sagt, att det här också bara var hackelse!

DAGLIG ORDNING för tjänstgöring ombord å fyrskepp.

Tid Sön- och helgdagar Övriga dagar Fm. kl. 7 Utpurrning. Utpurrning. » » 7.30 Skaffning. Skaffning. » » 8 Meteorologiska observationer. Meteorologiska observationer. » » 8 — 12 Rengöring, skötsel av fyrapparat och maskineri samt fotogenpåfyllning i fyrlampor. Rengöring, skötsel av fyrapparat och maskineri, fotogenpåfyllning i fyrlampor samt arbete enligt befälhavarens bedömande. Em. kl. 12.15 Skaffning. Skaffning. » » 2 Meteorologiska observationer. Meteorologiska observationer. » » 2—5 Arbete enligt befälhavarens bedömande med undantag av lördagar, då besättningen under tiden äger sköta egen ekonomi. » » 6.30 Skaffning. Skaffning. » » 9 Eldrund genom befälhavaren. Eldrund genom befälhavaren.

Anm. i. Då befälhavaren finner för tjänsten erforderligt, äger han att såväl utsträcka arbetstiden på eftermiddagarna som ock vidtaga ändringar i ovanstående dagliga ordning.

Anm. 2. Å sön- och helgdagar bör å lämplig, tid förrättas gudstjänst eller annan andaktsövning; korum förrättas enligt befälhavarens bedömande.

Anm. 3. Proviantutvägning skall äga rum minst en gång i veckan på tid, som befälhavaren bedömer.

Anm. 4. Efter eldrund och intill kl. 6.30 f. m. må icke utan befälhavarens medgivande eld uppgöras ombord och ej heller ljus eller lampa brinna nere i fartyget utan vakthavandes vetskap.

Anm. 5. Rörande vaktgöring och verkställande av övriga observationer är särskilt stadgat.126

Denna arbetsordning' bar, som synes, spår av vissa föråldrade anordningar i svenska statsmaskineriet såsom gudstjänst, korum och fotogenfyrar. De två förstnämnda voro spårlöst försvunna, de senare funnos ännu kvar, men ersättas successivt med Lux- och Dalénljus, varvid anm. 4 blir överflödig.

Vad de meteorologiska observationerna angår, utfördes sådana icke ombord här.

— Varför? frågade jag fyrmästarn. Ty jag skulle gärna velat vara med om dem.

— Ja, jag kan icke förstå annat, än att dessa observationer började 1881, och då skickades de ut till alla dåvarande fyrskepp, men sen ha de aldrig kommit att skickas ut till de senare utlagda.

Denna arbetsordnings prestanda återfann jag nu som fullgjorda prestationer i fyrmästaren-kontorschefens böcker.

Att svenska nationen vill ha en liten inblick i allt detta är ju självklart.

Låt oss då börja med skeppsbokföringens naturliga ryggrad, dagboken, och kasta en blick i den och låt oss ta senaste veckan. Redan här skall läsaren få bevittna, att civilisationens huvudvapen, papper och penna, inte spelade liten roll ombord. Varje dags arbete och händelser specificerades på inte mindre än 24 kolumner, som synes av kopian å sid. 128—129. Livet ombord fläktes alltså av kontorschefen dagligen upp i 24 fina trådar.

Men som de allmänna anmärkningarna om dagliga arbetet ombord under här citerade dagar voro knappa, på grund av storm, skall jag be att få skriva av några127

mer typiska. Jag tar t. ex., uppslaget pä måfå i dagboken :

Lördag, 1 okt. 1921 : Kl. 8 f. m. kom lotsångaren Stockholm med t. f. lotslöjtnant Åkerström ombord och hämtade en låda med 4 st. lanterninrutor, som skulle till fyrskeppet Svenska Björn.

Tillfälliga semestervikarien R. Eriksson och vintermannen P. Vinberg ha börjat tjänstgöra.

Rengöring.

Söndag, 2 okt.: Kl. 3 e. m. kom maskinisten,, tillfälliga semestervikarien R. Eriksson och vintermannen P. Vinberg med motorbåten tillbaka, fördröjd genom olämpligt väder.

Heligt. (= Helg. Vacker form.)

Måndag, 3 okt.: Vaskat provianthytterna på mellandäck m. fi. arbeten.

Tisdag, 4 okt.: Diverse arbeten. Hög sjö. Under pågående mistsignalering sprang en mutter till regulatorn på babords motor, varför motorn och därmed även undervattenssignaleringen måste stannas kl. 11.30 e. m. den 3: e. Tiden därefter signalerades med skeppsklockan.

På detta sätt följde kontorschefen med siffror och ord dag för dag, timme för timme, vad som hände inom fyrskeppet och även inom synkretsen.

Inte nog därmed. Söndagen den 17 april 1921 fanns antecknat: Heligt. Ångaren Siegfried från Stettin har signalerat, att en flytmina passerats i NNO 2 min. distans från fyrskeppet.

Det var som en poliskontorsjournal. Passerande ute på havet ringde upp och anmälde förekomsten av en128

December

Dag Tiden räknas frän midnatt till midnatt Vakttider Observationer Tid f frän till Vakthavande Tiden Vinden Riktning I Styrka [-Väderlek Barometer Termometer tänd-ning-] {+Väder- lek Baro- meter Termo- meter tänd- ning+} em. släc nin fir t. m. t. Tran Sönd. 11 12 4 A. F. 2 fm. StV 4 M. 774-5 O 4 8 E. S. 8 fm. ssv 4 M.M. 774-s + I 8 12 P. W. 8 12 4 K. S. 2 em. SVtS 7 M.M. 774-s + 2 2 54 • 4-6 6—8 C.J.- H.S. 8 em. sv 8 M.M. 775 + 1-5 8 12 A. F. Månd. 12 12 4 E. S. 2 fm. sv 7 M.M. 773 + O.8 4 8 P. W. 8 fm. sv 7 R. 773-5 + I 8 12 K.S. 8 12 4 C.J. 2 em. SVtV 6 M.M. 773-5 + 1.5 2 54 4-6 6—8 H.S.-A.F. 8 em. SVtS 6 M.M. 773-s + 2.5 8 12 E. S. — — — Tisd. 13 12 4 H. S. 2 fm. SVtS 7 M. 771-5 + 2 4 8 K. S. 8 fm. sv 8 M. 770-S + 1-5 8 12 C.J. 8 12 4 H. S. 2 em. sv 8 M. 770 + 2.s 2 54 4-6 6—8 A.F.-E.S. 8 em. sv 10 M.M. 769-5 + 2.5 8 12 H. S.129

måna d.

yrens Mistsignalering Dag Anmärkningar lysning från till Summa :im. min. kl. kl. tim. min. .152 25 225 20 Sönd. 11 Heligt. Hög sjö. 17 39 Månd. 12 Diverse arbeten. Hård slingring hela dygnet. 17 41 Tisd. 3 Diverse

arbeten. Hög brytande sjö 0. stark slingring. 17 43

9. — Nordström. Fyrskeppet.130

S p i s o r d n i n g be-

Morgon M i d Sill Fläsk, salt Margarin Socker Kaffe Potatis Kött, benfritt, konserverat (rå vikt) Korngryn eller havregryn Grönsaker, torra Kött, salt Fisk, torr Fläsk, salt Arter, gula Vetemjöl gr gr gr gr gr cl gr gr gr gr gr gr cl gr Söndag..... — IOO 25 25 25 40 250 15 IO — — — — - Måndag 125 — 30 25 25 40 — — — — — — 300 25 - Tisdag..... — IOO 25 25 25 40 — — — 35° — — — 4< Onsdag..... — IOO 25 25 25 40 250 '5 IO Torsdag .... 125 — 3° 25 25 40 300 25 - Fredag..... — 100 25 25 25 40 — — — — 350 — — 4' Lördag.....| 125 — 3° 25 25 40 — 35 IO 35° — — — -

berusad och oregerlig person på världsstadsgatan, utanför skeppet.

Detta var då så att säga konturteckningen av fyrskeppets liv dag från dag, noterat från kontorschefens höga skruvstol.

§ 4.

Men inom denna allmänna ram kommo så; alla de olika sidorna av livet i denna vaktkasern på havet. Dem fann man, i deras dagliga, noggranna, obrutna följd, om man studerade allt, vad kontorschefen hade att reglementsenligt införa i Proviantjournalen, Mate-131

äknad för en man.

ig Afton Hela dagen Sagogryn Bönor, bruna Potatis Äpplen el. sviskon Socker el. sirap Margarin Mjölk, kondens. Te Margarin Socker Risgryn Ost, halvfet Fläsk, salt Mjölk, kondens. Bröd gr gr cl gr gr gr burk gr gr gr gr gr gr burk gr — — 60 — — — — 3 25 5° IOO — — Va 400 — — 60 — — — — 3 25 25 — 75 — — 400 ) — I50 — — 3° — Ve 3 25 25 — — 75 — 400 — — 60 — — — — 3 25 50 IOO — — VB 4OO — — 60 — — — — 3 25 25 — 75 — — 400 30 — 60 50 40 IO — 3 25 5° IOO — — 7» 400 — — 60 ' — — — — 3 25 25 — — 75 — 400

rialjournalen, Fyrsynbarhetsjournalen, Motorbåtsjournalen och Mönsterrullan.

15 dec. Låt oss kasta en blick på Proviantjournalen! Det bör vara av intresse för läsaren i staden, som bara har att springa ner i »magasinet», att höra, hur dessa havets arbetare levde, d. v. s. härvidlag: åto.

Detta skedde enligt ett reglemente, så noggrant som för en kunglig begravning och utfärdat av K. Lots-styrelsen den 23 april 1907, och spisordningen kan klart och tydligt fås att framträda ur den här bifogade tavlan, som var placerad i manskapsmässen, på det att ingen man skulle onödigtvis tro, att staten om132

lördagarna kanske bjöd på champagne och gåslever.

På grundval av denna officiella spisordning upprättade så kontorschefen ett sammandrag över den proviant, som utlämnats till besättningen å fyrskeppet n:r 6 Almagrundet år.., här år 1921. Där summerade han dag för dag ner mängden av den föda, som svenska staten utlämnade åt dessa män, dagligen på 48 kolumner. Jag avskriver ett par dagar, sid. 133.

På grundval av denna dagliga journal kunde han sedan upprätta den årsredogörelse, till vilken vi om ett ögonblick skola komma.

Men sedan nu kontorschefen ordentligt överblickat fyrskeppets kungliga matbord, hade han att vända sin blick mot besättningen, och allt vad den gjorde, återfann man i Mönsterrullan, vilken var uppställd, som synes å sid. 134, d. v. s. i 7 kolumner.

Så till sist i raden av en fyrskeppskontorschefs dagliga bekymmer och åligganden kom Motorbåtsjournalen. Det vill säga, det blev inte dagligen, men det föll inom de löpande, ej de sammanfattande årsgöro-målen.

Och denna journal tedde sig med sina 8 kolumner så som synes å sid. 134.

Så nog var det ordning inom fyrskeppets röda väggar.

Redan de anförda kontorsböckerna torde ha gett läsaren en känning av, hur livet ombord i Sverges 23 fyrskepp gestaltade sig, och visat detta liv i en helt och hållet annan dager, än den vi gemenligen ehuru högst suddigt fått fastbiten i vårt medvetande genomSammandrag av utlämnad proviant.

År I92I Dag Ant. utspis. portioner Kond. mjölk Kons. kött Färskt kött Salt kött Salt fläsk Torr fisk Sill Socker [-Sagogryn-] {+Sago- gryn+} Kaffe Te [-Vetemjöl-] {+Vete- mjöl+} burk. burk. à8pt. kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr Jan. i Lörd. 8 2 800 600 I 400 200 24 2 Sönd. 8 I I 800 600 200 24 3 Månd. 8 2 400 I 400 200 24

År 192 I Dag Ant. utspis. portioner Risgryn [-Korngryn-] {+Korn- gryn+} Bruna bönor Ärter gula Äpplen Sviskon [-Margarin-] {+Mar- garin+} Ost, halvfet Bröd Potatis [-Grönsaker-] {+Grön- saker+} kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr kg gr ltr cl kg gr Jan. I Lörd. 8 280 440 3 200 8 80 2 Sönd. 8 800 400 3 200 8 3 Månd. 8 440 600 3 200 8

w134

Mönsterrullan.

Befattning ombord Namn (utsättes fullständigt) [-Inmönstrings-dagen Avmönstrings-dagen-] {+Inmönstrings- dagen Avmönstrings- dagen+} Första dag, då spisningåtnjöts Sistadag, då spisningåtnjöts Anmärkningar Fyrmästare Anders Albin Mattsson 7 x l6A 3I/3 Erhållit semester med avstående av kost fr. o. m. d. */i t. o. m. d. I5/i. O. s. v.

Motorbåtsjournalen.

Anmärkningar: resans ändamal, uppgift å ombordvarande m. m. Uttagning av Gångtid för motorn Datum Brännolja, 1 Smörjolja, kg [-Konsistens-fett,-] {+Konsistens- fett,+} gr 3 3 8 Januari månad. Maskinisten A. Forsman och fyrbiträdet D. H. Sundin ha avgått till Sandhamn för att den förstnämnde skall söka en ledigvarande maskinistbefattning å tjänstefartyget Umeå. Med motorbåten ha gjorts tvenne försök att gå ut till fyrskeppet men har på grund av hård vind och sjö måst återvända till Sandhamn. 14 Motorbåten har återkommit ombord. 6 30 15 22 2.5 6oo

äldre oeh yngre skildringar i böcker och en och annan tidningsartikel.

Vad vi här möta är ju något helt annat, det är, som jag ovan understrukit: ordning.135

Och denna ordning skulle framträda om möjligt än klarare, om jag kunde här reproducera de stora årsredogörelserna med deras massor av rubriker och kolumner. Jag skall nöja mig med att, som enda exempel, nämna ett par saker. I dag, den 15 dec., föreligger å fyrmästarens bord årets sammandrag över den proviant, som levererats för fyrskeppet under 1921, och där avläser jag, att denna leverans omfattat 23 varuslag, till följande kvantiteter, som för det kommande och dess överraskningar böra noga studeras:

Kondenserad mjölk 191 burkar. Konserverat kött à 7 portioner 50 burkar.

Färskt kött.....200 kg

Salt kött......260 »

Salt fläsk ..........4491/2 "

Torr fisk......150 »

Sill........140 »

Socker.......201Y5 "

Sagogryn............12 »

Kaffe ..............55 »

Te..................8 »

Vetemjöl......30 kg

Risgryn......125 »

Korngryn .....24 »

Bruna bönor .... 55 »

Gula ärter.....174 »

Äpplen (torkade") . . 11 »

Sviskon...... 7 »

Margarin......150 »

Ost, halvfet .... 617* »

Bröd.......1,100 »

Potatis......3>°75 üter

Grönsaker..... 10 kg

Sedan jag nu vederbörligen genomgått allt detta för att kunna skapa mig den precisa bild, jag ville ha, (ty känslo- och stämningstekniken är omöjlig då det gäller sociala gruppers liv), frågade jag fyrmästarn:

— Nå, allt detta är nu gott och väl. Men vad ha vi i denna stund ombord, i förrådsrummen?

Svaret kom till den svenska statliga traditionsordningens triumf, ögonblickligen, hämtat från ett papper, framdraget ur skrivbordet.

— Vi ha, sade han, det vill säga, vi hade då vi lämnade Rosenvik:136

Vatten......12,500 1

Stenkol......1,100 hl

Antracit, för kök . . 60 »

Fotogen .....6,494,41

Bensin..........200 »

Lampglas..........200 st

Vekar ............15m

Krut f. signaler, o. d. 6 kg

Maskinpackning . . 35 »

Färger............150 »

Linolja............180 1

Såpa..............100 kg

Soda............100 »

Smörjoljor..........200 »

Tågvirke ... 300 m

Kondenserad mjölk . 150 bk

Konserverat kött . . 350 p

Salt kött..........260 kg

Fläsk........449 kg

Kabiljo.............150 »

Sill ...............140 »

Socker.......200 »

Kaffe .............55 »

Te..................80 »

Vetemjöl...........20 »

Risgryn ......125 »

Korngryn...........24 »

Bruna bönor .... 55 »

Gula ärter..........175 1

Äpplen.............11 kg

Sviskon.............11»

Margarin (växt ... 150 »

Ost, halvfet..........60 »

Bröd........600 »

Potatis.......1,600 1

Grönsaker..........10 kg

— Och värdet av allt detta, kära fyrmästarn? frågade jag.

— Ja, i runt tal, 23,000 kr.

Jag reflekterade: fyrskeppet: 260,000 kr., ett års lager: 23,000.

Denne kontorschef tillhörde sannerligen ej de minsta i Israel.

16 dec. Och genom det anförda torde läsaren ha fått åtminstone en någorlunda gripbar bild av vad, som, ur statsordningens synpunkt, menas med en fyrmästare å ett svenskt fyrskepp i våra dar, där han sitter som ansvarig chef i sitt eldröda köntor ute på vågorna och övervakar värden på en kvarts million och med ljus- och ljudmaskiner skyddar värden, tillhöriga svenska nationen, tillhöriga hela mänskligheten, på milliarder sinom milliarder. FEMTE KAPITLET.

Kontorspersonalen.

§ 1.

I föregående kapitel har jag sökt visa, hur jag upptäckte, att en sida av svenska statens traditionella ordning till Sverges och hela mänsklighetens tjänst, upprätthölls av dessa män, representerade av fyrmäs-tarn-kontorschefen. Jag skall nu, därnäst, något beröra min icke mindre intressanta upptäckt av, hur denna ordning skapades eller hur ordningsmedvetandet och -instinkten fostrades, med hänsyn till framtiden, bland de yngre eller underordnade ombord.

Vi ha då att vända vår uppmärksamhet från fyrmästarn till fyrskeppets personal, och jag kallade denna på som man skall se, ganska goda grunder för kontorspersonalen.

Denna personal var naturligtvis lagrad i rang som en regnbåge, och regnbågen såg ut så här: fyrvaktare,

fyrbiträde, extra fyrbiträde, hjälpmanskap, samt dessutom maskinist. Nu är det sant, att alla dessa utförde en stor del kroppsarbete, men deras yrkesutveckling var dock icke likformig med t. ex. en smeds eller en sågverksarbetares, de hade inte att se mot ett liv, ägnat intill slutet åt muskelprestationer. De hade, att se mot ett yttersta, ett högsta mål i framtiden som fyrmästare, och den dagen skulle kroppsarbetet bli138

totalt utbytt mot bokförings- och övervaknings- samt ledarearbete, d. v. s. intellektuellt arbete.

Det var därmed klart, att fyrpersonalen, från det ögonblick den började sin bana, måste av staten knådas enligt bestämda regler, och dessa fann jag i Kungl. Lotsstyrelsens stadga i avseende å fyrexamen, given Stockholm den 10 juni 1919. Har, läsaren hört talas om fyrexamen? Det hade jag aldrig., Så oändligt lite vi ändå veta om det »älskade» fosterlandet! Jag fann nu, att denna examen, som för en hel mängd svenskar var lika stor som studentexamen för överklassen, förrättades av lotskaptenen i distriktet eller, på uppdrag av denne, av vederbörande lotslöjtnant. Och här stod jag som vid en, glugg och kikade in på svenska folket och dess liv och drömmar.

Vid examen, hette det nämligen, skola närvara en fyrmästare eller en fyrvaktare med uppbörd samt därutöver minst en vid fyrinrättningen anställd person; börande dessa tillhandagå examensförrättaren med de upplysningar, han äskade. Där hade jag censorerna!

Jag såg här, hur Sverges kuster, som överklassen vants att betrakta uteslutande med sommarseglarens estetiserande öga, bildade en skolningsbas för detta viktiga yrke och hur där verkade gamla krafter och statstraditioner, som vi aldrig tänkt på men som hade betydelse för hela planetens trygga andliga samfärdsel, i preciserade former. Vilket nytt ljus, vilket stort, högtidligt ljus över Sverges karga kuster och deras folk. Vilken rikedom av poesi, som göms i alla reglementen!

När nu en yngling ämnade sig in vid Lotsverket och ville avlägga fyrexamen, »som erfordras för att139

kunna konstitueras till befattning vid fyr eller å fyrskepp», så fordrade svenska staten av honom »förutom kunskap i de ämnen, vari prövning skall ske, en tjänstgöringstid vid Lotsverket av minst tre månader».

Vi ska snart se, att även annat fordrades, men det skall beröras i annat sammanhang.

Vilka ämnen skulle nu sökanden prövas i?

1. Skrivning.

2. Räkning med hela tal och decimalbråk, särskilt med tillämpning på i riket gällande mått-, mål- och viktsystem.

3. K. M:ts nådiga tjänstgöringsreglemente för Lotsverket den 23 dec. 1914, tillämpliga delar, med tillägg och specifikationer.

4. Gällande instruktion för personalen vid fyrar med ständig bevakning eller, beträffande den, som avser att söka anställning å fyrskepp, gällande instruktion för tjänstgöringen å fyrskepp.

5. Gällande bestämmelser angående fyrpersonalens tjänstgöringsskyldighet vid flottan.

6. Gällande bestämmelser i avseende å Sverges neutralitet under krig mellan främmande makter.

7. Gällande bestämmelser angående främmande örlogsfartygs tillträde till svenskt territorialvatten.

8. Gällande bestämmelser angående inrapporterande av främmande örlogsfartygs rörelser vid rikets kuster.

9. Gällande bestämmelser till skydd för hemligheter av betydelse för rikets försvar.

10. Gällande bestämmelser angående tjänstedräkt för personalen vid Lotsverket.

11. Kännedom om rikets indelning i lotsdistrikt; samt140

12. Kännedom om olika nationers flaggor.

Jag torde icke behöva fästa den intelligente läsarens uppmärksamhet särskilt på, att de första och alltså viktigaste villkoren voro färdighet i skrivning och räkning och att alltså, såsom påpekat, kroppsarbete icke var

fyrpersonalens främsta karaktäristikum utan intellektuellt arbete i en alldeles speciell form.

Kroppsarbetets sekundära roll framträdde ytterligare i de fordringar, som Lotsstyrelsen uppsatt på detta område och som avsågo intyg beträffande:

1. Den kännedom och färdighet i skötseln av fyr-och mistsignalapparater m. m., som under förutvarande tjänstgöring vid fyrplats eller annorledes förvärvats.

2. Färdighet att insätta lanterninrutor och fönsterglas samt att tillblanda härför erforderligt kitt.

3. Färdighet att tillblanda färg samt att med oljefärg kunna måla en enfärgad yta.

4. Färdighet att manövrera båt under segel eller rodd.

5. Färdighet att sköta motorbåt.

Detta skulle ju nästan en student duga till.

§ 2.

Jag hade nu en bild av deni allmänna kunskapsbas, varpå fyrskeppspersonalens arbete vilade — vad det statliga momentet beträffar. Men så tillkom, att staten fordrade en föregående individuell utbildning, som vi ska se betydelsen av i nästa kapitel, och det var sjöträning under ett par års segling som kofferdi-sjöman. Det var där, en student var underlägsen. Men det hörde inte till den fråga, jag här sysslade141

med. Här hade jag att för mig själv klargöra lundén traditionella statsordningen, det statliga ordnings-medvetandet bland de underordnade ombord fostrades och överfördes från föregående generationer, så att världsstadens järnhårda ordningsväsen blev garanterat på haven runt Sverge.

Jag tog alltså en överblick av kontorspersonalens liv och arbete och fann följande:

Kontorschefens arbete var ju huvudsakligen bundet vid skrivbordet i kajutan och vid utvägningsbordet, varom mera sedan.

Personalens arbete omfattade hela skeppet men med centrum i mässen. Där hängde på väggarna följande världshistoriska symboler:

1. Ordningstavlan.

2. Tavlan över upp- och nedgångstider för solens undre rand vid Almagrundets fyrskepp.

3. Vakttavlan.

4. Barometern.

5. Klockan.

6. Tuben.

7. Observationer av fyrars synbarhet.

Av solens upp- och nedgång avskriver jag här kolumnerna för januari månad.

18 dec. Likaså kopierar jag fyrsynbarheten för en månad och vakttavlan, på det att läsaren må få en konkret bild av kontorsarbetets dagliga och, inte att minst tynga på, nattliga rutin.

Studerar man vakttavlan, fyrmästarns dagbok och listan för fyrars synbarhet, så finner man, att dessa havets kontorister skulle till världssamfärdselns hjälp varje natt året runt, vardag, söndag och helgdag,142

Bild 31. Vakttavlan. I kolumn 4 skall första tidsbestämningen, som synes dåligt, vara 2 f. m.

sommar och vinter, höst och vår, i stiltje och storm, i mildväder och hårdväder (och vad det betyder, har jag redan känt på!) med noggrannhet observera den fientliga naturens rörelser: Kl. 9 e. m. Kl. 12 e. m. Kl. 2 f. m. Kl. 3 f. m. Kl. 8 f. m.

d. v. s. fem (5) gånger varje dygn, och föra ordentliga anteckningar om observationerna. Och det var icke mindre än sex (6) items att hålla reda på: Vindriktning. Vindstyrka. Väderlek.Upp- och nedgångstider för solens nedre rand vid Almagrundets fyrskepp

Observationer av fyrars synbarhet.

Januari 1921.

Januari.

Dag Uppgång Nedgång I 8'- 45 m. 2 49 m. 2 8 45 2 5i 3 8 44 2 52 4 8 43 2 54 5 8 43 2 55 6 8 42 2 57 7 8 4' 2 59 8 8 40 3 i 9 8 39 3 3 10 8 38 3 4 11 8 37 3 6 12 8 36 3 8 13 8 34 3 11 14 8 33 3 13 15 8 32 3 15 16 8 30 3 17 17 8 29 3 19 18 8 27 3 22 19 8 25 3 24 20 8 24 3 26 21 8 22 3 29 22 8 20 3 3i 23 8 18 3 33 24 8 16 3 36 25 8 14 3 38 26 8 12 3 4i 27 8 10 3 43 28 8 8 3 46 29 8 6 3 48 30 8 4 3 5i 31 8 2 3 53

Natten efter Kl. 9 Kl. 12 Kl. 3 I i I I 2 i 3 i I I 4 i I I 5 I I I 6 i I I 7 i I I 8 i I 1 9 i I I 10 i I I 11 r I 12 i i I 13 i i I 14 I i I 15 i i I 16 i i I 17 i — 18 i i I 19 i i I 20 i i I 21 i I 22 I i I 23 i i I 24 i i I 25 i i I 26 27 i i I 28 29 I i I 3o I i I 3i i i I f° 10 S:a < — 2 i 1 81 Antal observ. 93

144

Barometer. Termometer. Fyrarna omkring.

Och det gick minsann inte att fuska. Så pass nära ligga dessa Lots- och Fyrverkets observationsplatser, att fantasiuppgifter snart skulle konstateras.

Bild 32. Schema av vindkantring och fyrskeppets därav förändrade läge.

Det kan nu måhända tyckas, att detta var ett ganska bekvämt arbete. Men där löper inbillningen bort; med omdömet. Jag var uppe på däck kl. 3 i morse och iakttog jobbet. Sedan en vecka hade vi haft envis SV storm; vinden kantrade äntligen i går kväll, sedan barometern sjunkit ner till 720 eller som fyrmästarn sade:

— Sjunker han mer, finns det ingen graderings-skala kvar för honom.145

Fyrskeppet följer nu vinden efter väderroten, som Ångermanlandsfiskarena säga, och vad som hände i natt var följande. Se bild 32.

Skeppet, som legat en vecka i riktningen AF, svängde nu med ens om till riktningen BF, och sjön började vräka upp> i den nya riktningen, men samtidigt arbetade forna sydliga sjön under med den följd,

Bild 33. Rullning med 30° lutning mot horisontalplanet.

att fyrskeppet fick den tvärs, d. v. s. från sidan och följden därav blev hård rullning, som »krängningsmätaren» noterade till maximum 30° lutning mot horisontalplanet, åt var sida. Se bild 33.

Samtidigt hade himlen först klarnat, men omedelbart följde skydragsliknande snömoln av å bild 34 avbildade typ, och de öppnade eld med en vinande snöstorm, vilken piskade ansiktet som med snärtar av blöta ålskinn. Det känns, det, vill jag lova.

1C. — Nordström, Fyrskeppet.146

Bild 34. Skydragsliknande snömoln släpande på horisonten.

Under dylika omständigheter skola ovan omtalade observationer många gånger göras av havskontoristerna.

Antag nu till sakens rätta belysning två fall. I går var lördag d. v. s. alla arbetande människors stora fri- och nöjeskväll. I Stockholm och runt om i landets städer strömmade allt vad ungdom hette, till biograf-, teater- och danslokaler, eller till danser och tillställningar i hemmen; de äldre hade spelpartier, middagar eller samlades kring den klassiska aftonlampan.

Ena fallet.

Andra fallet: en del folk i staden skulle resa. De fråga: vad blir det för väder? Svar: titta på Meteorologiska Centralbyråns veckorapport, vad den lovar för utsikter.

Men till läsaren säger jag:

Titta i stället längst ut till världsstadens utkant. Där, ute i havet, ligger fyrskeppet som å bild 35.

Och där på vaktbryggan iakttagande:

Vindriktning.

Vindstyrka.

Väderlek o. s. v. går i sjöstövlar, päls och pälsmössa 30-årige fyrbiträ-147

Bild 35. Fyrskeppet i hård slingring under snöstorm.

det E. Sandelin från Gottland, med brinnande huvudvärk och snuva.

— Två månar till på det här sättet får man gå, säger han, innan man får semester. Och så här har det stormat nu sen i juni.

— Då kan det behövas några veckors vila, säger jag.

— Några veckor! säger han lugnt. Jo, katten heller. Fjorton dagar, och då tar det 4 dagar för resan till Gottland, om man har tur med: vädret, vill säga.

Generationer av Sandelinar, som fyllt sin plikt, känt och accepterat sitt ansvar, uppehållit havskontorets ordningstradition, hade gjort det möjligt att bygga de samfärdsgator, som förde apelsinerna till städernas ungdomsbjudningar samma kväll, champagnen och tryffeln till herrmiddagarna, fotogenet till aftonlampan och materialet till Meteorologiska Centralbyråns veckorapporter.

Inför detta fyrbiträde uppe på vaktbryggan i den vinande snöstormen erfor jag samma vördnadskänsla som inför materialförvaltarn på Rosenvik och inför fyrmästarna, då de skiftade fyrskeppen ute på havet, 14 dagar tidigare.

Jag kände denna vördnad å mänsklighetens,, å civilisationens vägnar för dessa män som symboler.148

Och på detta sätt var det, som traditionsordningen grundades; så fostrades, generation efter generation, de unga, lärjungarna så att säga, eller kontoristerna, till att bli övervakare och ledare, och så skulle de i sin tur som statens moraliska ombud och företrädare ute på havet vidareföra traditionen.

Och detta var det riktiga svaret på den fråga, som personalen så ofta av oförstående landsbor fått höra: — Vad göra ni egentligen där ute på havet ombord på era fyrskepp?

Det var inte äta och sova. Det var arbete och hårdare än de flestas.

Så hade jag sett det statliga arbetet ombord. Nu vände jag mig till människorna bakom detta arbete för att söka nå fram till deras innersta sociala och andliga väsen. SJÄTTE KAPITLET.

**Stat och individ.**

§ 1.

Vad rörde sig nu i dessa mäns inre? Vad var deras andliga ställning till övriga Sverge? Till svenska staten, som de tjänade? Till övriga världen? Hurudan var över huvud deras syn på världen? Och hurudan var statens syn på dem ?

Jag skall då först, för att klargöra den saken, berätta en händelse, som genom att den höll på att kosta oss alla livet, kom mig att se den gamla svenska nationella staten i ett ljus jag ej förr anat, medan jag däremot upptäckte något redan anat — fyrskeppslivets intima samband med nationens och hela världens genomgripande andliga och materiella revolution på senaste 50 år.

20 dec. Knappt hade jag i förrgår nerskrivit slutorden av föregående kapitel, då just Sandelin, i päls och

pälsmössa, knackade och drog undan skynket för hyttdörren med orden:

— Vill herr Nordström se en ångare, som kommer bra nog nära.

Klockan var 5 på eftermiddan, det var alltså kolsvart ute.

Jag krängde hastigt på mig kavaj och stormrock, drog på skinnmössan, det är bistert nu, och gick150

upp. Som jag öppnade kappdörrn, slog hela det naturliga världsmörkret emot mig, men mitt i synlinjen skimrade som en kyrkkrona: gröna, röda och vita ljus, närmande sig rätt akter om oss.

Jag märkte, att jag inte var ensam, jag kände människor omkring mig i mörkret, och så hör jag fyrmästarns röst säga, först:

— Han styr rätt på oss.

Och därefter, ett par sekunder senare, hastigt:

— Sandelin! Spring ner och dra på visslan!

Ljusen kommo obönhörligt emot oss. Det är svårt

att i mörker bestämma avstånd, men nu var han så nära, att vi sågo faran.

Sekunderna blevo så där romanaktigt långa och hotade att bli de klassiska evigheterna. Jag undrade, om det var något fel med ångvisslan, om vi inte hade nog ånga uppe. Vidare undrade jag, hur man skulle göra, ifall det verkligen blev kollision. Motorbåten var i land sen tre dar, hindrad att komma tillbaka av stormen. I blixtarna från fyren såg man havet ryka som damm av avklippta vågtoppar. Fyrskeppet låg i kokande vitt skum. Och det hade icke — vilket av allt från första stund förvånat mig mest ombord — tillräckligt med vattentäta skott. D. v. s., om det fick en ordentlig läcka, som nu av en kollision med en grov lastångare, skulle det förmodligen sjunka som en sten. Och då!

Visslan lät emellertid till sist:

Inte ett ord bland oss. Ångaren stod orörlig, endast med lanternorna allt högre och mer hotande över oss. Då säger någon:151

— Han girar!

Och — o, lättnad! — han girade styrbord hän ur kursen, åt vår styrbordssida eller från oss räknat, som stodo med ansiktena akterriktade, åt vänster.

Nu kunde man av avståndet mellan topplanternorna på masterna bedöma hans storlek. Det tycktes vara en 2,000-tonnare.

— Hur långt bort är han? frågade jag.

— Ja, 50 meter!

— Man brukar kunna se dem klart i fyrblixtarna, sade fyrmästarn.

Ja, nu ser jag, sade någon. Han har svart skorsten.

— Det kommer folk ut i ljuset och tittar.

— Han är gråmålad.

Så hördes Sandelins trygga och lakoniska gottländska, han hade skyndat från maskinrummet upp på däck igen:

— Det är väl en finnkoling!

Han uppsögs småningom i stormen, blev snart bara ett litet ljus borta i natten och försvann till sist alldeles i det svarta.

Nere under däck, i sin hytt, hade fyrbiträdet Sundin suttit och lappat ett par kängor. Han hade inte, i ovädret, hört

ångvisslan bland alla de andra ljuden.

— Kunde ingen ha kastat ett stycke kol ombord i fähunden! sade han, sen.

Men om något hänt! Skulle denne man under däck ens hunnit upp? Nu kom en oundviklig fråga:

Vad menade svenska staten egentligen med att inte ha tillräckligt med vattentäta skott i sina fyrskepp?152

Vad berodde det på? Det var, vad jag nu tog mig för att undersöka.

— Det var så här, Grepen blev sänkt julen 1917! sade någon. Det var en tysk ångare, malmångare, och det var en jungman eller en lättmatros till rors. Han hade fått order att hålla rätt på fyrskeppet och höll kursen, men visste inte, om han skulle ta fartyget för- eller akteröver. Så han girade än hit, än dit, och till sist tänkte han ta akterut och la om rodret för att ta ut giren, men då var det för sent. Och Grepen sjönk som en sten förstås.

Det berättas vidare, att det olyckstillbud, vi nu varit med om, ingalunda var det första här ombord. Två gånger förut hade samma sak hänt.. Ena gången hade i dimma en finsk seglare plötsligt dykt upp tvärs och i sista minuten hunnit kasta om rodret men strukit så tätt, att man trott rånockarna. skulle sopa med sig hela fyrfartygsriggen. Andra gången hade en ångare kommit rätt förifrån, och, först när fyrvak-tarn, som varskotts, sprungit förut på backen och klämtat vilt i stora signalklockan, hade han girat av men strukit så nära, att livbåten höll på gå med och man kunnat kasta ombord vilket föremål som: helst.

Vad stod jag här egentligen inför? Jag var kyligt upprörd. Jag begrep, att jag var nära upptäckter, minst lika viktiga som en forskningsresandes. Men av andlig och social art.

§ 2.

Dessa händelser kastade mig nämligen med nödtvång in på frågan om staten och individen, sådan den153

framträdde genom problemet med de vattentäta skottens bristfällighet, men i grund och botten sådan den framträdde i hela den modärna världsstaden, för var och en, som har ögon att se.

Jag hade i det föregående upptäckt, att man i det modärna svenska lots- och fyrlivet kunde särskilja två traditioner, en statlig och en yrkestradition, och den statliga har jag i ett par kapitel något skildrat. Jag hade vidare förstått av mäster ombord som typisk taleman, att en ny modärnare statsuppfattning, naturligtvis omedvetet, tydligen börjat göra sig gällande bland dessa havets okända arbetare kring våra kuster liksom för övrigt i hela nationen, i hela världen, och jag skall nu söka visa, hur jag fann detta intressanta fenomen vara beroende på händelser under senaste 50 år inom den andra linjen, yrkestraditionen,, d. v. s. inom hela världens sjöliv, som var den naturliga fonden till ländernas individuella fyrskepps- och lotsliv.

Jag ställdes alltså här av detta lilla fyrskepp inför ingenting mindre än ett av samtidens mest centrala problem, förhållandet mellan stat och individ. Hur mycket hade nu inte skrivits om detta kapitel, hur övervägande procentmängd hade icke bara varit om-stuvning av gammal boklärdom och hur föga hämtat ur det modärna livet själv! Det var därför av eminent intresse att ett tag lyssna till detta alldagliga liv och dess röster. Nu visade sig strax något.

Mellan stat och individ synes för de flesta ett oöverstigligt svalg befäst, som ingen brygga mer än lydnadens och pliktens kan leda över. Men här framträdde hela saken, sedd helt alldagligt och praktiskt, inte på långa vägar så märkvärdig.154

Det fanns tydligen en punkt, som jag var dömd att se, då jag hade yrkesmän omkring mig, där stat och individ stodo i ett levande organiskt samband med varandra, det fanns en realitet, som bildade så att säga låset emellan dem, och det var just: yrket.

Jag gjorde nu så här. Jag frågade mig: vad var egentligen staten i våra dar?

Staten, sade Geijer, var det förnuftiga i folkens liv. Men det förnuftiga var ju i grund och botten ingenting annat än de lagar, som vunnits ur erfarenheten, och omsatt i vanligt språk betydde alltså Geijers ord helt enkelt, att

staten var summan av ett folks organiserade erfarenhet. Det var filosofiens bästa svar.

Så vände jag mig till vetenskapen.

Våra dagars mindre på filosofi än på studier av verkligheten baserade vetenskap uttryckte då saken så här, jag citerar Flodströms förträffliga »Sverges folk», sid. 385, som jag gudilov hade med mig, och jag ber läsaren tänka på de vattentäta skotten, då han läser följande:

»Samhällets ändamål är befrämjandet av dess medlemmars alla gemensamma intressen av vital betydelse: livsuppehälle och livsglädje samt därför nödvändig trygghet till liv och egendom — hotade vare sig av grannar eller av främlingar, av övernaturliga makter eller av naturmakter. När och i den, mån strävandena i dessa riktningar höjt sig ur det ursprungliga instinktiva stadiet och blivit mer eller mindre medvetna till ändamål, till giltighet (för det hela, ej blott för individen) och till enhetlighet, har samhället i de ifrågavarande avseendena blivit en sta t.»

Som jag såg, var det även här fråga oin mognad155

erfarenhet som folk, som samhälle angående gemensam trygghet, och Flodström tillade uttryckligen:

»Statsbegreppet har samhällsbegreppet till underlag. Staten är icke en särskild form av samhälle utan en form för samhällslivet å vissa områden eller i vissa avseenden. Därför kan samhälle finnas utan stat men stat icke utan samhälle.»

Nu sammanfattade jag för fyrskeppspersonalens . räkning.

Av det föregående var det klart, att förändringar i människors eller människogruppers, t. ex. här fyrfolkets, allmänna statsuppfattning alltid måste bero på förändringar, som först förberedelsevis ägt rum djupare ned i samhällslivet. Om man tolkade ordet samhälle efter ordet enklast som »sammanhållning», så var det naturligtvis förändringar i sammanhållningen det gällde, d. v. s. i delarnas inbördes ordning, gruppering o. d., och dessa förändringar i sin tur måste ha framtvingats av erfarenheter i det sociala arbetet, d. v. s. inom den sociala arbetsfördelningens ram, och den sociala arbetsfördelningens praktiska uttryck, det var yrkena.

Med andra ord: det var egentligen en ganska enkel sak hela denna vanligen så högtidliga fråga om stat och individ. Nya, växande yrkeserfarenheter skapade obönhörligt förändringar i det sociala livet, i den sociala tanken, och dessa förändringar åstadkommo steg för steg förändringar i statslivet genom att intvinga de nya erfarenheterna i form av lagar, förordningar och reglementen i statens förutvarande förråd av sådana.

På detta sätt omformade individerna, de millioner156

oändligt små delarna, genom summan av sina lagrade erfarenheter inom olika yrken, så småningom statens liv, d. v. s. det hela.

Exempel på dylika yrkesrörelser, omformande statslivet i våra dagars värld, gav naturligtvis fackföreningsrörelsen, som var ingenting annat än återuppbyggandet på yrkenas grund av de gamla medeltida korporationer och skrån, som ångans utvidgade värld! för 100 år sen gjort för trånga. Unden 100 år hade den nya maskinvärlden skapat, ordnat och grupperat de nya skrån och korporationer, som behövdes för dess normala liv, och dessa framträdde allt skarpare och tydligare i våra dar, medförande en hundraårig eller kortare yrkeserfarenhet som gåva till staten. Det. var, vad det nu gällde att undersöka: om man kunde få belägg på detta ombord.

På det sättet fick jag så småningom under dagarnas lopp klart för mig, vilken vikt yrkestraditionens förskjutningar ute i världen måste haft för formandet av svenska lots- och fyrpersonalens andliga och statliga ståndpunkt i vårt land och för de vägar den måste gå för att kunna möta da allt större krav, som ställdes på Sverge såsom för vart år allt mer aktiv firma, delägare och medintressent i den planetomslu-tande världsstadens världshandel och världskommunikationer. Och jag fann, att jag, precis som jag väntat, på fyrskeppet stod, som överallt i vår tids värld, på tröskeln mellan två världsepoker, två mänskligheter.

Och jag började söka beläggen.157

§ 3.

21 dec. Allt detta fanns, som jag då först begrep, i mästers glada:

— Staten, det är vi!

Men frågan var, hur mäster såsom del av Sverges lots- och fyrpersonal kunnat komma att fälla ett dylikt uttryck.

Detta blev nu första delen av min undersökning om människan bakom arbetet ombord, och se här på ett ungefär, vad jag fann; och därmed tror jag, att jag kom Sverges modärna fyr- och lotspersonal ganska nära in på livet. Tack vare dessa präktiga män på Almagrundets fyrskepp.

Jag hoppas, resultatet skall upplysa en hel del av mina läsare och stadfästa en del andra i deras redan hysta uppfattning av samtidens värld.

Och låt mig nu berätta, hur jag kom problemets lösning på spåren.

I går var det snöstorm, och mistluren, gick i fyra timmar. Det var tisdag, och fredagen förut hade motorbåten gått in till Sandhamn med mäster, som skulle börja sin semester, och för att hämta fyrvaktarn, som skulle sluta sin.

Lördag, söndag, måndag hade gått med stark storm och hög, brytande sjö, vindsvängning och rullning, och båten hade inte kunnat lämna Sandhamn. Måndag kväll klarnade det med det grannaste månsken, och tisdag morgon, i går, ingick med högt spända förhoppningar att få se båten. Men redan, då det dagats på allvar, var sjön uppvräkt igen med brytande snötoppar, det åkte fram en molnvägg ur söder, och158

klockan 10 var fyrskeppet införlivat i en häftig kamp med sin fiende, som angrep med storm och snö. Mistluren spändes för, och världsrymden genljöd av dess skrällande basso, som kom varje minsta 1 i 11— fingertarm att skälva i människokroppens lastrum.

Sundin hade vakten på däck. Hela vaktordningen var omgjord, på grund av att 2 man voro borta; i stället för 3-skiftsvakter: 8—12, 12—4, 4—8, var det nu 2-skiftsvakter och varje man måste ut »vakt om vakt», d. v. s. varannan vakt. Vilken ansträngning detta betydde i den eviga storm, som utan uppehåll pågått 14 dar och tidvis inhöljt hela fartyget i skum, säger sig själv.

Jag gick på däck för att iaktta stormen, och ett samtal uppstod mellan Sundin och mig. Jag vill i förväg understryka att här icke föras några politiska samtal ombord. Dels avhåller jag mig avsiktligt från all politik, då det är sociala problem jag här sysslar rried, och dels tycks personalen vara politiskt indifferent.

De enda två politiska uttryck, jag kunnat notera, ha varit dels att »bolsjevik» eller »bolsevik», som det här heter, blivit ett nytt intressant skällsord. Man talade om bolsjevikvind, bolsjevikväder o. s. v. Och dels hade mäster en kväll på vakten sagt:

— Vad är det där bolsevik och bolsevism för slag, egentligen? Är det så tokigt, som dom säger?

Jag' redogjorde helt summariskt för skillnaden mellan mensjeviker och bolsjeviker, minimalister och maximalister, och sedan blåstes saken bort av andra intressantare och roligare samtalsämnen såsom avslöjandet av en oärlig cirkus i Umeå o. d.150

Vidare vill jag anmärka, att i förhållandet mellan Kungl. Lotsstyrelsen och personalen lägger jag mig icke, dels emedan jag anser det »unfair» att först begagna sig av den förras vänliga hjälp att komma ut på fyrskeppet och sedan tacka genom att ta något slags parti i eventuella stridigheter inom verket; dels emedan de faktorer, som bestämma lots- och fyr-väsendets pågående utveckling och omläggning, ligga långt utanför både Lotsstyrelsens och lotspersonalens maktvärjo, varför jag skulle förskjuta hela perspektivet och förvrida hela bilden, om jag ett enda ögonblick stannade inför dylika detaljer, hur intressanta de än i och för sig skulle kunna vara, ur inte minst folk- och klasspsykologisk synpunkt. Men de falla, som sagt, utom ramen för denna studie.

Sedan detta klargjorts, går jag vidare i berättelsen.

Vi pratade hit och dit, fyrbiträdet och undertecknad, där ute på stormdäcket, medan snöpladaskorna veno omkring oss, och så kommo följande ord:

Ja, de stora herrarna i världen torde väl ska ha vaknat opp nu, eller vad tror herr Nordström? Tänk bara på tsaren, han var ju en riktig gud, och borta är han. Inte bättre gick det med kaisern. Och överallt tycks ju arbetaren ha kommit till insikt om sitt värde. Nej, se, herr Nordström, jag tror, att numera går det inte längre att bara kommendera och gå an så där burdus som förr i världen, utan nu måste det gå parlamentariskt till. Vi se ju det, att arbetaren har begärt och tilltvingat sig kortare arbetstid för att få tid till studier och att utbilda sig och bli en människa med lite förståndsintressen och sådant.

Jag hade lånat honom Flodströms »Sverges folk».160

Na, sade jag, herr Sundin har läst något?

Ja. Det har jag. Fast inte mycket. Se, nu, da 2 man är i land och vi ha: vakt om vakt, så hinner man inte läsa så mycket. När man har läst en stund, blir man trött, och då tänker man, att det är nog bäst sova en törn, för om ett par timmar ska man väckas och ut på däck igen. Men i jul blir det ju fritt ett par dar från arbete, och då ska jag läsa.

— Och det intresserar herr Sundin ?

— Ja, det gör det. Det är rysligt intressanta saker, om hur familjen .uppstått och allt det där, för det är ju saker, man ofta tänkt på för sig själv under vakterna här på däck, då man är gift själv och allting. Men se, det herr Nordström berättade häromkvällen, om hur jordklotet uppkommit och hur allting utvecklats och stjärnorna och världsrymden, se, det är då vådligt intressant, för det är ju, vad man allra mest undrat för sig själv och tänkt hit och dit om.

För se, när man är sjöman till' yrket och har varit både här och där på jordklotet, så har man ju sett lite av varje, och då kan det ju inte hjälpas, att man kommit att tänka över en hel del1 för sig själv. Och vådligt god tid har man ju ombord i ett fyrskepp också. Mest på vakterna.

Det anförda räcker för detta kapitels syfte. Vad visade det? Intellektuellt uppvaknande, intellektuella intressen, intellektuellt liv, världssociala intressen.

Ett utslag av tidens stora socialt andliga omläggning, från ett blott djuriskt muskelliv till ett begynnande intellektuellt, ett begynnande andligt liv, här som jorden runt, inom alla yrken.

Jag stod här klart och tydligt inför andliga indi-161

vider, på detta fyrskepp, långt ute i världsstadens utkanter i havsöknen. Hur hade detta andliga liv uppstått och tagit hela världens typiska uttryck? Dessa män voro ju isolerade.

Genom den yrkesutbildningstid de genomgått i världssjöfarten och den revolution världssjöfarten upplevt på senaste 50 år, och den revolutionen var åstadkommen av — maskinerna. Den revolutionens omfattning måste jag alltså först söka klargöra för mig.

§ 4.

Jag stod här inför ett stort skådespel.

Då jag såg på världshandelsflottan i våra dar, så fann jag av Sverges officiella statistik för 1921, att år 1919 densamma räknade en storlek av något över 29 millioner tons.

Sverges ställning framgick av följande tabell:

Brittiska riket..........11,892,000 tons

Förenta staterna . . . 6,519,000 „

Japan................1,733,000 „

Italien...............1,187,000 „

Frankrike.............1,178,000 „

Norge...............1,072,000 „

Nederländerna .... 989,000 „

Sverge...............661,000 „

Måhända saknade det inte alldeles sin betydelse som märke på Sverges modärna uppmarsch att, som jag såg i »Times», vid den stora internationella sjöfartskongressen i London för någon månad sedan de två utomengelska huvudtalarna vid banketten voro en il. - Nordström, Fyrskeppet.162

holländare och en svensk, den senare skeppsredaren Dan Broström i Göteborg, som representant för Sverges redareförening.

När jag sedan såg på ställningar och förhållanden inom Sverges sjöfartsliv, fann jag, att dess! handelsflotta år 1870 räknat 368 ångfartyg om sammanlagt 27,616 tons mot 3,573 segelfartyg om sammanlagt 424,042 tons.

När jag så lät min tanke ta ett skutt fram i tiden på 49 år, d. v. s. fram till 1919, så fann jag en rent häpnadsväckande omkastning. Då räknade svenska handelsflottan 1,260 ång- och motorfartyg om sammanlagt 657,819 tons och 1,279 segelfartyg, men — om bara 116,706 tons.

Det kan ju nämnas, att år 1910 antalet sjökaptener och styrmän i riket voro 4,353, sjömän 24,048 och ångfartygsmaskinister och eldare 3,006.

Hur hade nu allt detta berört Sverge? Jag drog mig något till minnes.

Följande:

Framlidne professor Gustav Sundbärg ägnade på sin tid i Emigrationsutredningens klassiska »Betänkande» (1913), i dess 10-årsöversikter 1750—1910, som är Sverges verkliga historia och borde undervisas i skolorna i stället för de skandalösa barnkammar-fabler, som nu kallas historiska läroböcker, särskild uppmärksamhet åt sjöfartens utveckling. Han hade inte ord nog bittra om förhållandena efter 1880, då landets handelsflotta stagnerade och krympte, men om han levt ännu några år och sett senare tidens utveckling, skulle hans dom kanske inte blivit- fullt så pessimistisk. Det var många faktorer i landets ekonomiskt-163

sociala liv, som här spelat in, och det hade inte varit så gott för ett litet folk i små; omständigheter att på en gång förse ett så oerhört landområde som Sverge med både järnvägar, fabriker, telegraf, telefon, modärna anordningar för tillvaratagande av naturvärdena och så befraktningsattiralj. Sverge hade på senaste 50 år stått inför jätteuppgiften att bli del av den förvandlade världen.

1870- och 80-talen voro dessutom epokgörande för hela världens sjöfart, liksom för hela världsstadsbyggandet, och när jag ville fixera den modärna yrkestraditionen på sjön, sådan den grundlades under de gångna 50 åren, måste jag vända blicken,, helt naturligt, till England, det främsta sjölandet, och ta fasta på ett bestämt namn: Plimsoll, den världsbekanta Plimsollinjens, d. v. s. lastningslinjens upphovsman. Vad hade nu han gjort för Almagrundets fyrskepp? Det var frågan.

Tyvärr saknade jag här ute på sjön hand- och uppslagsböcker, men så mycket kunde redan sägas, som att i och med Plimsolls berömda kampanj i engelska parlamentet 1868—76 mot de gammaldags hänsynslösa fartygsredarna och deras flytande likkistor, bildades epok i sjömansyrkets sociala världshistoria.1

24 dec. I dag är julafton! I förrgår var omöjligt skriva, därför att motorbåten kom från Sandhamn med julförning, fyrvaktarn, som traditionsenligt gjorde stort kaffekalas, och 3 veckors tidningar och post.

1 Se Page: Commerce and Industry, a historical review of the economic conditions of the British Empire from the peace of Paris in 1815 to the declaration of war in 1914, based ön parliamentarv debates (Constable), s. 273. Plimsoll (1824—98) kallad »the Sailors' friend», skrev »Our seamen» 1872 som ledde till lagstiftning 1876.164

I går var omöjligt skriva på grund av hård SO sjö och rullning.

I dag är vinden NNO med snötjocka och mistlur, men sjön kommer inte tvärs som i går, så att sling-ringen är slut, fartyget sätter bara, man kan hålla fast skrivblocket på pulpetskivan och genom att med vänstra knäet ta spjärn mot kojkanten hålla balansen någorlunda.

— — Låt oss alltså fortsätta! Plimsoll, var det. Med honom började en social syn på sjömanslivet göra sig gällande i världen. Intill denna tid och även senare hade, som jag i det följande skulle ur fyrmästarns mun höra autentiska berättelser om, sjömännen levt ett liv, som kunnat jämföras med grottmänniskornas och jordkulornas på landbacken.

Mot slutet av 1800-talet hade alltså världsstaden börjat sträcka sina sugarmar över haven, och sjöfolket fick något, som liknade en motsvarighet till liv och varelse i hus och mänskliga rum.

Rörelsen hade alltså, som i regel i historien, börjat uppifrån, dess konsekvenser hade emellertid väckt vederbörande själva, d. v. s. sjömännen, och deras andliga och sociala uppvaknande hade blivit följden.

Det var Plimsolls arbete för Almagrundet. Verkningarna hade jag hört i fyrbiträdet Sundins ord.

På denna linje, samhällets itutagande med sjömanslivets sociala förhållanden kunde jag som mätare på det nya världsläget vid 20: e seklets gryning dra mig till minnes den berömda lag, Port of London Act, som nuvarande premiär-, dåvarande handelsministern,165

Lloyd George genomförde år 1906, och även i Sverge reformer och äntligen nya sjölagen av år 1914.

Följden av allt detta hade i vår tid blivit, att alla världens sjömän voro internationellt organiserade å sin sida, liksom skeppsredarna å sin, och hur sjömännens insikt om sin betydelse för världsstaden på senaste 40—50 år vuxit, hade jag år 1918 fått ett starkt intryck utav, då jag i London haft ett ingående samtal med engelska sjömännens man skulle nästan kunna säga fanatiske ledare, den lame Haivelbck Wilson.

— We are England! hade han sagt och slagit näven i bordet framför mig.

Denna rörelse var det första faktum, jag höll klart för min blick för att rätt tolka den djupa historiska innebörden av mästers ord:

— Staten, det är vi!

Nästa faktum, jag på grund av statistiken riktade min uppmärksamhet emot, var helt naturligt den där registrerade sedan snart ett 20-tal år uppblomstrade motorkulturen. Jag visste, att Förenta staterna i våra dar räknade över 8 millioner bilar, d. v. s. i det närmaste en på var tionde person. Sverge hade år 1919 ett antal av 8,500 samt 9,000 motorcyklar dessutom, d. v. s. en bil på var 700 :e person, ett motoråkdon på ungefär var 350: e. Sverge var alltså relativt efter, men dock på god väg.

Siffrorna talade nämligen tydligt.

Motorfartyg om 20 tons och över voro år 1915 i Sverge till antalet 64 om 20,000 tons, år 1919 hade antalet mer än fördubblats till 133 om 53,000 tons. I dessa siffror medräknades ändå icke pråmar och166

hela den väldiga flottan av småbåtar längs våra kuster, men de måste räknas i tusental, då det ju i våra dar icke finns en fiskare från Strömstad till Salmis, som inte har motor.

Motorns oöverskådliga betydelse som föreningsband mellan förut skilda orter är så ofta offentligt framhävd, att jag ej behövde stanna vid den punkten. Jag nöjde mig: med att hålla klart för mitt minne, att i somras för, så vitt jag vet, första gången, Nordsjö-fiskare, bohusfiskare gått i flockar med sina motor-kostrar upp längs hela Norrlandskusten och sålt ut stora lager av sin salta sill från däck.

Jag hade själv i Öregrund bevittnat fraterniseringen mellan de olika landskapsrepresentanterna, en nationernas-förbunds-rörelse i miniatyr.

Men vad jag här tyngde på för mig själv var den lika om inte än mer oöverskådliga intellektuella och andliga

betydelsen av detta motorkulturens segertåg, för alla samhällsklasser; som jag också fick belägg på i det följande ur mästers mun. Varje sprisegel i Sverge, som gått till trasmattor, varje motor, som kommit i dess ställe, hade tydligen betytt ett språng framåt i förmågan av logiskt och ordnat tänkande och i tänkande intervokationellt, d. v. s. icke längre inom det egna yrkets trånga ram utan över denna rams begränsning. Alla dessa tusentals motorister på vår 160 mil långa kust hade ju kommit i kontakt med mekaniska verkstäder, reparatörer, handlande, med marknadspriserna och deras fluktuationer, de hade måst snoka i pressen, de hade av allt detta fått tontals av nya erfarenheter och tankar, och jag skall citera ett ord av en motorslaktare i Öregrund, som167

i somras gav mig en god bild av det nya andliga läget. Med motorslaktare menar jag då en slaktare, som med motorbåt kuskar kring kusten och köper upp slaktdjur för export på städerna, främst Stockholm.

Jag hörde honom bearbeta en så att säga omotorifie-rad bonde, en av dessa hedervärda representanter för den utdöende äldre svenska nationen med tennknappar under pannan. Han ville köpa en ko och ha ner priset till en viss summa.

— Sälj nu, i dag, ditt inskränkta helvete, sade han i den vanligaste formen av ärans och hjältarnas språk. Sälj, begriper du, fan, du vet, att före kriget fanns (en siffra, som jag glömt).. millioner kor i världen, men under kriget åts dom djävlarna opp, men nu har det vuxit opp; nya, begriper du, så nu är det på väg att bli dubbelt så många som före kriget, och priserna sjunker för var dag. Det går finn-kor över till Stockholm, så hela Ålands hav luktar lagård, begriper du!

Jag hade inte kunnat återhålla ett leende åt denna världsko-statistik bland sjöbodarna i Öregrund. Men! Det var nya hjärnan hos svenska folket, motorhjärnan. Förmågan att se över större horisont.

Det var sålunda det andra faktum, jag höll klart för mig för att komma in i orsakerna till mästers ord:

— Staten, det är vi!

Men under undersökningens gång tillkommo två nya fakta.

Det första var den vändpunkt i Sverges historia, som 1842—56 sattes med nya folkskolestadgan, och dess betydelse fick jag klar för mig genom några ord ur fyrbiträdet Sundins mun. Den generation av svenska nationen, som fötts efter 1842—56 var tydligen lika168

skild från nationen före 1842—56 som låt oss anspråkslöst säga den civiliserade nybyggaren eller kolonisten från indianen, negern eller kaffern.

Och det fjärde och sista faktum var nykterhetsrörelsen från senare hälften av 1800-talet, fr. o. m. brännvinsbränningsförordningen av 1855 upptill Brattsystemet och de torrlagda samhällena; som jag kom underfund om genom fyrvaktar Jansson, fyrbiträdet Sandelin och extra fyrbiträdet Jansson.

Hur så det yngsta Sverge, sprunget fram ur alla dessa sociala och andliga revolutioners mark, i våra dar gick ut på sjön, med en klar och självfallen livssyn hörde jag till sist ur den unge semestervikarien Sjöströms mun.

Och därmed hade jag den historiska fonden till mästers klassiska utrop:

— Staten, det är vi! i sina viktigaste konturer given. Och genom ingående samtal med fyrskeppspersonalen, som jag nu skall referera, fick jag så klarlagt, vad som var innebörden av och skillnaden mellan deras statsuppfattning, som var del av den i hela världen uppmarscherande, och den gamla nationella svenska statsuppfattningen, som var på full reträtt, utspelt!

§ 5.

2 5 dec. Det är emellertid, på grund av vissa mycket starkt utpräglade åsiktsriktningar i Sverge, nödvändigt att, innan jag övergår till personalens intressanta uttalanden, med några påtagliga och ostridiga fakta på förhand bemöta invändningar, som här169

torde komma att resas. Det har nämligen ännu icke, som jag under min litterära verksamhet på senare år nogsamt

fått märka, fullt klarnat för det allmänna medvetandet i vårt land, att en genomgripande andlig revolution ägt och håller på att äga rum i världen och alltså även i Sverge såsom oundviklig följd av den materiella. Ja, inom ledande »intellektuella» kretsar i Sverge tycks man ännu icke ha kommit riktigt underfund om, att det ens skett en materiell, man tycks tro, att oceanångarna dras med hästar och trösk-vandringar, som något slags förstorade svenska kreatursfärjor.

När det, därför, påpekas, att dessa två korrelata revolutioner verkligen ägt rum, att människorna på planeten andligen tagit ett jättesteg framåt och att allmäntillståndet, andligt, är oändligt mycket högre än för 100 eller bara 50 år sen, så nekar den ledande svenska »intelligensen» helt enkelt blankt att acceptera detta faktum. Det var ett högre andligt tillstånd för 100 år sen, dekreteras utan tvekan, det var en vida högre intellektuell utvecklingsgrad. Jag tackar,

jag!

Det enklaste sättet att lösa denna i våra dagars Sverge sig allt skarpare accentuerande stridsfråga, som jag här måst beröra tack vare händelserna ombord, är att tills vidare helt och hållet droppa värderingssynpunkten och inrikta allmänna uppmärksamheten på att en intellektuell artskillnad mellan Sverge och världen för 50—100 år sen och Sverge och världen i våra dagar kan påvisas.

Och detta är, vad jag nu anser mig böra göra bara med ett par ord. Jag skall andra tre exempel på värl-170

den för 40—80 år sen, och sen ska vi se, hur världen tedde sig på Almagrundets höjd, den dag som i dag är.

Ahnfeldt berättar i sin intressanta bok om det bekanta originalet Leonard Fredrik Rääf i Småland en historia, som är i detta fall högst belysande genom sin nästan karikatyriska karaktär. Rääf var, som bekant, riksdagsman i adelsståndet. En dag år 1844 eller 1845, kom han, berättar Ahnfeldt, vandrande ner till Riddarholmen, där en av dåvarande sjökaptenen, sedermera grundaren av Stockholms Enskilda Bank, A. O. Wallenberg, förd ångbåt låg förtöjd. Båten trafikerade routen Stockholm—Linköping och var vårt lands första propellerångare.

Nu företog Rääf under Wallenbergs ledning, vill jag minnas, en; 2 timmar lång och alltså synnerligen grundlig inspektion av fartyget. För att förvissa sig om, att den var ur alla synpunkter absolut trygg. Sedan inspektionen var slutförd, överlämnade han ett paket till skepparn, och tillade de odödliga orden:

— Själv reser jag naturligtvis landvägen!

Han vågade med andra ord icke tro på ångan och propellern. Det var en ledande man i Sverge för 80 år sen!

Nästa exempel. När, år 1835, det var fråga om att införa järnvägar i Bajern, publicerades över eller mot det föreslagna projektet ett utlåtande av »des bayeri-sche Obermedizinal-Kollegium».

Medicinalkollegiet avstyrkte på det allra bestämdaste. Det är självklart, sade det, att en mänsklig varelse, som vågade sig på att färdas med den svindlande hastighet, som här föreslogs, ovillkorligen måste171

komma att få hjärnskakning (»eine besondere Art des Delirium furiosu m») och sålunda utsättas för livsfara. Men, yrkade det, o m i alla fall järnvägar skulle byggas, så vore det ett oeftergivligt krav, att då självklart de personer, som skulle se ett dylikt med nästan otänkbar fart framilande fortskaffningsmedel, skulle komma att utsättas för ständig svindel, i de trafikerade områdena, järnvägsägarna förstän-digades att uppbygga så höga plank på båda sidor av banvallen, att tågen icke syntes.1

Reflexionerna göra sig själva.

Det sista exemplet faller inom min egen erfarenhet och hänför sig till telefonens barndom i Sverge, d. v. s. slutet av 1880-talet. Jag minns, hur i mitt barndomshem en av jungfrurna en dag efter bokstavlig ångest darrande närmade sig apparaten och ringde upp; men när hon hörde en röst, blev hon så rädd som en neger eller som en lapp ännu i våra dar för en fotografikamera, att hon bara släppte luren och flydde. Hon trodde faktiskt, att hon hört djävulen!

I vad mån nu mänskligheten på vår sida och på hinsidan oceanångarna, snälltågen och telefonerna skilja sig

kvalitativt, skall jag alltså i detta sammanhang låta bero; ett kan emellertid, tänker jag, med ovanstående för ögonen, icke förnekas: de äro två skilda arter av mänsklighet, alldeles som det var, en gång, två skilda arter av mänsklighet, som åtskildes genom uppfinningen av elden, hjulet, järnet o. s. v.

Det var helt enkelt ett exempel på steget över från den ena arten till den andra, jag här på fyrskeppet långt ute i havet kunde konstatera.

1 Oppel: Wirtschaftskunde, del II, s. 381.172

Och det skall jag nu visa genom att referera mina samtal med personalen, så får läsaren1 förutsättningarna klara till vad jag ytterligare fann, rörande fyr- och lotspersonalens förändrade andliga ställning som del av vår tids mänsklighet.

§ 6.

Jag börjar då med fyrmästarn. Jag fann snart, att det för honom som för alla ombord var helt simpelt ett axiom, att världssjöfartens revolution på senaste 50 år betytt allt sjölivs totala förvandling, och därmed nya krav och tendenser. Han skildrade först klart och sakligt, hur det sjöliv varit, som svenska staten en gång lagt till grund för sina reglementen om tjänst och liv vid svenska kustlyktorna.

— Ibland, sade han, då jag tänker tillbaka på träfartygens tid och det liv, människor levde i dem, så tyckes det sannerligen, som om det bara vore en dröm och att något sådant aldrig kan ha existerat.

Så fjärran syntes honom alltså de gamla traditionerna.

2 6 dec. Hans berättelser från världssjöfarten 1883—95, d. v. s. den tid han själv seglade, och han gick på denna tid runt jordklotet 3 gånger och krossade ekvatorn 8 gånger, skall jag för överskådlighetens skull indela i 5 avdelningar:

1. Ekonomisk.

2. Proviant.

3. Hygien.

4. Disciplinär.

5. Social, med hänsyn till land, andra yrken o. s. v.173

Så fort han kom in på avdelning- I, den ekonomiska sidan av sjömansyrket i forna dar, visade det sig ögonblickligen, som jag naturligtvis väntat mig, att först

Bild 36. Fyrmästar A. A. Mattsson. Ämbetsmin. Såg annars vida mildare ut och var en utmärkt historieberättare.

och främst alla de sjölivsskildringar, vi få till livs, mer eller mindre äro lögn, humbug! Jag frågade:174

— Hur kom det sig, att fyrmästarn över hiuvud gick till sjöss? Fyrmästarn är skärgårdsbo. Spelade det den avgörande rollen? Eller var det någon särskild längtan till sjöss? Att fyrmästarn fann sjölivet så att säga ädlare, mer upphöjt än andra yrken?

— Det tycktes inte vara något annat att välja på, blev det torra svaret. De orden sade mer än volymer, som det heter.

— Och fyrmästarn gick direkt ut på långfärd?

Nu fick jag gången av lots- och fyrfolkets forna

yrkesutbildning.

— Nej, jag började först på bogserbåtar. Sen kom jag först med rederibolaget Sveas och sen S:t Eriks ångare, det var största rederiet i Stockholm på 1880-talet, ägde 10 ångare, som sedan gingo upp i Sveabolaget. Vi gick om somrarna på Sverge—Frankrike, om vintrarna på Medelhavet. Så fick jag i mitt huvud, att jag skulle i segelfartyg

och tog hyra först i ett Roslagsskonarskepp, som gick på Övre Norrland— Tyskland med trä. Men det gick bara i sommarfart, och det tycktes ju, att jag lika gärna kunde gå ut för hela året, så jag mönstrade av år 1888 i Härnösand och sökte ny hyra där och fick ombord i en Härnösandsbark, Carl Johan, kapten Olldin.

Som Härnösandsbo kände jag naturligtvis först mitt hjärta svälla. Jag mindes mycket riktigt gamle Olldin från min ungdom, en vördnadsvärd gubbe med profetskägg och varje söndag på sin bestämda plats i kyrkan.

Men nu fick jag höra den osminkade sanningen om den där »gamla goda tiden».

— Olldin, sade fyrmästarn, och Ikorrinder, också175

Härnösandsskeppare, seglade båda två för »Skeppar-Döden», vad han nu hette, minns jag inte, jag minns bara öknamnet, och det fick han, därför att hans skeppare aldrig blevo gamla hos honom. Skepparna på den tiden voro, måste man förstå, lika mycket affärsmän som sjömän, och de försökte på alla upptänkliga sätt att klå både redarna och besättningarna. Och jag tror, jag vågar påstå, att Olldin och Ikorrinder voro kända på sin tid, ja, snart sagt, i alla världens hamnar. Det hände t. ex. år 1889, att jag kom med Olldin till Hamburg, och då var just Ikorrinder där med Härnösandsbarken Moses.

Nu fanns det i Hamburg ett svenskt »boningshus» (boarding-house) och föreståndaren, som hette Möl-lerstedt, sade, att det var väl märkvärdigt, att de två värsta skepparna i hela svenska handelsflottan samtidigt skulle vara i Hamburg.

Här en anmärkning.

Jag kunde från andra källor verifiera fyrmästarns uppgifter. Just en månad tidigare hade jag haft ett längre samtal med en av de forna ledande sågverksdisponenterna i Ångermanälvens skeppningsdistrikt, som var uppåt 80 år, och han hade gett mig en bild av, hur den bekanta Kempeska träsläkten börjat sin bana i Härnösand, med gamle J. C. Kempe (1799— 1872).

Denne hade först fått anställning hos den framstående träpatronen och skeppsredaren O. J. Wikner i Härnösand, år 1806, snart nog hans svåger och kompanjon.1

1 Jfr »Mo- och Domsjöverken», av fil. d:r N. Ahnlund, där samma uppgifter som de följande återfinnas.176

På denna tid och ända uppåt 1800-talets tredje kvartal, berättade min sagesman, hade alla träfrakter skett på konsignation, d. v. s. sålts i kommission, och skepparen hade ofta varit kommissionären, sålt i eget namn och i gengäld, tycks det, haft rätt att för egen räkning sälja däckslasten. Detta förklarar f. ö. hemligheten med de förmögna skepparsläkterna i Norrland, som under innevarande världskris sett sina sista slantar spolierade.

Emellertid, när Kempe såg de myndiga skepparna komma instövlande på Wikners kontor, med hatten på, dundrande, svärande och kommenderande, när han vidare såg, vilken slät figur träpatronen gjorde, hur han, efter några lama försök till protest, måste lyda skepparna, så opponerade han med orden:

— Jag har sett, hur det går till på kontor i andra delar av världen, och jag vet, hur det ska vara. Det här sättet passar mig inte alls, och skall det fortgå, så slutar jag.

— Ja, svarade Wikner, kan du få till stånd någon ändring, så inte mig emot.

Nu var Kempe pomrare och hade ungdomskamrater, som gått till sjöss. Han skrev helt enkelt till dem, importerade med andra ord pommerska skeppare, vilkas namn och efterkommande alltjämt kvarleva där uppe, och skeppartyranniet bröts.

Detta var vid början av 1800-talet.

Men tack vare fyrmästar Mattssons på Almagrundet personliga erfarenheter fick jag nu klart, att den revolution, Kempe börjat 70—80 år tidigare, ännu på 1890-talet icke var fullt genomförd. Historien har god tid!

Hur dessa skeppare alltså för ännu bara 30 år sen177

betedde sig och behandlade sjömännen och hur dessas ställning var framgick av följande. Det var bilden av den

traditionella behandling, som låg till grund för statens syn på dem, då de övergingo i d e s s sjötjänst, och som jag snart skulle finna delvis i flor än i denna dag. Man bör därför uppmärksamt studera fyrmästarns ord.

— Jag mönstrade som lättmatros, sade han, och lönerna ombord på den tiden voro för styrman: 55 kr. i månan, för konstapeln eller andre styrman: 45 och för matros: 42 kr.

Nu var ju styrmanslönen lägre hos Olldin än på andra fartyg, men det hade sin särskilda historia, ser herr Nordström. Det var så, att styrmannen var en gammal Härnösandsbo och hette Jonke Häggblad, men ingen ville ha honom i något annat fartyg på grund av hans supighet, så han fick vara nöjd med vad hart fick, och därför tog Olldin honom. Bara av snålhet, för att han var så billig att ha.

Men det var en riktig fisk, den där Olldin. Läsare var han, och höll gudstjänst akterut om söndagarna, men jag vet inte allt, vad han var med om, i alla världsdelar, för att skrapa till sig pengar. När vi lastade trä uppe i Norrland, gav han oss order att plocka in så mycket kläntved, vi kunde, och det fanns inte ett hål i fartyget, där det inte låg klant. Sen sålde han det i utländska hamnar, och det var ju rena stölden.

Och som exempel på hur dessa gamla skeppare behandlade besättningarna den, tiden skall jag berätta bara ett par historier. En gång lågo vi i Nordsjön på ingående till Hamburg, det var vinter och hög

12. — Nord st rom, Fyrskeppet.178

sjö. Då kom en stor kraftig bogserare, och till sist blev Olldin tvungen att signalera till honom för bogsering. Han betänkte sig lite först, då han såg vårt lilla fartyg, men till sist kom han då upp längs sidan och begärde 30 pund. Vet herr Nordström, vad Olldin då gjorde? Han kom förut till besättningen, som han visste ville i land bort ur kylan och sjön och stormen ute på Nordsjön och sade, att han inte kunde komma till reddarn med en så stor bogserräkning, men om besättningen ville vara med och lägga till några shillings per man i hjälp, så skulle han ta ångarn. Det gjorde vi förstås, och sen kom det mycket riktigt i motboken: uttagit 10 sh., men det stod aldrig för vad ändamål, och de shillingarna fick reddarn se lika litet som mycket annat, de stannade i Olldins ficka. Besättningen var till bara för att klås!

Andra gången var i Västindien.

Vi lågo i S:t Thomas, och där gjorde Olldin upp om en frakt till Haiti. Det var smuggelgods. Först gick vi till Monte Christo, för det finns två hamnplatser på Haiti, och där tullade vi det, som låg överst, det var potatis. Sen fortsatte vi till Manzanilla Bay, och där lossade vi rätta lasten. Det var sadlar, krut, hagel, skor, dukar, schalar o. s. v. Det skulle väl till någon revolution, som det pågick för jämnan där på ön.

Den gången hade Olldin lovat besättningen en ordentlig dusör, och när allt var i land, gav han 1 pund, och av det pundet tog styren 10 shillings, resten, 10 shillings, skulle besättningen, 5 man, få dela. Han lurade oss helt enkelt. Och vad kunde besättningen göra? Ingenting! Så var, det då!179

Det där är nu bara som ett exempel på, hur skepparna kunde vara i svenska fartyg för en 30—40—50 år sen. Naturligt, att det också fanns goda skeppare, fast så många minns då inte jag.

— Nå, frågade jag, och provianten ombord?

— Under de tolv år, jag seglade på sjön, svaraide fyrmästarn, vet jag knappt mer än en gång jag åt mig riktigt mätt. Det var i Taltal i Chile en jul, i en engelsman, en Glasgowbark. Då fick vi på juldagen först en höna, stuvad med potatis, och så en paj per man, och vi voro så ovana, att vi blevo övermätta med ens och måste gå och lägga oss mellan munsbitarna, snart sagt.

Men så var det också det enda verkliga mål, som vi fått på 26 månader!

Men vi ha inte slut på den. ekonomiska sidan av sjömanslivet förr i världen ännu inte, herr Nordström. Olldin var bara e 11 exempel på hur skepparna behandlade sitt folk ekonomiskt. Men det fanns ett par saker, som jag skulle vilja tala lite mer om, och det var slab-kistan, vi kallade det, ombord, och sjömansbutikerna i hamnarna.

Se, nu förstår man det, att de flesta sjömän på den tiden, som mönstrade ombord i ett fartyg och särskilt var det

så med engelskt sjöfolk, så kommo de nästan utan en trasa på kroppen. Det drog skepparna fördel av. De hade »stores», upplag av kläder, skor, sjömansverktyg som knivar, segelsömmarhand-skar och dylikt, och det sålde de till besättningen, sämsta kvalitet för högsta pris och skinnade sjöfolket rent hemskt, kan man ju förstå.

Sen, när fartyget kom i hamn och folket mönstrade180

av, så hade de pengar på fickan. Då togo hamnaffärerna, sjömansaffärerna hand om dem. Herr Nordström har kanske lagt märke till, att sjöfolk inte äro klädda alldeles som andra. Kläderna sitter på annat sätt och liksom slänger om kroppen på dem. Se, det var så, att när en sjöman kom i land efter att kanske ha haft 6 månar på sjön, kanske hade rundat Hornet (Kap Horn) och slitit ont i köld och storm och med dålig proviant, så ville han först och främst, som engelskt sjöfolk sade förr i världen, i land för att få sig »a square feed ön ham and eggs» och så — blev det »bier» för alltsammans. En' man, som varit 6 månar på sjön och levt på sjökost, tål ingenting. Får han två halvor öl i sig, så är han jämnt färdig. Och nu gick det till så här förr i världen. Då skulle han klä upp sig, då skulle han ha ny kostym, nya kängor, överrock och klocka, så gick han till skräd-daraffärn, skräddarn klädde upp honom, och så bar det av ut på krogarna vid hamnen, längre kom han aldrig, där fick han genast en fästmö eller kanske två, de skulle ha hattar och broscher och schalar, och ett, tu, tre var han pank, då lånade han av skräddarn, och när sista öret var uppsupet, stod skräddarn utanför »boningshuset» och tog tillbaka kläder, kängor, överrock, klocka, och mannen gick halvnaken ombord i nästa skuta, kläderna, kängorna, klockan gick till nästa man, och så blevo de som de blevo, de voro ju bara agn, att meta sjömanspengar på — tills de stannade hos någon, som hade lite mer förstånd.

2 8 d e c. På grund av denna verklighetsskildring av sjölivet vid så att säga tröskeln till vår egen tid frågade jag fyrmästarn, vad man kunde kalla själva181

den röda tråden i hela sjölivet. Och där klarnade också fyrskeppslivets basis.

Svaret kom, söm jag väntat:

— Pengarna. För reddarna och skepparna frakter; för besättningarna hyrorna. Fartygen skickades ut på order till den och den hamnen, där frakter beräknades, men t. ex. en gång fingo vi ligga 5 månar i San Francisco. Vi hade gått dit för att ta vete och beräknat frakten till 42 shillings per ton, men marknaden hade sjunkit till 17,6 shillings, och det var klart att; ingen kunde ta en last till det priset. Så då lågo vi, till dess att skepparn gick i barlast till British Columbia och tog en trälast på Australien.

Jag nämner detta särskilt, med tanke på de märkvärdiga föreställningar om sjölivet, man ständigt möter i litteraturen. Särskilt den versifierade.

På sjön under den tid, som omfattades av fyrmästarns referat, visade det sig ha varit samma fenomen som på land under hela 1800-talet: fria konkurrensens krig på kniven om förtjänst, lönearbetarens slaveri under arbetsgivaren och jäsande missnöje, dränkt i alkohol.

Nästa punkt, som bör minnas för det följande ombord!

— Men om vi nu skulle se till provianten, sade fyrmästarn, så är det begripligt, att sjömanslivet i hamnarna måste bli, som det var på den tiden. För man måste förstå, att en sjöman sällan eller aldrig fick äta sig mätt. Att människor kunnat leva kvar på jorden och inte varit alldeles fördärvade efter 10 års liv i en sjömansskans, det tyckes nästan vara ett underverk. För ta vi nu Olldin till exempel, så minns182

jag särskilt en resa, vi gjorde från Örnsköldsvik till Marseille. Nu förstår man, att allting köpte han till billigaste pris, och sen fick varan vara som den ville. Den gången dugde inte ärterna att koka, de blevo som hagel, saltköttet blev snart så ruttet, att man inte kunde ha det, det luktade, så det måste kastas över bord. Bröd, d. v. s. sjöskorpor köpte han alltid i Danmark, för där var det billigare och sämre, och då nu ärterna och köttet voro oätbara, så hade vi att hela vägen från Sundet och ner till Marseille leva på sill, bröd och vatten. Det var skeppskosten, och den var sämre än fängelsekost i land. Och detta var dock inte längre sen än 1888!

Man får inte undra då på, att det blev skörbjugg i alla skutor på den tiden, och det var en hemsk sjukdom. Om

man t. ex. satte in pekfingret i mjuka köttet på låret, så blev det en grop, som inte gick ut. Köttet var dött. Det berodde på att det aldrig var annat än salt mat, aldrig några grönsaker. Alldeles som i fyrskeppen förr och delvis nu.

Lägger man så till de hygieniska förhållandena, så måste man förstå, hur sjöfolket skulle bli.

Aldrig på den tiden ombord i lastångare och järn-eller stålfartyg, att skansen var annanstans än förut under backen. Det är förbjudet nu gudilov. Där hade; man ankarspelet inne i skansen och ständigt mörker. Kojplatserna voro så låga, att man knappt kunde sitta rak i dem. Och där rådde en sådan kyla och fukt, att om man ville ha sina paltor torra, så måste man torka dem genom att ligga på dem i kojen och alltså torka dem med sin egen kroppsvärme.

Och vad brydde sig skepparna om det? Inte det183

minsta. Besättningen, det var bara djur. Jag minns första resan med Olldin. Vi hade mönstrat i Härnösand, som jag sagt, men skutan låg i Örnsköldsvik och där gingo vi ombord. När vi då skulle lätta och sätta segel, var timmerman sjuk. Olldin ville gå ändå, men besättningen sade ifrån, att den icke ämnade röra ett finger, förrän doktorn varit ombord, så skepparn måste bekväma sig att gå i land, men än i dag är det min tro, att doktorn inte var nånting annat än en mäklarclark, för han tittade bara på timmerman och sa, att det var »rosbrott», som skulle gå över,av sig själv. Så seglade vi då, men när vi kom till Marseille, var timmerman alltjämt sjuk och måste läggas in på sjukhus där, och då upptäcktes det, att det var syfilis.

Så mönstrade vi in en neger i stället, i Marseille, och vi skulle på Cadiz, och en engelsman. På vägen blev negern sjuk och låg i skansen och jämrade sig, och engelsmannen flög upp och började puckla på honom, men jag fick fatt i engelsmannen och kastade ut honom på däck. Nästa dag, då vi alla voro lute i arbete, hade negern kravlat sig ur kojen, och, när vi kommo in, låg han död på durken.

Ja, han fick så pass som lite segelduk om sig ;och några bibelord av Olldin, men som han gått över bord, så skrek Olldin till oss:

— Gå till ert arbete igen!

Man förstår då, att sjöfolk, det var inte aktat på den tiden för mer än djur, och jag minns en resa till Para, då vi hade levande kreatur i rummet, och hela fartyget blev nersvinat ända upp i riggen och högt upp på rårna ända till bramsalningen, och sen skulle184

man göra rent efter dem, i den hettan, förstår man, och det var ett arbete, som pressade blod, för den fräna urinstankens skull, både ur ögon och näsa.

Men sjöfolket stod under uppsikt som fångar. Då man kom i hamn, så fick man inte lyfta avlöning mer än kanske några pence om dagen, och inte fick man gå i land heller. Allting skulle skepparn bestämma, så det hände en gång, då jag seglade i barkskeppet Bleir Hoyle från Glasgow, att en av folket sa till skepparn: Ja, vill! man ha en flicka i land, så ska man snart ha en! blankett på det också av,skepparn! Och det hörde frun också, hon följde med på resan, och båda skrattade.

Jag ber läsaren inte glömma i det följande denna fängelsesynpunkt. Vi ska se, hur den återkom i lots-och fyrpersonalens traditionella liv.

§ 7.

Innan jag så övergår till den sista punkten i fyrmästarns skildringar ur en nyss avslutad världshistorisk epoks förhållanden på sjön, med dess inflytande på svenska statens lots- och fyrorganisation, vill jag rikta läsarens uppmärksamhet på ett intressant faktum. De händelser och förhållanden, fyrmästar Mattsson här så livligt och grafiskt tecknade, föllo under åren 1883—95, d. v. s. under tiden för den växande stora pessimismen speciellt i Europa med avseende å världens »överkultur»! Det var tiden för världsutställningarna, världskongresserna, det växande internationella badorts- och övriga nöjeslivet, en den internationella överklassens raffinerade epok, då en

och Anatole France i Frankrike gjorde subtila känslo-och kärleksanalyser, då inom konsten en tung övermättnad började visa sig, då den erotiska kulten var det högsta.

Mot detta andliga tillstånd, mot denna sociala bakgrund måste man se förhållandena inom världssjöfarten eller tvärt om. Där mötte man, för Sverges del, de sista resterna av brännvinets, segelfartygens och den låga folkbildningens nation, och de voro till stor del en hord av djuriska slavar, som under ovan skildrade villkor fraktade njutnings- och nödvändighetsvarorna till de övermätta högre klasserna.

Vi som nu kunna överblicka den historiska situationen, förstå, att här förelåg en felbalansering i det sociala tillståndet på jorden, vartill sjömanslivet var endast e n illustration. En justering var oundviklig och måste komma, och den gryende känslan därav bland sjöfolket själv mötte jag i fyrmästarns redogörelse för sista punkten, den sociala.

— Det var hårda förhållanden på sjön, sade han, på den tiden, och den, som i våra dar går till sjöss, kan inte riktigt förstå, vad sjöfolket förr fick slita. Ta vi bara och tittar på passagerarångarna i kusttrafik här i Sverge förr och nu, så ser vi, att förr fick besättningen vara lika mycket kajsjåare som besättningsmän. Så fort ångarn lagt i land och öppnat portarna, var det att ta säckarna på ryggen och bära i land. Därför ville ingen riktig sjöman gå ombord i passa-gerarfart heller.

Men nu äro hamnarbetarna ett fack för sig, och så fort ångarn lagt till, sköta de om lossningen, besätt-186

ningen har bara att sköta vinscharna och vad som fordras inom ångarn.

Det är stora förändringar. Nu till och med att sjömännen organiserat sig och börjat öppna ögonen på andra för, att de också äro människor.

För hur man som sjöman kände sig förr i världen, det skall jag berätta för herr Nordström. Det var en kamrat och jag, som hade mönstrat av på våren år 1895 i Liverpool, och som vi inte ville gå kvar och göra av med våra pengar tills vi kunde få lägenhet med passagerarbåt över till Sverge, så gick vi ombord på en Johnsonbåt, som låg i Hull. Det var bra, pojkar, sade skepparn, om ni vill hjälpa oss med ett jobb, som vi aldrig få tid till, att måla henne inombords, så ,ska ni få gå gratis och bara betala maten, för den är rederiets. Inte för att vi voro så hågade, men på det viset gick resan bara till 9 kr. När vi så kom till Oxelösund, skulle just Gottlandsbåten, som låg inne där, gå till Stockholm, och skepparn ropade över: Vill du vänta, tills jag fått i land två pojkar från sjön, som ska upp till Stockholm, och skepparn på Gottlandsbåten lovade vänta en kvart, och vi hann just med. Nu hade vi seglat på långtrade och det hade skepparn på Gott-landsångarn också, så han var glad att få höra nytt och pratade länge med oss. Sen skulle vi ner och få lite kaffe i salongen, men när flickorna sågo våra sjömanskläder, så ville de inte servera oss, det var för sent, det fanns inget kaffe, sade de. Men i detsamma kom skepparn ner och skulle också ha kaffe, och då sa vi åt honom, hur det var. Kaffe, visst fan ska ni ha kaffe, pojkar, sa han. Sätt fram kaffe åt pojkarna och mig, sa han och bjöd över lag.187

Nu hade vi ganska mycket pengar i engelska banknotes, när vi kommo till Stockholm, allt vi -spart på våra hyror, det var väl en tusen kronor per man, men min kamrat, som var mera inne i affärssaker, sa, att vi inte skulle1 stanna hos första penningmäklarn utan gå runt i stån och se, var pundet stod högst, och Skandinaviska Kredit-Aktiebolaget betalte den dagen: 18.04, så där gick vi in. Vi fick ställa oss längst i slutet av kön, men när vi kom fram och det var vår tur, blevo vi förbigångna. Men så kom någon av direktörerna, om inte själva högste direktörn, genom salen, och min kamrat, som kände honom, gick fram och frågade, vad som var meningen. Den, som skött sig så där illa, fick sig en skopa ovett och fick genast ta itu med oss. Men när jag lämnade fram mina pundsedlar, så säger han:

— Var har ni fått de där ifrån?

— Ja> Jag" har inte stulit dem, det kan herrn vara säker på, svarade jag, och man får förstå, att en så oförskämd fråga måste reta mig efter allt mitt arbete att slita ihop pengarna.

Men se, vi voro sjömansklädda, och man aktade inte sjömän mer än att man trodde, de inte kunde ha kommit över 1,000 kronor på hederligt sätt.

Så hindrades sjöfolk nära nog kan man säga på den tiden att bli ordentliga människor. Det gjordes allt för att hålla dem nere i deras elände. Och så var det ställt i världen, då jag kom in i Lotsverket här i Sverge.188

Jag har i det föregående måst lägga en viss vikt vid att de existerande vanliga sjöskildringarna, konfronterade med verkligheten, måste rubriceras som lögn och humbug och äro löjliga, då de framställa .bestämda yrkesgrenar i tillvaron på ett fullkomligt missvisande sätt.

Jag har måst göra detta av ett mycket bestämt skäl: sjölivet har på de senaste 50 åren, som ovan påpekats, fått en helt annan karaktär än förr genom ånga och fotogen.

Denna nya karaktär fick jag klart belyst genom uttalanden av mäster och den övriga kontorspersonalen ombord.

Som läsaren torde ha märkt var det en huvudsynpunkt, som genomgick hela fyrmästar Mattssons skildring: sjöfolket betraktades förr och behandlades som djur, d. v. s. såsom utanför det mänskliga samhället stående. De voro, så att säga, avstängda från; land.

När jag nu tog itu med de andra, mötte mig i deras ord en helt och hållet annan synpunkt, och den var genomgående, med höjdpunkt i fyrvaktar Janssons uttalande.

Muren, den av fyrmästar Mattsson skildrade muren mellan sjömansyrket och de övriga sociala yrkena, på land, var som genom ett trolleri försvunnen, och jag fann, kanske något litet till min häpnad, att i samma stund hade också det specifikt maritima försvunnit. Det räknar jag som en av de viktigaste upptäckter, jag gjort här ombord. Begreppet sjöman tycks189

hålla på att försvinna i världen parallellt med segel som framdrivningsmedel. Segelsjömän ha ju alltid, som bekant, sett med förakt på ångbåtssjömän, och den, som vill ha praktiska belägg på skillnaden kan i Kiplings »The Seven Seas» jämföra: »The Rhyme of the three Sealers» och »Mc Andrew's hymn».

Med ångan och fotogenet har det klassiska »skeppet» förvandlats till ett flytande maskinhus, och de nautiska faktorerna, som voro allt för segelfartygen, ha i våra dar måst vika som huvudfaktorer och lämna första rummet åt mekaniken. Därmed har ett naturligt föreningsband med fasta landet börjat uppstå, världsstadens väsen har gjort en vinning av utomordentlig betydelse, man skulle kunna säga, att fastlandet börjat påla världshavet och binda denne jätte med de flytande maskinhusen som holländarna bundit Zuider-see med dykdalber och betong. Det är början till mänsklighetens seger över havet och dess tyranni.

Betydelsen härav, rent andligt, för sjölivets yrkestradition blev - mig klar, så snart bara detta huvud-faktum dykt upp för mitt medvetande, och jag skall belysa det genom att till en början referera mitt samtal med mäster.

Fyrmästar Mattsson var skärgårdsbo, från Harön, 1/4 mil innanför Sandhamn, av Djurö kapellförsamling, som omfattar Runmarö, Sandhamn, Djurö, Stavsnäs.

Mäster däremot var västerbottning, född i Umeå år 1892, alltså en 29 års man.

Som norrlänningar både han och jag var det klart, att vi skulle resonera om förhållandena där uppe, och jag fann snart, att mäster hade gott reda på sig om Sverges fastland, i alla möjliga avseenden.190

Nu slumpade det sig så, att jag alltid haft ett lika stort intresse för lantbruksmaskiner som litet för bönder. Bönder i gammal bemärkelse äro för mig ett specifikt slags djur, som världen bara kommer att bli lycklig av att så fort som möjligt se utrotade, alldeles som björn, varg, lö, lejon, tigrar och dylik jordens ohyra.

Jag fann, att mäster delade samma förnuftiga åskådning, och hans motivering var synnerligen typisk för det modärna motor-Sverge.

— Fy fan för att vara bonde, sade han. Och sitta långt ut på vischan i ensamheten. Nej, det.. det, fy fan, det måtte likna Bellman. Vill säga, som det var förr. Nu börjar det förstås bli lite kläm på bönderna med, sen det har

kommit järnvägar och bilar och motorbåtar och allting. Och så traktorer och elektrifieringen. Oppe i Norrland ha vi ju smockfullt med vattenkraft, och jag vet, jag har en svåger, som sålde alla sina hästar och köpte en elektrisk traktor i stället. Den plöjer han med och tröskar, och om vintern sågar dom i byn med den, sätter på en rem bara, så snurrar det på, utav tusan plåtar.

— Då vore det kanske inte så galet att bli jordbrukare, sade jag, när Sverges hela jordbruk så småningom elektrifieras.

— Nej, då kan det vara nånting, om det bara blir maskiner, för då kan man ju känna sig som människa. Men gå bakom plogen och lukta en bondkamp i ändan, nej, det är inte liv för människor, inte.

— Men, mäster, sade jag, hur tänker sig mäster egentligen framtiden?191

— Tja, det här med fyrskepp, det liknar Bellman, det, herr Nordström! Gå här ute mitt i havet i hela sitt liv och ha liten lön och aldrig- se folk, det är då

Bild 37. Maskinist A. Forsman (»Mäster»), på besök hos mig i Djursholm vid återfärd från semestern till fyrskeppet.

ingenting att stå efter. Nej, kunde man bli maskinist på ett sågverk eller en fabrik, så är det klart, att det vore finast. Men det är inte så lätt att komma över en sån plats. Vad säger herr Nordström om Pelma-nismen? Jag såg i tidningen, att herr Nordström192

skrivit om den. Kan man bli sågverksmaskinist på den, va?

Så fördjupade vi oss i frågan om Pelmanism och psykisk träning, och det hela slutade med att mäster från sin hytt hämtade följande dikt, som han lämnade mig med orden:

— Vad tycker herr Nordström om den?

FYRSKEPPET.

När flingorna dansa i midvinternatten till nordans basun, tills trötta de dala i stelnade vatten som fallande dun,

då höres ett dallrande läte, som tutar sitt å-o-u-i,

det börjar som björnen, men stiger och slutar som vildfågelsskri.

På ångarens brygga står vakten och spejar mot bitande vind,

och mannen vid ratten står tankfullt och drejar med blekfrusen kind.

De livas av hopp, när de äntligt förnimma den varnande låt,

som ofta dem väglett i snöstorm och dimma, och glädjas däråt.

Men bakom det ljudet stå mänskor och vaka och längta som de, för dem är den dagliga lösen: försaka, stå stilla och se,193

hur andra med bolmande iver få ila till hem och till1 hamn, till jublande fest eller stärkande vila i julfridens famn.

Ty fyrskeppet ligger där fjättrat och bundet i ur och i skur,

det vakar och varnar vid yttersta grundet med lykta och lur.

Och dagarna kräla som slemmiga sniglar för vaktarens fot,

och nätterna suga som ändlösa iglar på hjärtanas rot.

Förgäves i bojan det rycker och knycker från akter till för,

det måste fördra alla himmelens nycker och havets humör.

Och vakten, som går där på däcket och vankar så lugn på sin post,

hans dryck är av vemod, och svårsmälta tankar hans dagliga kost.

Och mistlurn, som frälsar oss andra från fara

och skänker oss hopp,

för fyrmannen är den en tryckande mara

för själ och för kropp.

Ty han kan ej flytta och fly som vi andra

till vänare trakt,

hans öde och plikt är att stanna och vandra kring däcket på vakt.

(Ur »Nautisk tidskrift».) J. O. M.

13. — Nordström, Fyrskeppet.194

Det var mycket, det var många och för det fulla fattandet av vår modärna värld, vårt modärna Sverge och det modärna fyrskeppslivet viktiga saker, som blottades för mitt andliga öga i detta samtal och denna dikt.

Var och en torde ha, till en början, läst om sjöfolk. De framställas alltid som vantrivsna på land, längtande ut till stormar och oväder och faror.

Hur det än må ha varit med den saken förr i världen, av allt jag här ombord kunnat utforska, visade det sig, att i våra dar dylika känslor äro främmande för världens sjöfolk. Sjön är ett nödvändigt ont och storm och oväder en förbannelse. Sjömän äro landsbor, tillfälligtvis på sjön, inte som man förr såg dem, sjöfolk tillfälligtvis på land.

Ser man på den citerade dikten, finner man därför också land framställt som det åtråvärda.

Var och en torde vidare ha haft någon känning med sjöfolk av gamla stammen. En gång komna i land för gott ha de varit hänvisade till sjökanten som en Batrachium-art eller andra vattenväxter. Upplandet har varit för dem, tack vare deras utbildning, otänkbara växtlokaler.

Men ur mästers ord framsteg en helt annorlunda funtad värld, en helt enkelt i grund revolutionerad värld. Han diskuterade möjligheten att bli bonde, sedan jordbruket blivit mekaniserat och elektrifierat, d. v. s. civiliserat. Han räknade med möjligheten att bli verksmaskinist.

Han räknade sig, med andra ord, på samma plan som folket i land. Som fiskarna en gång lyft sig ur vattnet och förvandlat sig till fåglar, så hade sjö-195

männen alltså sprängt en urgammal yrkestradition och grundat en ny på senaste 50 år. Det var icke längre, år 1921, den sjöman i världen, som fanns i fyrmästarns skildring från 1883—95. Han hade genomgått en avgörande förvandling.

Hur? Genom att ånga och fotogen fordrat en annan yrkesutbildning än segelduken, en intellektuell utbildning, som var likformig för alla mekaniska yrken. En ny grund var lagd för världen, en bredare, mer allomfattande grund, och på den stod i våra dar även sjöfolket.

Detta var ångans och fotogenets andliga betydelse. Begriper man kanske nu, att det icke går att skilja det andliga från det materiella?

Och vad mig beträffar, hade ett litet samtal, medan jag låg i min koj och rökte pipa och mäster stod i dörrn och rökte cigarrett, öppnat ett perspektiv, som jag begrep, att jag måste i fortsättningen använda mig av för att komma problemet om stat och individ in på benranglet, i den mån det framträdde här på fyrskeppet; i den mån det visade, att den gamla naturstaten höll på att efterträdas av en maskinernas, d. v. s. intelligensens, andens stat.

§ 9.

Och jag fann snart, att horisonten vidgade sig här ombord, och den nya världen framträdde i klarnande majestät.

Nästa ljusstråle gavs mig en stormkväll på vakt-bryggan av fyrbiträdet Sundin. Personalens sammansättning ombord gjorde det möjligt för mig att, som196

Bild 38. Schema över de delar av Sverge, som representerades ombord.

jag å bifogade kartskiss markerat, överblicka Sverge från Umeå i norr till Gottland i sydost, följande ostkusten någorlunda ner till Bråviken. Mäster var ju från Umeå, själv var jag från Härnösand, fyrmästarn,197

ehuru född i Stockholms skärgård, var bosatt i Gävle, extra fyrbiträdet Jansson, var från Tomta på Väddön, fyrvaktar Jansson och kocken Bertil Jansson båda från Blidö i Stockholms norra skärgård, semestervikarien Sjöström var från Björkö, strax norr om Norrtälje och söder om Väddö, fyrbiträdet Sundin var född i Kolmården men hade varit bosatt i Öregrund, fyrbiträdet Sandelin var född och hade sin familj bosatt i Visby, och vintermannen Paul Vinberg var infödd Sandhamnsbo.

Deras liv framgick ur följande schema:

Född På sjön I Lotsverkets tjänst sedan */i 1922 = 1865 Fyrmästarn 12 år [-Utomeuropeiska-] {+Utomeuro-peiska+} farvatt. 1895, maj 26 år, 7 m. 1883 Fyrvaktarn l6 » D:o 1913, april 8 » 9 » 1873 Vinberg 7 » D:0 1900, mars 21 »10 » 1886 Sundin 14'/2» D:0 1915, febr. 6 » 10 » 1891 Sandelin 6 » Nordsjön 1916, april 5 » 8 » 1896 Jansson 7 , D:0 1918, dec. (tjänstl. 10 mån.) 2 » 3 » I902 Kocken i1/3 » Östersjön 1920, febr. i »11 » 1892 Mäster 61/1» Flottan 1918, mars 3 » 10 » 1898 Sjöström 5 » Östersjön 1919, nov. 2 » 2 »

Det var med andra ord en ganska respektabel erfarenhetsvolym ur sjö- och fyrlivet jag hade samlad omkring mig.

Genom mäster hade jag fått den nya intellektuella världsgrunden för fyrskeppsfolket lagd i dagen. Genom fyrbiträdet Sundin kom jag fram till något icke mindre intressant, dessa modärna sjö- och fyrskeppsmänniskors individuella ställning till den modärna andliga världskonstruktionen.198

Det var, som sagt, en stormig dag, på eftermiddan mot kvällningen. Det var kolsvart på däck, och snö-blandat regn piskade över allting. Till på köpet hade vinden — sin vana trogen — svängt, så att fartyget slingrade kraftigt. Det var med andra ord en otrevlig afton.

— Nå, sade då Sundin, som hade vakten, hur är det, vantrivs inte herr Nordström ombord och börjar längta i land?

3 0 dec.

— Nej, svarade jag, det gör jag inte. Men rullningen och slingringen reta mig; de hindra mig att arbeta, och då blir det enformigt.

— Ja! Se där ja! Det är just det, ja. Enformigheten. Där tog herr Nordström på själva roten, om jag så må säga, i fyrskeppslivet. Det är just enformigheten, det. En dag som i dag nu, när allting ombord slänger och slår och man varken kan gå eller stå eller ligga stadigt, då är allt arbete omöjligt. Hela fartyget är tyst, det enda som hörs är larmet och gnisslet och plasket av sjöarna, som slå in genom spygatten och spola in i korridorerna. Men man hör inte ett hammarslag, inte; inte en såg, inte en hyvel, inte nånting. Och så kan det vara i dagar. Bara slänga, och slå, och det blir enformigt, oj, oj, oj, så enformigt. Då längtar man i land. Om man åtminstone vore på en landfyr, så hade man fast mark under fötterna och fick sitta i ett vaktrum, och det fick blåsa hur mycket som helst, så hade man i alla fall en stuga att krypa in i.

Jag ska säga, det är inte att förvåna sig över, omfolk så här på fyrskeppen ute i havet bli underliga med åren.

Och nu fick jag den andra stora repliken ombord.

Bild 39. Fyrbiträdet D. H. Sundin. I vaktpäls.

— Se, det är så med människosinnet, ser herr Nordström, att det blir som omgivningen är. Är det en glad och trevlig omgivning, så blir sinnet också glatt och lätt. Men är det en mörk och tung om-200

givning, så blir sinnet också mörkt och tungt. Jag vet bara med mig själv. Jag var glad och tokig, när jag var

yngre, och när jag först kbm på fyrskepp, så hade jag det humöret kvar. Då var det en äldre kamrat, som sa åt mig: det där kommer du snart att lägga bort, när du fått vara lite med i fyrskepps-livet. Nej, du, sa jag, mitt humör, det har stått mig bi i hela mitt liv och i värre förhålländen än så, men sannerligen, det dröjde inte länge, förrän han fick rätt.

Nu skall jag söka mig till en landfyr, och det är hela fyrskeppspersonalens mål, ser herr Nordström, att få transport till en landfyr. Och ändå ha vi det ju bättre här ombord på Almagrundet än på kanske något annat fyrskepp. Vi ha nära till land, och motorbåten går in en gång i veckan om sommarn, och det är bara ett par timmars färd. Men tänk! på fyrskepp som Svenska Björn och Grundkallen och Västra Banken och Finngrundet. Från 1 oktober är det slut med landresorna där, och medan de pågå, tar det t. ex. från Finngrundet 10 timmar i land. Man får fara 6 timmar, bara innan man ser land resa sig ur havet.

Det är inte att undra på då, att folket blir, ja, lite underligt. Det berättas om en fyrmästare och en fyrvaktare, som blivit så utless, att de inte talade till varandra på månader, och när så julen kom,, sa fyrvaktarn: Du kan väl säga så mycket som: kyss mig i ändan, så har du åtminstone talat till mig,, då det är jul! Ja, sådant blir människosinnet, då det bara ser vågor och vågor och stormar och oväder och aldrig människor och liv och glädje.

Kunde jag bli annat än gripen av denna karga, faktiska skildring? Jag hade själv nere i min hytt,201

efter dagar av storm varit färdig att knyta nävarna mot havet och dess idiotiska vågor. Varför? Därför att jag som barn av min tid icke nöjde mig med gångna mer primitiva perioders resignation under de meningslösa, evigt dumma naturmakterna utan ville behärska dem och irriterades av att människan ännu inte hunnit längre i sin seger över naturen.

Samma känsla talade ur fyrbiträdets ord. Det var inte längre de gamla barbariska sjöbjörnarnas av årtusendens tradition pålagda resignation hos honom. Det var modärna nerver, modärn oro, modärn opposition mot naturslaveriet, symboliserat i havet. Att jag här stod inför inte en oväckt utan en väckt och vaken hjärna hade ett par ord i hans anförande visat mig.

— Herr Sundin sade, svarade jag honom, att människosinnet blir som omgivningen är. Det är verkligen egendomligt för mig att höra sådana ord här ombord på fyrskeppet. Det är en åsikt, som lärda herrar i land slåss vildsint om. Men hur har herr Sundin kommit på den? Har herr Sundin funnit den i tryck, eller har den kommit ur den egna erfarenheten?

— Nog för att jag läser allt jag kommer över, blev svaret, men inte att jag vet med mig ha sett någonting i tryck om den saken. Nej, se, en annan har nog inte haft tillfälle till sådana studier. Jag var en fattig pojke, ser herr Nordström, och min mor dog, då jag var ett litet barn, och jag måste ut i arbete vid 8 års ålder. Då hade jag bara gått 2 år i skola, och den pågick bara varannan dag. Så kom jag på; glasbruk vid 8 år, och bruket höll skola för oss småpojkar, 2 timmar 2 gånger i veckan, men man var en ostyrig202

byting på den tiden och skolkade nog kanske lite för ofta. Men sen, när jag blev äldre och kom ut i världen och såg, hur den var, så begrep jag, att det fanns bara e n väg att komma sig fram på i våra dar, och det var kunskap, och så har jag väl försökt att studera och läsa allt jag kommit över, och så har jag tänkt för mig själv sedan, på vakterna ombord i fartyg och ångare, som man har seglat i, och sen på vakterna ombord i fyrskepp. För se, kunskap, det är allt, det, herr Nordström, och för alla klasser i våra dar, även arbetarklassen, man kan inte komma nånstans, ens som den enklaste arbetare, om man inte har kunskap, för i våra dar går allting med maskiner, och mer och mer hittar människosnillet på för vart år, och den som inte har reda på detta, ja, den, han blir ett djur. Ja, förlåt ordet, men, han blir inte bättre än ett djur. Världen har blivit sådan.

Gjordes mig mera vittne behov? Göres läsaren mera vittne behov?

Den stora, det 20: e seklets stora andliga, alla folk och länder, statens alla korporationer, samhällets alla klasser omfattande revolution syntes mig med ett eldfinger plötsligt upplysa hela det dånande världsmörkret och på den nordiska storm- och vinterhimlen skriva dessa två brinnande ord:

— Cave adsum! Jag är kommen!

§ 10

Inför dessa perspektiv voro helt naturligt ett par saker av allt behärskande intresse. Hur sågo dessa nya sjömän p;å den gångna världen och dess tradi-203

tioner? Hur sågo de på vår egen tids uppfattning av denna värld? Hur sågo de på Sverge och dess framtid och sin egen yrkesplats i den?

Svaren på,de frågorna fick jag av fyrbiträdet Sandelin, extra fyrbiträdet Carl Jansson, semestervikarien Carl Sjöström och fyrvaktaren A. M. Jansson.

Vintermannen Paul Vinberg, en gammal hedersman, var den ödsliga svenska kustens tystnad personifierad. Han var länken med det, som varit.

Med fyrbiträdet Sandelin stod jag en stjärnklar söndagsafton, en av de få vackra stunderna ombord, på vaktbryggan, och vi sågo horisonten prickad av lanternor. Det var träångare från Norrland, som flitigt stävade ner mot Europa. Här ute, där jag1 dag efter dag i kikarn sett den smörgula glansen av plank och battens på ångardäcken i horisonten, hade jag först fått en konkret bild av Norrlandsskogarnas ström ut i världen. Här hade jag upptäckt spännet mellan sorteringsbommarna vid Sandslån i Ångermanälven och treställningarna, som jag för 4 år sen sett djupt nere i det underjordiska England, kolgruvorna.

Vi talade om livet på sjön förr och nu.

— Att det har förändrats mycket på 50 år, ja, helt och hållet, det är då alldeles självklart, sade Sandelin på sin trygga sjungande gottländska, där svenska språkets ö förvandlas till å och a till e.

— Det gör också, att ungdomen nu för tiden har större krav på livet, och det kommer de gamla att tro, att ungdomen är fördärvad. Men herr Nordström minns kanske Hälsingborgsångaren, som vi såg passera sydväst för 14 dar sen och som jag varit ombord 6 månar i.204

Det hände mig både i den och i andra fartyg jag seglade i, att besättningen, som hade gammaldags sjövanor, det vill säga, att de skulle supa sig fulla,

Bild 40. Fyrbiträdet E. V. Sandelin. I maskinistdräkt.

då de kommo i land, hotade mig. Nu är jag int bunden av nykterhetslöfte av något slag, men jag använder i all fall int spirituösa, och de sa, att om: jag int söp med dem, så skulle jag få smaka nävarna. Meit det205

imponere int på mig, så jag smakade varken brännvin eller nävar.

Men int kundei jag väl tycka annat än att de voro dumma. Jag vet dem, som kommo i land och fingo i sig några groggar och bums blevo de så fulla, att de blevo alldeles medvetslösa och miste minnet och allting, och sen, när de vaknade upp ur ruset, kunde de tala om, hur förbaskede roligt de haft, och så visste jag, som sett alltsammans, att de knappt hunnit börja, förrän de somnat. Var var då det roliga?

Mot denna fond tecknade sig vårt fortsatta samtal på ett för nya tider, klarare tankar, högre etiska krav ytterligt karaktäristiskt sätt. Resonemanget kom in på frågan om barn och barnantal. Sandelin sade:

— Det är ju inte mänskligt mot hustrun, om hon ska få barn, som det hände förr i världen, vartenda år. Då får hon ju aldrig någon enda timmes frihet i hele sitt liv, och då är ju int livet värt att leve. (Flodström: Livsglädjen!) Men om man tänker sig en hustru, som får ett barn, så får hon vaka över det alle dagar i ett par års tid, men när barnet blivit tre år, så kan det börje ta hand om sig själv; naturligt, att modern måste vaka över det, men inte varje minut, och då kan ju modern få intressere sig också för annat.

Jag anför dessa ord i här föreliggande sammanhang, emedan de visa den blick för det individuella människovärdet, som den andliga världsrevolutionen medfört och som är själva det avgörande tecknet på en genomgripande svängning i andarna.

Det tecknet till och med hade jag alltså mött här ombord. Långt ute i havet.206

Och man bör icke tro, att dessa män voro blinda för eller okunniga om, hur samtiden skildrade sig själv och det gångna. Här ha diskuterats både Strindberg, Heidenstam och Selma Lagerlöf; men endast Strindberg har accepterats. Om de båda andra har det hetat:

— Vad är det egentligen, som har gjort dem så berömda. Det står ju ingenting i deras böcker, men det måste väl vara något, fast vi inte kunnat uppfatta det.

I det sammanhanget var det, som extra fyrbiträdet Jansson från Väddö frågade:

— Herr Nordström känner väl Engström i Strix?

Att Strix var populär torde icke behöva särskilt

påpekas.

— Jo, svarade jag, nog gör jag det.

— Vad tycker herr Nordström om det han skriver då?

— Jo, svarade jag, bra, fast jag tycker, att det kan bli lite för ensidigt ibland med bara superi som sysselsättning för hela svenska folket, som man får intryck av.

— Ja, det är just det, blev svaret. Det kan väl hända, att det supits duktigt på Väddön, men bara för att få pengar till spriten måste det i alla fall ha arbetats, men det märks ingenting av i de böckerna inte. Men annars finns det både jordbruk och fiske och sjöfart och rederier, eller fanns åtminstone rederier på den trakten. Jag har funderat över, att aldrig det har kommit med, för det blir ju ingen riktig bild av livet på en trakt, om inte arbetet också kommer med.

Dessa båda uttalanden, Sandelins och Janssons, hade207

gett mig en klar uppfattning av två viktiga faktorer inom den modärna yrkestraditionen bland dessa män: den växande känslan av plikt mot sig själv som män-

Bild 41. Extra fyrbiträdet C. Jansson. En av de händigaste män jag mött.

niska och mot medmänniskor, samt arbetets självkänsla.

Att jag här var inne på vägen till det nya statsbegreppet började jag allt tydligare märka; och de två sista uttalandena satte pricken över i-et.208

Semestervikarien Sjöström, en pigg 23 års pojke, hade den modärna ungdomens yrkesutveckling bakom sig. Fadern var skeppare på en motorpråm. Sonen

Bild 42. Semestervikarien K. E. Sjöström. Pigg pojke.

hade gjort sina första lärospån i den, sedan hade han genom förmedling av en vän till fadern kommit in på Bolinders motorverkstad, därifrån ombord i Transportbolagets dykarångare Gripen och därifrån, efter fullgjord sjöexcercis, i fyrskepp.209

Han gav ungdomens formel i en enda fras:

— Ska man stanna på fyrskepp, då måste man läsa.

D. v. s. på styrman, som fordras för att bli befäl.

Ungdomen ville inte längre nöja sig bara med den plats, den fått av födselns d. v. s. naturens slump. Den ville själv skapa sitt liv, med egen kraft. Detta är i många gamla naturdyrkares ögon dödssynd. Men låt oss inte stanna vid dem. Må de döda begrava sina döda!

Jag övergår till det sista uttalandet i raden, fyr-vaktarns.

§ H-

Men dessförinnan som lämplig fond en bild av det växande, verkliga, okända Sverge. Jag såg det i går morse kl. 8 i en enda symbol.

Jag hade just vaknat, då extra fyrbiträdet Jansson knackade på dörrposten, drog undan skynket och sade:

— Vill herr Nordström se en av Ostasiatiska Kompaniets stora oceanångare, så går han förbi just nu.

Jag upp ur täcket och med huvut i ventilen. Det var grågryning ute, och Grönskärs fyr blinkade vitt, vår trofaste kamrat och kompanjon i land. Men mellan den och oss såg jag ett väldigt ångfartygsskrov, med hög brandgul skorsten, nästan lika hög som masterna.

— Å tusan! kunde jag inte återhålla. Det var vackert!

Jag kände igen gossen. Jag hade sett honom lossa spannmål eller mjöl vid Saltsjökvarn en sommarafton 1919. Han hade på skorstenen blå skylt med 3 kronor (ett märke, som jag hatar, emedan det numera är



en historisk lögn och ett snobberi), och han var om 8,000 tons.

Jag kände det tjockt i halsen. Med ens var hela havet förvandlat. Hela havet, horisonten, jag själv. Hav och horisont blevo små, jag som svensk, d. v. s. delägare i fartyget, blev stor.

Man skrattar i det högdragna Sverge (varför är det så högdraget?) åt amerikanarnas »biggest in the world», samtidigt som man hänförs av den personlighetsutvidgning, som sexualerotiken betyder. Med andra ord, när det råa, djuriska utvidgas i mig, då är det stort, skönt, gudomligt, men då en skapelse av det mänskliga förnuftet visar sig för mig, och det förnuftiga, d. v. s. det gudomliga utvidgas i mig och lyfter sig i stolthet och glädje, då är det löjligt!

O, Sverge, Sverge! När skall du vakna ur den sömn, som dårar och fruntimmer (manliga och kvinnliga) sänkt dig i, med vers-kling-kiang?

När jag såg denna ensamma ångare på havet, mindes jag dockorna i Liverpool, den väldiga Maure-tania i Portsmouth, resande sig högt över hela hamnen och hustaken — det var den segrande världsstadens symbol, skyskraporna på världshaven!

Här hade Sverge ett modest 5-våningshus.

Men vi voro med!

Napoleon berättar i sina memoarer,1 hur det gick

1 »La Suède se présenta à Rastadt, en qualité de médiatrice et comme l'un des garants du traité de Westphalie. La Russie, depuis le traité de Teschen, s'était arrogé les memes pretentions; mais elle se trouvait en ce moment en guerre avec la France. Depuis la paix de Westphalie, l'état de l'Europe était bien changé: la Suède alors exergait une grande influence en Allemagne, elle était à la tëte du parti protestant, elle brillait de tout 1'éclat des victoires du grand Gustave. La Russie n'était point encore européenne211

till, då vid fredskongressen i Rastadt, 1797, ditkom från Sverge som svenske kungens sändebud greve Axel von Fersen med pomp och ståt, d. v. s. Marie Antoinettes kusk från1 1791, och erbjöd sig att medla mellan stormakterna. Napoleon, med berättigad vrede över denna blandning av bondaktig tölpaktighet, dumhet och uppnosighet utan kraftmedel bakom hos lilla Don Ranudo-Sverge (märk, att det är Tegnér, som använder Don Ranudo-bilden i svenska diktens största poem, hyllningen till Karl XIV Johan på 1840-talet),1

et la Prusse existait à peine. Les progrès de ces deux dernières puissances avaient depuis fort reculé la Suède, et 1'avaient reléguée au rang d'une puissance de troisième ordre. Ses pretentions ri etaient donc pius de saisoti. Cette Cour avait eu d'ailleurs la démence de se faire représenter, à Rastadt, par le baron de Fersen; la faveur dont il avait joui à la cour de Versailles, ses intrigues sous l'Assem-blée constituante, et la haine quil n'avait cessé de témoigner en toute occasion pour la France, le rendaient si peu propre à cette mission, que son choix pouvait ëtre

considére comme une insulte pour la République. Lorsqu'il fut introduit à la visite d'étiquette chez le plénipotentiaire frangais, il se fit annoncer comme ambassa-deur de Suède, médiateur au congrès. Napoléon lui dit qu'il ne pouvait reconnaitre aucun médiateur, et que d'ailleurs ses opinions antérieures ne lui permettaient pas de 1'ëtre entre la République et Temperera- d'Allemagne; qu'il ne pouvait pius le recevoir: le baron de Ferseti en fut si déconcerté (hur svenskt!) et cet acciieil fit tant de bruit, que le lende?nain il quitta Rastadt.

Mémoires pour servir à Thistoire de France sous le règne de Napoléon, I : 501 (Garnier Frères).

1 Lik don Ranudo helst i purpurlappar plär svensken skyla naken fattigdom, det är ett hjältehjärta dock, som klappar uti avmagrad, ännu senfull stom. Om allt han tappat, minnet ej han tappar det är ännu den armes rikedom: hur öden växla, tidevarv försvinna,

stolt är han som en man — men fåfäng som en kvinna.

Till fåfängt glitterprål, till band och stjärnor hans sinne fikar, och han gärna hör212

tog helt enkelt inte emot f. d. drottning-lakejen. Han fick till hela Europas gapskratt åt det evigt lika löjliga Sverge vända om hem med oförrättat ärende.

D e t har varit århundradens svenska politik, som svenska statens avlönade professorer måst göra allt för att förgylla upp till hjältepolitik. Det var svensk politik mot Ryssland, mot Polen, mot Danmark, mot Norge, mot England, mot Frankrike — mot hela världen!

När tsar Peter låg som skeppsbyggarstudent i Holland, slog Karl XII sönder fönsterrutor i Sverge! När tsar Peter byggde flottor och städer, rev Karl XII upp sitt rike som en trasmatta! Och denne dåre ha sedan ofullgångna hjärnor, uttröttade av estetiska och erotiska sensationer, i något slags nationell sadism tagit upp och förälskat sig i. Flagellanter! Det har varit »svenskt»! Hyllning till allt, som gått under, allt, som betytt landets och folkets fördärv!

Och därför inte ett ord i litteraturen, av glädje, stolthet åt vad land och folk med otrolig seghet, otrolig livsenergi, otroligt tålamod skapat ur ruinerna, under den stora, stolta frihetstiden, det modärna Sverges vagga; under vår tid! Inte ett ord av lycka åt dessa fabriker, dessa hamnstäder, dockor, varv, åt

i skrytsam sång av gamla minnets tärnor,

vad fädren gjorde och vad han — ej gör!

Vad blåa dunster fylla svenska hjärnor,

vad bilder skrytet jämt dem gycklar för!

Fast frukten ruttnat, drömma vi om blommen.

Hur stark vår ungdom var, hur hjälplös ålderdomen!

Det är sista resterna av denna svenska nation, vår tid ser, gudilov, dunsta bort. Några röster höras än, men de försvinna för den nya nationens.213

dessa oceanångare, som börjat resa sig över ödsligheten vid Sverges kuster.

Inte ett ord!

Men det är de, svenska folkets skapelser, svenska tålamodets, flitens, intelligensens skapelser, som ska vända nationens blickar från sådana dårskapens symboler som en Karl XII, en Gustav III, som en Fersen, en Hammarskjöld o. d.

Allt detta symboliserade Ostasiatiska Kompaniets ångare där ute i gryningen. Den gjorde oss till bröder med världen, till världsborgare.

Och mot denna bakgrund skall fyrvaktarns ord placeras.

§ 12.

— Se, sade han, det goda får man väl säga, att kriget gjort, att det öppnat ögonen åtminstone på befolkningen här i skärgården, så att de inte som förr betrakta sjöfarten nästan som något riktigt ont. Nu ha de fått känna på, under krigets nödår, vad sjöfarten är av för nytta!

Se, sjöfarten, det är själva livet det, åtminstone för ett land med så långa kuster som Sverge. Järnvägar, kommunikationer och fabriker, det är, kanske man kan säga, liksom blodomloppet, men själva livet, det är sjöfarten.

Och jag minns, hur jag kände mig som ung, då jag kom ut i världen. Här i Östersjön såg man sällan en svensk flagga över svenska frakter. Det var engelska och norska och danska flaggor bara. Och jag minns en gång i Melbourne i Australien, då vi lågo 250214

segelfartyg på redden, av alla världens nationer, men bara två svenskar bland dem.

Då sade jag för mig själv, att om jag en dag blev rik och millionär, så skulle jag inte supa, som vanliga

Bild 43. Fyrvaktaren A. M. Jansson. Står i hyttdörren och för kvällskonversation.

vägen var i Sverge, utan sätta in alla mina pengar i sjöfart och fartyg, så att Sverge åtminstone, kunde man säga, blev representerat i världen!

Jag kunde ha omfamnat fyrvaktarn för de orden.215

Och vad visade de?

Låt mig berätta en historia ur egen erfarenhet. Vid världskrigets slut, då Sverge satt inne med chanser, som sedermera alla naturligtvis spelades bort och gre-pos av andra mer koncentrerade nationer, norrmän, danskar, finnar, skrev jag en artikel, som jag kallade: »Sverge — en lysande framtid.» Med ekonomiskt stöd av svenska affärsmän i London och med tillsats av mina egna medel efter obetydlig förmåga trycktes denna artikel som broschyr och spreds gratis i 10,000 exemplar över Sverge.

Vad hände?

Jag fick mig per post tillsända exemplar, där anonyma pennor, skrivande en kultiverad och högt driven handstil, vid alla de punkter, där Sverges utvecklingsmöjligheter i världen antyddes, hade noterat: »Äh! Lögn!» — »Omöjligt!» — »Det är bra som det är!» — »Besvära oss inte» o. d.

Det var tydligen det ledande, det »bildade» Sverge, det gamla intellektuella Sverge, det, till vars hus och bord sjömännen fått frakta varor från världen, fyr- och lotsfolket fått bevaka färdvägarna.

Jag hörde icke e n röst, som trodde på Sverge.

Men här ute i havet, på detta fyrskepp, mötte jag förklaringen.

Sverge hade glidit över från de forna ledande klasserna till det arbetande svenska folket. Det ville sätta in sina pengar på att Sverge blev representerat i världen. Det kände sig, tack vare arbetets likformighet över hela landet, tack vare ånga, fotogen och mekanisering, tack vare press och kommunikationer, som Sverges ägare.216

Den nya yrkestraditionen, sen 50 år, hade förvandlat hela läget. Lots- och fyrfolket kände sig inte längre som tjänare åt mystiska maktgrupper i land. De kände sig i sin egenskap av yrkesmän såsom lem i e n enda organism och som delägare, tack vare denna ställning, i hela Sverge och medansvariga för landet och dess framtid.

Och därför sade mäster ur sin modärna instinkts djup:

— Staten, det är vi!

§ 13.

2 jan. 1 9 2 2. Nu kunde jag, efter denna undersökning svara på den uppsatta frågan:

— Vad menade svenska staten med att inte ha tillräckligt med vattentä-ta skott i sina fyrskepp?

Svaret var enkelt.

Svenska staten, den gamla, d. v. s. 400 år; gamla svenska nationalstaten och den modärna, d. v. s. knappt 50 år gamla svenska nationen hade inte samma statsuppfattning.

Svenska nationalstaten såg värld och mänsklighet med alla dess millioner smådelar sådan den var ännu för 50 år sen, den hade ännu inte upptäckt människovärdet, baserat på arbetet. Svenska nationens millioner småceller, individerna, sågo sig i ett helt annat ljus, och vad det var för ljus lyckades jag även upptäcka, och den upptäckten ensam var värd allt det slängande i oupphörlig storm och sjö, som jag under denna tid prövat. SJUNDE KAPITLET.

Om lots- och fyrfolkets plats i den stora världsstriden mellan Gudssamhälle och Djävulssamhälle samt varför jag kallar dem modärna hjältar.

§ 1.

För någon tid sen stod Sverges ärkebiskop i en av Stockholms förstäder och läste lusen, på ren svenska, av en stor jord- och husägare, som tydligen var en typisk kvarleva av 1800-talet, en man utan social ansvarskänsla, utan socialt ansvarsmedvetande, kort och gott en anarkist.

Vi kommo häromsistens att tala om händelsen här ombord, och samfällt, spontant kom domen över ärkebiskopen från dessa havets arbetare: — Det var en karl!

Det var något i denna handling, som fann direkt gensvar i deras bröst, bortsett från den rent materiella sidan av saken. Det var något av tiden själv i denna handling, och jag begrep, att här stod jag inför människor, så olika dem, litteraturen av gammal slö rutin för fram på scenen, som dag är olik natt.

Jag hade i det föregående följt deras kamp fram till en ny statsuppfattning och funnit, att den bestod däri, att de som yrkesmän kände sig som lem; i e n enda organism och som delägare i Sverge. Frågan var nu, vad denna enda organism var för slag och vad den innebar för framtidsperspektiv.218

Händelsen ined Sverges ärkebiskop hjälpte mig, o:h jag känner mig skyldig honom stor tack.

I samma drag hade jag fått min post och bland den min »Times». Där fann jag utgångspunkten för min fortsatta undersökning. Världsbladet hade till sitt nummer för 24 dec., d. v. s. julaftonen, intervjuat en rad framstående män och publicerade nu intervjuerna under följande talande rubriker:

FRED OCH EN GOD VILJE.

NYA VÄRLDSKRAFTER I VERKSAMHET.

Julhopp.

Hälsningar från offentliga män.

Där fann jag en stor affärsman, Lörd Leverhulme, chef för den världsbekanta firman Lever Brothers Ltd., uttala sig på följande sätt:

»Varje land i världen behöver i våra dagar män med skapande fantasi, i statsstyrelse och i varje slag av livsverksamhet. En ny tid gryr med nyårsdagen 1922 över en ny värld. Det är icke längre den värld, som fanns före kriget. Den nuvarande epoken är en högvattenstid i historien, vilken måste brukas till att skaffa mänskligheten ett bättre liv, bättre existensvillkor, under vilka livet skall växa och livsglädjen fördjupas i ett världsbrödraskap.»

Denna nya tid exemplifierades, ur en synpunkt, av ärkebiskopens handling och det spontana gillandet ombord. Dessa två ting tydde på kursändring även i Sverge, och sedan jag klargjort kursändringen i fråga för mig själv, hade jag inte svårt att finna fyr-och lotsfolkets plats.

Att Sverges ärkebiskop vågat resa sig mot en rik219

och mäktig man behövde icke bero på någon speciellt hög religiös lidelse hos prästmannen i fråga, det kunde förklaras ur tidpunktens eget väsen. Dylikt skulle icke varit tänkbart fore 1914, men världskriget hade ställt hela den världsliga styrelsen på planeten i ett allt mer misstänkt ljus, och mänskligheten 1921 var icke längre som mänskligheten 1914 så övertygad om, att den världsliga styrelsens traditionella mål voro de allena saliggörande eller ens över huvud taget de rätta.

Dessa världsliga mål för statsstyrelsen på jorden hade emellertid varit till sitt väsen desamma från och med den tid i mänsklighetens historia, som kallats renässansen eller nya tiden och som gjort slut på medeltiden.

Under medeltiden hade inte bara ärkebiskopar gjort som nu Sverges ärkebiskop, utan biskopar, prostar, kyrkoherdar, pastorer och simpla komministrar. De hade läxat upp de världsliga magnaterna och tillhållit dem deras andliga och religiösa plikt mot sina medmänniskor. Det var med andra ord tydligt, att mellan renässansen, som sträckt sig i obrutet majestät från 1400-talets slut till 1800-talets slut, d. v. s. över 400 år, å ena sidan, och medeltiden, som under dessa 400 år allt mera skymts av renässansens världsliga glans, existerade en motsättning i livsuppfattning så skarp som skillnaden mellan natt och dag. Det var skillnaden mellan vad som placerats i världens högsäte: det gudomliga eller det mänskliga. Renässansen hade inträtt med »humanismen», d. v. s. den religiösa dyrkan av människan, och denna dyrkan hade nått sitt resultat i världskriget 1914—18.220

Då vändes mänsklighetens blick till minnen från långt, långt tillbaka, då det gudomliga suttit i världens högsäte, då Gud varit det första och Människan bara det andra. Att tingen skulle ta en dylik vändning, då Människan visat hela sin fruktansvärda inkompetens i världsstyrelse, som det stora kriget demonstrerat, var helt naturligt.

I detta världstillstånd, då det mänskliga börjat få en baisse-kurs, påminnande om den tyska markens, ja, den österrikiska krönens, reste sig kyrkan, den världsliga statens sedan 400 år gradvis allt mer underkuvade men till sitt väsen evigt oförsonliga motståndare, och pekade på Gud som livets och världens herre, inte Människan. Och folken började lyssna.

Detta var den historiska bakgrunden för ärkebiskopens handling.

Jag följde denna historiska linje. Jag fann då, att den avgörande skillnaden mellan renässansen och medeltiden låg förnämligast däri, att för renässansen och hela dyrkan av människan var livet ett odelbart helt, allt var delar i den eviga, majestätiska, känslolösa Naturen.

För medeltiden däremot var livet som med ett skarpt svärd kluvet itu, en vit värld och en svart värld, inbegripna med varandra i en evig kamp på liv och död, och denna kamp avspeglad i minsta livsuttryck. Det var Gud och Djävulen, och Djävulen var, vad renässansen kallade Naturen.

Men vad var Gud? Gud var för medeltiden något oändligt över jorden upphöjt, något varav endast speglingen fanns på denna planet.221

Men på denna punkt fann jag en avgörande skillnad mellan vår tid och medeltiden.

Renässansen hade varit en epok i mänsklighetens historia, då människoanden hänsynslöst gått in i naturen och djärvt förnekat Gud och hans tillvaro någonstans skild från denna planet. Men när renässansen genomforskat naturen, inklusive människan, utmynnade de 400-åriga undersökningarna i upptäckten av ett harmoniskt andligt skelett för hela livet, och på bottnen av Naturen fann renässansen den Gud, som försvunnit ur världsalltet. Gud var själva livet, i dess eviga kamp på denna jord och överallt. Gud var det väsentliga i allt, Gud var det väsentliga i människan.

Så möttes vid 20 :e seklets inbrott renässansen och dess gamla fiende medeltiden. Medeltiden fick rätt i sitt krav på att människan icke var det högsta, utan Gud, men måste avstå från sitt forna utomjordiska Gudsbegrepp och bekväma sig till att av sin fiende renässansen mottaga en ny Gud, Gud i människan eller Gudamänniskan.

Och därmed reste sig en ny värld, ett nytt samhälle i världen: Gudssamhället, ett samhälle i evig utveckling från »naturens» begränsningar och ofullkomligheter; och det gamla världsliga samhället, fullt av ett oändligt antal begränsningar och ofullkomligheter, förtätade sig under bilden av Djävulens värld eller Djävulssamhället, det

onda, det urvuxna, det föråldrade samhället. Mellan dessa båda samhällstyper på jorden hade alltid stått en oförsonlig om ock trevande kamp. Den nya tid, som inbryter i våra dar över en ny värld, för att citera Lörd Leverhulme, betecknas av, att denna motsättning klarnat för månsk-222

ligheten, striden förs därmed upp i förnuftets och tankens klara dagsljus, och i denna världskamp, som börjar i våra dar och är av väldigare proportioner än någon annan andlig kamp i historien, har varje mänsklig varelse, varje människogrupp sin plats; och där fann jag nu även Sverges lots- och fyrfolk. På dess lilla bestämda plats i världssammanhanget.

§ 2.

Hur jag fann detta, skall jag då först berätta. Jag fann, att jag hos dessa havets arbetare, kunde konstatera samma andliga fenomen, som var betecknande för hela Gudssamhällets värld, och det var om icke i ord, så i handling, en bestämd opposition mot det, som klarast uttryckte i våra dagar Djävulssamhället, nämligen nationen, det nationella.

Det nationella har spelat ut sin roll på planeten.1 Det efterträdes av det vokationella eller yrkesgrupperna i världen, och även däri liknar vår tid medeltidens stora andliga period.

Den, som följt världssocialismens utveckling på senaste 20 år, vet, att en stark förskjutning och andlig omläggning ägt rum inom dess leder. Kampen för

1 Må läsaren icke låta lura sig av »nationalistiska» rörelser som de i Irland, Egypten, Indien, Polen o. s. v. eller av Wilsons princip för världsfreden. De äro anti-imperialistiska rörelser på ekonomisk grund och beteckna en desintegration av nationalismen som bas för världsstyrelse, varför också ekonomiska, d. v. s. internationellt objektiva konferenser blivit den ofrånkomliga konsekvensen och det logiska fortsättandet av den nationalistiskt subjektiva freden i Versailles, vilken tjänat och tjänar som brohuvud över till nya världen, vars första valv blivit Washington, där just begränsningen av det nationella var och blev huvudsak. Se härom f. ö. min bok: »Sverge och världen» art.: »Nationernas Förbund».223

övertagandet av det nationella statsmaskineriet har trätt i andra rummet, medan arbetet på en internationell hopbyggnad av yrkena, sammanslutna över natio-nalgränserna, har skarpt accentuerats, vartill kommit det växande kravet på ett för hela denna världsrörelse klart formulerat andligt-religiöst mål.1 Och på allra senaste tid har detta mål börjat framträda med allt större klarhet, speciellt bland socialismens yngre och yngsta element, som just Gudamänniskan, den andliga människan.

Denna Gudamänniska skjuts allt mera fram som målet för världspolitik och världssocialism, och därmed har folkens nya, sen 50 år framväxande statsbegrepp fått ett konkret innehåll: staten skall underordna det materiella under det andliga, staten skall bli en andlig stat, en Civitas Dei, som den gamle kyrkofadern Augustinus formulerade kravet i medeltidens gryning.

Detta är innebörden av tidens stora andliga revolution. Fordom under mänsklighetens långa fattigdomsperiod, var det andliga till för det materiellas skull. Det var, vad man närmast skulle kunna kalla kommersialismens period. All intellektuell kraft fick värde endast i den mån den skapade uppfinningar, som garanterade materiella värden — och det var ett jätteverk, det var grunden, utan vilken andligt liv vore omöjligt.

1 Jfr »Socialistische Monatshefte», igig, häftet har jag tyvärr inte kvar, men man kan säkert i årsregistret finna det genom rubriken på artikeln: »Socialismus, Religion und Kirche», där det bl. a. heter: »Wir haben das starke Verlangen nach einer socia-listischen Religion, nach einer göttlichen VoUendung unserer Icleale».224

Men själva mängden och massan av dessa materiellt-intellektuella segrar ha gjort, mer och mer, det materiella så lättillgängligt, har skapat en sådan fast tillförsel av det nödvändiga, ja, i jämförelse med gångna fattigdomstider, ett sådant överflöd, att, rent automatiskt, det andliga börjat lösgöra sig från Marthatjänsten under det materiella,, och i våra dar framträder därför det enstämmiga kravet, att det materiella skall vara till för det andliga och det andliga huvudsaken, och detta är särskilt märkbart hos folken.

Det är, om man vill, det märkvärdiga, att just »folken», just de arbetande klasserna kunnat komma så klart, så bestämt med dessa krav och att just dessa krav hålla på att rasa de gamla nationella statstraditionerna. Att arbetaren nere i gruvan, att renhållningsmannen, skogs hugga ren, sotaren, skomakeriarbetaren, lotsen och fyrskeppsmannen o. s. v. kräva rätt för sig som andliga värden, det är det, som fyller världens regerande »beati possidentes» med häpnad, blandad med hån. Men de läppar, som hånat, börja bli blekblåa i våra dar, och väl är det!

Att folken åstadkommit denna rörelse, det är, vad som måste fylla varje någorlunda ärlig och icke själv-koncentrerad människa med okuvlig optimism för denna obesegerliga mänsklighet; och när man, som jag nu, (Under något1 över en månad, levt »folkets» hårda liv och sett, vad Naturen gjort och gör att söka kväva allt andligt liv, då tvekar man icke att kalla dem hjältar, väl värda att ta reda på och att till och med kanhända gå i skola hos och lära av.

Det första jag då tvangs stanna inför i studiet av, vilken plats dessa havets arbetare intogo och visste225

sig inta i den nya världsandens vokationella samhälle, var vid den kamp, som mänsklighetens gudomliga ande i deras personer alltjämt hade att på blodigaste allvar föra mot Naturen, eller deras del i kampen i världen mellan Gud och Djävul.

§ 3.

Jag hade nu för att få denna kamp fullt? konkret och klar för mitt medvetande, att ta reda på, själva fienden här utei på havet och därnäst att så noggrant jag kunde studera hans kampmetoder och de andliga verkningarna på fyrskeppsfolket av denna ständiga strid.

Med andra ord: själva det dagliga fyrskeppslivet måste jag göra klart för mig till dess andliga innebörd och i dess olika andliga sidor.

Då jag nu alltså går att på ett kanske från det allmänt vedertagna något skiljaktigt sätt beskriva livet här ute på havet för läsaren, ber jag att få visa tillbaka till kap. 2 och de där anförda schematiska teck-

Bild 44. Jord och himmel. Jfr kap. 2. A = fyrskeppet.226

Särskilt ber jag att få fästa uppmärksamheten på bild 44, som framställer jordklotets och rymdens motsatta rörelser i förhållande till varandra.

Därnäst vill jag, om möjligt, intressera läsaren för här bifogade lilla avbildning av »mätaren på krängningskoefficienten» eller som mäster vanvördigt sade: »krängningsmojen», min trogne hyttkamrat, som jag

Bild 45. Krängningsmojen. Trästativ med gradskiva och pendelkula på snöre. Konstruerad av fyrmästar A. Sjöberg på Grönskär, då han var fyrmästare på Almagrundet.

under denna tid dag och natt oftare vänt ögonen emot än muhammedanen mot Mecka.

Det första jag då kom underfund om, var, att Almagrundets fyrskepp, i likhet förmodligen med alla svenska ostkustens, förde ett veritabelt karuselliv.

Jag hade här att ta mina bristfälliga meteorologiska kunskaper till hjälp. Så vitt jag då kunde minnas, måste denna kust betecknas som ett slags västfront i det oupphörliga fältslaget mellan öster och väster, d. v. s. emellan de två huvudfästningar för Europas227

vindar, som befinna sig, den ena i norra Nordsjön upp mot Island, den andra över Ryssland och Sibirien.

Mellan vindarméerna från dessa båda fästningar pågingo tydligen strider utan pardon.

Bild 46. Fyrstationen och vindförhållandena.

Låt oss nu tänka oss, vad detta betydde för1 fyrskeppet och dess män! Teckning 46 torde hjälpa att klargöra situationen. Som synes betecknar fyrskeppet där en prick i omedelbar närhet av d. v. s. i lä av svenska kusten. Tänker man sig nu, att västlig vind råder, så betyder det, att sjön har kort löpbana, endast ett par mil, och därav

följer, att alla vindar,228

som måste passera över Sverge, från västsydväst till västnordväst, voro bra vindar; alla andra dåliga, ty de hade lång löpbana, i all synnerhet sydosten, den värsta av alla med hela Östersjön i ryggen. Allt detta från Almagrundets synpunkt sett.

Antag nu, att det rått sydlig eller sydostlig vind ett par dygn. Med kraften av en lång löpbana hade sjön ständigt vuxit och djupnat, till dess att den såg ut så som å teckning 47, där man ser ett 5,000 tons s. k. turret-ship, tillhörigt det Broströmska rederiet, passera, som alla på nära håll passerande fartyg noga observerat från fyrskeppet.

Så mojnar vinden, himlen klarnar, barometern stiger. Vad skall det bli?

— Barometern stiger alltid för ostlig! säger man ombord. Få vi nu ostlig, då blir det kryssjö och dansa av.

Och så anta vi, att den ostliga vinden kommer. Mot kvällen. Det börjar vissla i riggen.

Hm! Hm! Nu är bälgen lagad igen! heter det, och anmärkas kan, att man aldrig eller nästan aldrig hörde besättningen vissla ombord.

Vissla inte alltid sjömän? frågade jag en dag fyrmästarn.

- Sjömän! Möjligen ångbåtsbesättningar! svarade han. Men den, som seglat i segelfartyg och hört visslet i riggen, den vet ingenting värre än vissling. Djup-vattenssjömän i allmänhet kan inte fördra det. Nej, sjömän sjunga, men de vissla inte.

Alltnog, vinden ökar, och ett tu tre är det en sjua, en åtta, en tia., Tolv är det högsta, därmed betecknas orkanlik storm.Bild 47. Hög sjö. En Broströmsångare.230

Vad händer nu?

Något för fyrskeppspersonalen, tyvärr, synnerligen familjärt, som jag sökt klargöra å teckning 48, kryss-eller körssjö.

Bild 48. Korssjö.

Och hur verkar allt detta på människosinnet? Jag skall be för att belysa den frågan att få .publicera mina egna, Gud skall veta omisstänksamt gjorda anteckningar.

Som synes av det föregående, kom jag ut med fyrskeppet piå stationen den 28 nov. Till den 10 dec. hade vi hyggligt väder, men sen har det praktiskt taget varit en enda storm, ett enda oupphörligt snurrande kompassen runt, med maximum nyårsafton, då styrman sade:

— Jag vet inte, hur han skulle gjort för att blåsa mer.

Vad jag med publicerandet av dessa privata dagboksblad åsyftar är att ge en föreställning om de deprimerande känslostämningar, som detta stormiga fyrskeppsliv ovillkorligen uppväcker i var människa, pch att märka är, att jag sen barndomen är ganskg231

van vid sjön och vid stormar. Jag ber läsaren, noga genomläsa alltsammans för att riktigt mätta sig med känslan av fyrskeppslivets takdroppsaktigt dödande monotoni.

§ 4.

(Ur min privata dagbok.)

Bild 49. Undertecknad.232

11 dec. § 3. le. m.

Storm.

SSV och starkaste vi haft, sen jag kom ombord.

Bild 50. Fyrskeppet i hög sjö. (Ur dagboken.)

§ 4. 10.30 e. m.

Storm fortfarande. Oduglig dag.

Så (bild 50) ha vi legat och slängt sen i går kväll, med ökning hela dagen. Och det är fara värt, att vi få ligga så i morgon också. Omöjligt arbeta. Man längtar, då, hem.

12 dec. § 1. 2.20 f. m.

Vädret.

Likadant.233

§ 7. Rullning.

Jag släckte i går kväll kl. IO.30. Somnade så småningom. Väcktes för någon halvtimme sen definitivt av rullningen, som hotar rulla en i durken.

En blick ut genom ventilen tycks visa, att sjön och stormen knappt ökat, men att korssjö uppstått, Gud vet hur, då vinden ej tycks ha ändrat rot.

Tänt lampan, pinkat, vädrat, tagit en slurk vichy, en bit choklad och en cigarrett.

§ 3. 5 f. m.

Storm och sjö i ökande. Föremålen börja dansa. Allt sprakar, smäller, gnisslar och tjuter.

§ 4. 5.10 f. m.

Korridoren.

Tittar ut i korridoren. På grund av steg. Vattenrännilar på golvet. Från spygatten. Halvljust, halvskumt. Allt slår.

Steg höras, jag ser ett sken växa, tittar om ett hörn och ser Vinberg med uppfälld krage och lampa i hand skrida föröver, längs babords korridor, utan att se mig. (Bild 51.) Jag låter dörren till korridoren stå öppen. Det känns mer levande så.

§ 5. 5.20 f. m.

Röster

i larmet.

Nej då., blåst opp..234

Bild 51. Stormnatt. (Ur dagboken.)

— .. friskt.. jaså, jaså .. Steg knarra.

Men det är märkvärdigt, bara av att höra steg och röster och ha dörren öppen till korridoren kommer lite liv, lite trevnad och därmed sömnighet,235

Bild 52. Kocken B. Jansson (»Bertil - , en pärla bland kockar.

§ 6. 7 f. m.

Morgon. Bertil (kocken) in med tebrickan.

— God morgon, nå, det är ett förbannat bond-väder. Bättrar det inte? •

— Nää, det är likadant.

— Pet har inte ökat då? Hon rullar mer, tycker jag.236

— Nää. Det är likadant.

— Hur mycket?

— Åtta. Men hon har lagt sig mera tvärs.

— Varför det? Har vind vänt?

— Nää, jag vet inte.

- Det är alltså ingen omedelbar fara för livet, kära Bertil?

Fundersamt.

— Nää. Det är det inte.

— Vad säger barometern?

— Jo, den har sjunkit, från 773 till 772, se!

Det är morgonbilden.

§ 7. 7.30 f. m.

T a b r a g e.

En väldig rullning, det låter, som om allt ombord gått i kras i däck. En ilska griper mig mot detta fördömda hav, men man lär sig tålamod här.

§ 8. 7.40 f. m.

M o j n i n g.

Jag har öppnat ventilen. Det ljusnar ute. Jag har undersökt. Det hjälper inte, det har mojnat och håller på att mojna. Vinden synes mig ha dragit sig mer västlig, och då sjön står S t. V, så blir rullning naturlig följd. Korridoren alldeles blot av rinnande vatten.

§ Q. 7.55 f. m.

Ångare.

Ser ut. Tror mig se en seglare just passera, fyren. Tar kikare. Finner det vara en ångare, stävande sydvart förbi Grönskär eller inåt Sandhamn.

Första ångarn i dag.237

Bild 53. Första morgontitt genom ventilen. Till höger Grönskär, som flammar upp.

§ 10. 8 f. m.

Fyrmästarn

knackar.

— Sjösjuka?

— Nej.

— Storartat, det! Hon har slängt illa!

— Ingen sömn?

— Nej, jag har väl somnat 20 gånger, men det har aldrig blivit mer än 10 minuter.

— Och hur känns det?

— Dåligt humör som alltid, då det är så här. Och nu börjar det visst regna också.

§ 11. 6.30 e. m.

Bedarrar?

Slingrat som en orm hela dagen. Luften tjock som en grå deg, man har knappt sett framför sig. Riktig vinterluft, julluft, världsmörker. Allmän tysthet ombord, inte skratt och skämt som vanligt.238

§ 12. 7.50 e. m.

Börjar igen?

Det lugnade en stund 6—7, men nu tycks det börja igen, med denna samma rullning. Himlen ful, fast dyningarna se lite mer utkavlade ut. Besättningen har en dag som i dag inte kunnat göra någonting.

§ 13. 8.15 e. m.

Fienden.

Havet är som en cirkusdirektör, som med vind och vågor till piska tvingar fyrskeppet att resa sig på bakbenen. Vågorna mot sidorna och bogen låta som dånet av väldiga klubbslag, tilldelade av fienden. Ankarkättingen skriker och gurglar som ur halsen på en gris, man stuckit.

13 dec. § 1. 7.15 f. m.

Vädret.

Samma vind. SV t. S. Styrka: 7.

Mulet, efter, delvis, månskensnatt.

Lindrigare krängning: 15.

§ 2.

Kocken säger:

— Det blåser styvare än i går kväll---Det är

bara skorpor i dag. Vi ha jäst ombord, men man har jämt sjå med att hålla ögonen på det man har för händer.239

§ 3. 6.50 e. m.

Storm.

SV: 10.

Klart månsken, grov sjö, havet ser ut, som då världen skapades och Himalaja, Alperna och Rocky Mountains flöto omkring och inte visste, var de skulle kasta ankar.

Krängning, max.: 20.

14 dec. § 1. 8 f. m.

Vädret.

Stillnat.

§ 2.

Bertil är en pärla.

— Herr Nordström!

— Hallå!

— Klockan är 8. Jag var här kl. 7, men herr Nordström sov så hårt, så jag ville inte purra.

— Bertil är en pärla.

Min röst låter, som om den legat i ankarklyset under 3 dars storm och rostat ihop.

2i/2 dygn ha vi nu haft stormen, och därunder har jag just ingenting sovit. Jag var vaken kl. 4 i morse, då vakten

skiftade. Men sen fick jag 4 timmars första klass välbehövlig sömn.

Fyrskeppsliv.

§ 3.

Luften.

Det värsta har varit, att jag inte kunnat ha ventilen uppe och vädra. Man har nämligen med någon240

slags svavelrök sökt desinficera fartyget från kacker-lackor, som kommo ombord med ved, huggen ur ett kasserat fartygsskrov, vid Södra varvet 1921; med följd att lukten bitit sig in, och den är som lukten av väl lagrad stadspissoar. I detta har jag måst lägga näsan, utan tillräcklig luftomsättning, då ventilerna sett ut som druvklasar av havsbesprutning.

§ 4. 9 f. m.

Stormen är över! Nu hör jag, hur det hamras, sågas och bultas. Personalen är i fullt arbete. Och vilken frid att slippa höra dundret och dånet av brottsjöarna mot fartyget.

§ 5. le. m.

Vintersolståndets tid. Mörkt, mulet, dött, sömnigt; här som i land.

§ 6. 9.40 e. m.

Vädret. Mulet men föga sjö. SSV + 3° C.

15 dec. § 1. 7 f. m.

Vädret.

Mulet. Vind ungefär som i går kväll. Styrka: 6.

§ 2. Morgonen. Vaknade först 4.30 f. m., sedan kl. 7, efter god sov-natt, med mycket drömmar. Tände lampan. Ögonblicket efter stod Bertil i dörren, tittade.241

— Herr Nordström!

— Ja-

— Jaså, herr Nordström är vaken, så jag kan ta in teet.

— Ja ja män! Kommer med brickan.

— Ja, i dag blåser det igen.

— Jaså.

— Ja, det är en sexa. Det är snart otrevligt, det här.

— Nå, landfärden i dag, då?

— Ja, i dag går det då inte, se?

Slår i och går. En överhalning och, innan jag vet ordet av, har jag det kokheta teet över mig. Slår i nytt, dricker. Bertil kommer och hämtar brickan.

— Jag fick hela koppen över mig.

— Ja — jaså! Det är kanske nånting att torka opp då?

Böjer sig ner och tittar på golvet.

— Nej, men det var hett!

— Ja—så! Det är just ingenting på golvet. Men det var hett, förstås.

— Nej, ingenting att tala om. Men så fick jag se, att det var en sexa!

Lysande, förtjust:

— Jaaaaaa!

Om jag vore rik, skulle Bertil få bli min betjänt.

§ 4. 1.50 e. m.

Pestväder. Det är tjockt som kallt feberos över hela havet. Vi vänta, att vinden skall kantra över från den envisa



SV till NV med högre luft och ren himmel samt kyla, eventuellt snö.

Redan i förrgår kväll1 sade Vinberg på kvällsvakten till1 fyrmästarn:

— Vad gör barometern?

— Sjunker inte.

— Ja, se, han skrotar (svänger) inte då heller. När barometern sjunker, då skrotar han.

I morse stod fyrmästarn med händerna i byxfickorna och tittade på en rödaktig dager i röken över Sandhamn.

— Han tycks vilja kämpa sig fram. Få se, om vi inte ha vindändring på eftermiddan. Men jag har aldrig sett så underlig luft.

Den känner jag; rutten!

16 dec. § 1. 7.20 f. m.

Vädret.

Oföränderligt som förut.

§ 2.

Sandhamnsfärden ser det mörkt ut för.

— God morgon, herr Nordström!

— God morgon, Bertil! Nå, hur går det med landfärden ?

— Ja, det ser inte mycket lovande ut med det, inte.

Blir det något alls av med den?

— Ja, kanske framåt middan, om det ser så ut, då.

— Vad säga de nu, då?

— Ja, det är ju förargligt förstås. Samma väder i två veckor!\



§ 3. 11.40 f. m.

Sandhamn blev av.

Motorbåten lämnade fyrskeppet IO.15, med maskinist Forsman ombord, som därmed började sin semester, och vintermannen P. Vinberg. Fyrvaktaren Jansson, som haft semester, återvänder hit. Bagaget lämpades inte ombord denna gång genom porten, på

Bild 54. Vintermannen P. Vinberg, professor i fiskeri, vältalig om ålens vandringar.

grund av sjöhävningen, utan ilastades, medan båten hängde i däverten, och där värmdes också motorn klar.

Sen firades båten och förtöjdes akterut, i den höga sjön. Till dess allt var klart och fyrmästarn, lutad över akterräcket ombord, satte händerna som en ro-pare för munnen och ropade:

— Kast av pålsteket, Vinberg!

Då bar det, av. Barlasten, 4 st. järntackor à 30 kg, hade firats ner från däck ombord, med lina.

Sjön var dynig, vinden SV, det var regnstänk i luften, som var tjock och brungrå som London-fog, och i den försvann båten hastigt.

§ 4. 7.30 e. m.

Storm igen?

SV: 7.

Krängning, max.: 10. Vid 2-tiden gick mistluren en kvart ungefär. Dagen sedan full av regntjocka, verkade vikingatid, isländska sagor. Nu har det klarnat. Grönskärs fyr syns tydligt. Vinden har ökat, barometern fallit, fyrmästarn frågar sig, om:

— Vi inte få en riktig kuling till natten. Den här tiden på året vet man aldrig, vad han tar sig till.

§ 5. 9.20 e. m.

Full storm.

Det var 10 kl. 8, tycks ha vuxit ytterligare sen dess. Min ena ventil var inte ordentligt tillskruvad, en brottsjö klämde till längs styrbordssidan, och vatten sprutade in över koj-foten.245

Fartyget skälver som i frossbrytningar, och kät-tingen jämrar och skriker. Jag har varit uppe och stuvat mina grejor på och i byrån. Barometern har fallit 5 mm i afton, och vi vänta vindändring. I så fall få vi sjön in tvärs och ha att bereda oss på hård rullning. Möjligen är det dess början, som nu märks. Det dånar ute som under en väldig järnvägsbro med tunga godståg.

§ 6. 10.30 e. m.

Fullständig boxningsmatch

mellan havet och fartyget. Det kommer slag, så att hela världen ett ögonblick tycks hålla andan. Sen dödstyst, och så två, tre nya slag. Så paus.

17 dec. § 1. 2.30 f. m.

Vädret.

Regress kl. 2 f. m. från 10 till 8. Samma vind. Klarnad rymd. Nu syns Grönskär, tvärs styrbord, så klart som inte på länge. 4 ångare siktade i natt.

§ 3. Mistluren

gick i går kväll från ungefär 10.30 i 40 minuter.

§ 4. Slagsmålet.

Mellan SV och NV. Efter en hård natt en klar morgon, som emellertid hastigt mulnar. Norra himlen ser ut så här:246

Bild 55. Norra himlen med uppbröstade stormmoln. Södra himlen är jämnmulen.

Men det intressanta är i väster över land. Där står en vind NV över Sandhamn och vill ut:

Bild 56. Sydliga vindgeneralen böjer norra vindgeneralens vilja.

men hindras av den sydliga, sydvästliga utåt sjön, som vinner.

Det måtte vara ett oerhört av tyska flottan obrukat lager krigsvindar, som sen ett par veckor kastats ut247

i den europeiska luftmarknaden. Det är lika förbannat besvärligt som markkursen.

§ 5. 3.15 e. m.

Sydlig

vann och blåser nu: 10, men barometern har fallit till 725, och det ligger motsjö under och kämpar.

— Ja, se, säkert' är, att det är något, som händer, fast inte vi kan se det! sa fyrmästarn nyss uppe på bryggan. Han var i stövlar, regnrock och vintermössa med öronlappar samt grova vantar. Regnet var som synålar mot skinnet.

§ 5. 5.30 e. m.

Mörker

jorden all betäcker. Jag har varit en timme på däck under vinande regnstorm. Delat vakt med fyrbiträdet Sundin. Havet i mörkret närmast som topparna av en stor skog i brusning för vinden. Under oss. Hela rymden kokade som en gryta. Så 5 ljus, 2 om styrbord, 1 akterut, på babords låring, 2 babord tvärs. Det var Grönskär och 4 ångare. Jag hade suttit nere i min hytt och jobbat lite med att rita av vakttavlan, men den eviga rullningen gjorde mig så slö och trött och matt, att jag kastade mig i kojen, låg en stund, men:

— Det här duger inte!

Opp på däck och få lite luft åtminstone. Det är för lite kroppsrörelse ombord, för lite »exercise», som engelsmännen så utmärkt kalla det.

— Man blir slapp till sist, sade Sundin också, under samtalets gång hit och dit. Det är inte nog kropps-248

rörelse, och så enformigheten. Det lägger sig på nerverna.

Fyrmästarn kom upp.

— Barometern är nere på 718 i kajuten, 723 i mässen. Sjunker han några streck till, finns det ingen gradering kvar.

— Det blir tampéro, det!

— Tampéro? frågade jag.

— Det är spanska, sa fyrmästarn. Sådana där plötsliga kastvindar i tropikerna.

§ 6. 7 e. m.

Rullningen

i full fart igen. Det låter ute på mellandäck, som om fullt av folk höll på att plaska i badvatten.. Det är Östersjön, som pressas in genom spygatten.

§ 8. 7.iü e. m.

Nu plockas upp allt möjligt efter en väldig överhalning.

§ 9. 9.20 e. m.

Västliga vinden här!

Det har varit den värsta dagen hittills. Men nu är allt glömt. Ungefär kl. i/2 8 kände jag, att något måste företagas. Jag grep till Flodströms utomordentliga »Sveriges folk» och läste till 8. Då gick jag upp på däck. Jansson hade vakten. Min regnrock var sjublöt i övertyget från föregående däcksvisit, så jag gidk upp utan överrock (4- 3.5° C.), och som jag slog upp kappdörren, såg jag scenförändringen. Ljusare luft,249

med klarnad horisont fast mulen förstås, dock ej svart som förr. Inget regn och stark rullning, men i fyrblixtarna syntes däcket nästan torrt.

— Jag tycker, sjön har mojnat! sade jag.

— Ja, han är västlig nu! svarade Jansson.

Och mycket riktigt. Grönskär flammade till i detsamma och låg för om tvärs, fast styrbord.

Bertil kom upp till och med.

— Det är sådant liv där nere, så man kan inte vara där, se. Nu har hyvelbänken gått också.

Hon låg tvärs i sjön och rullade vilt, med relingskanterna i vatten, och innan jag gick upp, hade det låtit, som om allt löst gått i kras. Det sista jag sett, var fyrmästarn nere på förtrossdäck med en man, som spikade stöd för en av fyrgastuberna.

Så kom han upp.

Allmän lättnad i humöret. Historier från alla planetens hav; och dagen slutade med en torr konjak och en bit choklad, väl förtjänta.

Och gudilov, jag kan ha ventilen uppe, ty svavel-desinfektionen luktar gammal pissoar, så man kan bli tokig.

18 dec. § 1. 1.30 f. m.

Ny storm!

Gud vet, när jag ska få skriva ombord i den. här skutan! Nu lever det rövare igen, men nu är huvut svans och svansen huvud, d. v. s. nu kommer det från motsatt håll alias norr.

Skutan har slängt hela natten, och jag har manglats fram och åter i kojen. Grönskär lyser som en diamant på styrbords kranbalk, eller som Venus, sittande likt250

en havstärna, havssvala, See-Schwalbe, på horisontens svarta gren. Jag väntar snöstorm. Men lukten i hytten är outhärdlig.

§ 2. 3.45 f. ni.

Snöstorm.

Omöjligt sova en stund denna natt för den våldsamma oupphörliga rullningen. Ideligt har jag tittat ut genom ventilen. Så, kl. 3 var Grönskär borta och en svart omvänd kon stod här utanför.

— Snö! sa jag för mig själv.

Klädde mig, gick upp på däck. Isande, snön piskade. Vit vägg runt om. Nu har jag smugit in efter en konjak hos fyrmästarn, han sov djupt; fått en bit mjukt bröd av Sandelin, en bit choklad och, en pipa rök av mig själv — åker havets slänggunga och inväntar morgonen och huvudvärken efter en sömnlös natt med stoiskt lugn.

§ 3. 12.30 e. m.

Settled.

Frisk nordväst.

Vågtopparna ryka som frömjöl av nordpolsblomster över havet. Jag förkylde huvut i morse och fick huvudvärk med svindel, som höll mig i säng till 10.30 f. m. Sen opp, rakade mig, på däck en timme; så middag och nu här för en sovtörn, sen arbete.

Rullningen över!

§ 4. 2.45 e. m.

Storm,

men karldito, inte fruntimmers-, som förr. -f- 1° C. Havet ryker allt mer. En hundraelva, med för-251

minskade segel, passerar i horisonten, på söder-gående, antagligen en 8—10 knops fart.

— Vi tar inte av oss mössan, förrän vi ha -sett herrn, är ett ordspråk, sade fyrmästarn, som tagit vakten; och med det menas, att man revar inte, förrän man sett, vad det blir för vind. Men den där har sett herrn, och han tar inte av mössan ändå. Han är nog glad att komma till sydligare vatten så här års. Därför lägger han av så morskt.

§ 6. 9.20 e. m.

O, civilisation!

Rena lakan i kväll, efter 3 veckor!! Vilken njutning!

§ 9. 10 e. m.

M i s è r e!

Hon börjar rulla igen!

Antingen har vinden kantrat tillbaka till syd, eller mojnar den, och gamla sydliga gör sig gällande. Skall jag åter få en sömnlös natt?

20 dec. § 1. 8 f. m.

Vädret.

Term.: — 2° C.

Vind: SV t. S.

Stilla.

Men sydlig! Det är svårt. Det betyder hot om ny storm, rullning o. s. v., kanske i jul, om ej1 vädret svänger igen.252

§ 2.

Glädje.

— I dag är det fint, herr Nordström! säger Bertil. Bara en etta!

— Å, katten!

— Men sydlig förstås.

— Va!! Sydlig!!!

— Jaa.

— Det var värre. Det kan bli storm i jul, det.

— Jaa, det kan det, förstås. Men man har alltid förhoppning att få post i dag, se! Med motorbåten, om den kommer ut från Sandhamn.

— Från fjällan!

— Just det, se!

Den gode Bertil spritter i hela kroppen. Jag antar, det är av kärlek.

Det sjungs ombord. Alla äro spända.

På däck görs allt i ordning att ta emot motorbåten.

§ 5. 10 f. m.

Tji!

— Vi får allt' tji för brev i dag också! sadei Bertil för en halvtimme sen, då han bäddade.

Besättningen står i korridoren och diskuterar.

— Värst är, att tobaken håller på ta slut! säger Jansson.

Ute S t. O, en cirkel av snörymd, ökande sjö, vin i riggen.

§ 6. 10.20 f. m.

M i s 11 u r n sättes i gång. Det var annat än post!253

Tände lampan kl. 10 f. m. i da g för att se skriva.

§ 8. 2.15 e. m.

M i s 11 u r n

får göra paus. Snöstormen lättar, horisonten klarnar, antagligen kommer det att friska. N: 8.

§ 9.

Snöformation.

I ena dävertstödet av vinkeljärn hade snö hopat sig, halvfrusen. Så kom regn, snön skred, och då formade sig basen på detta sätt, som mjuk plåt.

Snö och is på alla vant, på lanter-ninen, fyrens framsida, styrhyttens framsida, vars fönster ej synas; på skorsten, mast och signalkula. Däcket som såpa.

21 dec. § 1. 1.30 e. m.

Vädret. SSV:6. Mulet. Grov, lång sjö.

§ 2. Ingen båt

naturligtvis!

§ 4. 6.30 e. m.

Och rulla! Sen kl. 3 e. m. Vinden kantrat från SV över till1 V, sjön kvar på syd. Man blir alldeles utless.

Bild 57. Snöformation i motorbåts-däverten.254

— Aldrig, sen jag kommit ombord här, sade fyrmästarn nyss vid kvällsbordet, har det väl hänt, att båten måst ligga för storm så länge i Sandhamn.

Var kväll hoppas man, var morgon bedras hoppet. Om dagarna kan man inte låta bli att se åt Sandhamns-hålet.

— Det är, som om man ville dra ut dem med kikarn! som Sandelin sade i dag.

Krängning, max.: 20°.

22 dec. § 2. 8 f. m.

Post.

I dag har motorbåten i Sandhamn chans. Få nu se. Här råder spänning.

§ 4.

Mr. Jarndyce reagerade för varje vindförändring. Så gör jag. Bara jag vaknar tung, vet jag, att det är sydlig och blot luft, förbannad bondluft från Skåne, ty jag har huvudvärk.

Vaknar jag lätt och glad, är det frisk, klar, hög luft från norr, från fjällen och från Vårdkasen och Hemsöhatten hemma i Ångermanland, greven bland Sverges landskap.

§ 5. 10 e. m.

Stor dag!

Stilla på havet med underbara ljusdagrar. Aning om kommande liv, kommande världar.

Så post, ty motorbåten kom vid 1 O-tiden. 6 brev, kära, hemifrån.255

23 dec. § 1. 7.45 f. m.

Vädret. SO!! Storm!!! Hällande regn. Bertil:

— God morgon, herr Nordström, nu är det storm igen. Och regn. Ja, se, det regnar, så hund vill inte vara ute en gång. Det blir nästan för djäkligt det här. Jag nästan lessnar.

— Ja, det är för djäkligt, Bertil. Vi strejkar.

— Ja, jag har nästan lust att göra det, se!

§ 3. 10 e. m.

Dumhetens symbol.

Aldrig har jag upplevat något — om ej krig — som så symboliserat det absolut dumma som: rullning.

— Vad skall det tjäna till? kommer en ideligt på läpparna. Det retar en som att höra en1 fånes ständigt, evigt, monotont upprepade:

— Ja, men .. !

24 dec. (Julafton.) § 3. 7.15 f. m.

Vädret.

SSO: 5. Tjocka.

§ 4. Mistluren

sattes i gång kl. 6.35 f. m. Gör paus nu, antagligen för ett ögonblick och för att snart börja igen.

§ 5. Sundin

sade i går:

— På sju år har jag inte varit hemma en julafton.256

§ 6. 8 f. m.

Gunga.

Det blir gunga, i dag som i går. Vinden friskar redan i, det skriker och gnäller ur ankarklyset, plaskar runt sidorna, och de karaktäristiska stötarna, plötsliga, suckliknande hävningsrörelserna, allt är i full gång.

Sen jag kom ombord, ha allas blickar varit riktade mot denna dag.

— Tro, hurudan jul vi får i år? 1 fjol blåste! det på morron men lugna vid 3-tiden på aftonen, och kvällen blev riktigt fin, så vi kunde ställa till på mellandäck. De sista par åren ha varit bra.

Under stormtiden, som vi passerat, och som f. ö. enligt tidningarna varit rekordmässig för hela Nordvästeuropa, har det hetat:

— Kanske han blåser halsen av sig nu, så det blir bra jul i år!

Men .. !

§ 7. 9.30 e. m.

Julaftonen över!

NNO. Storm hela dagen. Bertil gav fel rapport i morse. Det var NNO, inte SSO.

Så här har det sett ut hela dagen: snö! Snö på däck, som varit såphalt.

Alistlur kl. 6.35—7.20 f. m.

8.20—11.55 f. m.

12.30—12.40 e. m.

5.25—5.50 e. m.

Till middag (kl. 12): korv, potatis, spad.257

Bild 58. Styrhytten som skinkbod.

10.30—12 skrev jag.

1—2 sov jag.

3.20—5 låg och halvsov.

5 tittade jag på anordningarna, bröt kär julklapp hemifrån, som var vackra konstböcker, bl. a. den av mig högt beundrade Méryon.

17. — Nordström. Fyrskeppet.258

Kl. 6 julmiddag (kvällsvard ombord), med: smörgåsbord: hummer, sardiner, korv, tunga, ost. Lutfisk. Skinka. Gröt. Supen.

Vila kl. 7.20—8.20, prat, diverse. Då kaffe och en konjak per man. Sen en toddy.

9.15 uppbrott. Ut på däck ett tag. Beckmörkt. Så i säng. Hur ha de haft det hemma i kväll? Halva jag har varit där.

25 dec. (Juldagen.) § 1. 3 e. m.

Vädret.

— 5° C. N, som kantrat till SV. Blir väl liv igen.

Stilla i dag fullkomligt.

§ 2. Snö

och is på däck. Allmän stillhet och slöhet under. Äkta juldag.

§ 3. 6 ångare

i grupp passerade i natt norrifrån på sydgående. I dag ha 2 passerat. Finska ångaren Frej. Kramfors-ångaren Wilhelmina.

Båda ströko tätt akterut och ropade:

— God jul!

Finnen hälsade med flaggan. Svensken inte.259

26 dec. (Annandag jul.) § 1. 2.io e. m.

Vädret.

S t. O. Svag vind. Begynnande tjocka.

§ 2. S i r e n e n

just satts i gång.

§ 4. Midnatt.

Vädret.

SSV. Ökat. Fartyget har börjat sätta.

27 dec. § 1. 3.45 e. m.

Vädret.

SSV + 3.5° C. Vind: 8—9. Storm med grov brytande sjö. Havet ser ut som en slätt med en massa små vita hus.

§ 3. 8.15 e. m.

Jag lade mig kl. 7.30 e. m. och beräknar en sömnlös natt på grund av rullningen. Det har varit den värsta dagen hittills på grund av denna rullning.

§ 4. 9.15 e. m.

Stjärnklart! Och västlig vind. Jag tyckte, när jag lade mig, att sjön höll på mojna ner, sade det även till Sjöström, som skulle upp på vakt.

— Kanske, svarade han. Men rysligt väder. Man tål inte sig själv.260

§ 5. lie. m.

Långa kvällar.

Vad dessa sömnlösa kvällar ombord äro långa! 1 dag vräkte rullningen mina sjöglasögon från byrån i skrivbordsskivan, så ena glaset gick mitt itu.

Den fördömda pissoarlukten plågar mig dagligen och stundligen; och det raseri, jag känner mot sling-ringen, kan inte beskrivas.

28 dec. § 2. 8.30 f. m.

Rullningen

pågår. Gång på gång har den väckt mig i natt, så att jag tittat upp och tyckt ventilen sitta i taket och mig själv ligga på väggen. Hela natten har varit stjärn-sprängd av rullningsmedvetandet. Men det var klokt, att jag lade mig 8 i går, ty:

Le lit est une bonne chose, qui n'y dort pas, y repose.

Och jag känner mig rätt utvilad, fast jag legat och balanserat på en flaggstångsknopp i storm.

29 dec. § 4. 9.15 e. m.

Vädret.

+ 0.9' C. V t. N.

1 morse var, enligt de återvända Sandhamnsfararna, stormvarning uppe i Sandhamn för stark SO. Hoppoms att slippa den!261

31 dec. (Nyårsafton.) § 1. 7 f. m.

Vädret.

Gamle vännen här igen! Sydlig storm. Mer borde inte behöva sägas. Huvudvärk, rullning, gnissel och sprakande; vitbrämad sjö, som om havet vore fullt av söndagsdalmasar.

§ 5. 11.30 f. m.

Rekord.

— Jag har aldrig sett sån kryssjö! säger fyrmästarn. Vinden är SO men sjön sydlig. Det är därför hon kränger så. Hon doppar, så man tror, hon skall välta. Trevligt! Jag ligger.

§ 6. 11.45 f. m".

Mat.

Ätit 3 tjock-smörade mjuka gåsar. Salt kött. Närmare ett dricksglas brännvin. 1 pilsnertyp.

Barlast! Ett konstverk att balansera det till munnen och samtidigt hålla sig kvar, någorlunda, i kojen.

§ 8. 12 m.

M i s 1l u r n

sätts i gång.

§ 10 3.45 e. m.

Gud så tröttsamt! Samma rullning, om också något dämpad. Har pågätt sen i natt. Mistlurn pågår alltjämt. Fartyget fullt av fotogenos. Dörrn måste stängas. Då kommer pissoarlukten.

Alla sova utom vakten.262

§ 11. 4.15 e. m.

Sjö in!

När jag kl. 3.so öppnade ventilen för att få in lite frisk luft, slog en sjö in och dränkte ner hela överfilten. Golvet alldeles blött.

§ 12. 5.20 e. m.

Detta

är nästan det värsta jag varit med om, tack vare mistlurn och fotogenstanken. Vore inte den, kunde man vädra korridoren genom akterkappdörren och ställa upp hyttdörren, men nu måste allt stängas: dörrn mot fotogenstanken (korridoren är fult som av en vit dimma!!), vilken ändå tränger in, ventilen mot sjön.

Luften förpestas allt mer för var minut. Lamplågan börjar bli röd av koloxid, atmosfären är söt och kvalmig, och huvut värker.

§ 13. 7 e. m.

Ökar.

Vinden har friskat, sjön ökat. Det blir en trevlig nyårsnatt, det här!

§ 14.

310 lutning visade krängningsmojen nyss.

§ 15.

I morse

sa fyrmästarn:

— Det är som en dvala, som kommer över en av rullningen.263

,§ 16. 10.30 e. m.

Mistluren

stoppade nyss. För gott? Eller något fel? Ser lika svart ut i ventilen. Men ingen varelse finns på det plaskande mellandäck, hur mycket jag än tittar.

Bild 59. Nyårsnattens storm, sedd genom ventilen. De svarta stakarna = skuggan av lanterninens skiljeslåar mellan rutorna.

§ 17. 11.15 e. m.

Äntligen steg!

Det var Vinberg, som kom med levangen och sopade ut vattnet ur korridoren till spygatten. Nyss vid en häftig slingring sprutade det över tröskeln upp på mig i kojen. Märk, detta är vatten strömmande inne264

i fartyget, här nere på mellandäck, som kommit in genom spygatt och ankarklys.

— Nå, herr V.? Hur ser det ut?

Jo, han är nordlig nu. Och det vackrar. Hon har gått runt precis i dag med vind, från sydlig genom ost till nordlig, och nu ha vi gamla sjön akterifrån, men den lägger sig nog, undan för undan.

1 jan. 1922. (Nyårsdag.) § 1. Midnatt.

Allt

är tyst, endast resterna av stormens oljud höras.

§ 4. le. m.

På däck.

När jag kom upp i dag, mötte mig ett vinterdäck och ett stormdäck. En lina var spänd från signalmasten akterut fram till vaktbryggan. Efter den hade man fått kravla sig i går.

Däcket var täckt som av vita snäckskal. Det var snöis. Och alla ytor, som varit vända mot vinden, voro is- och snöbarkade.

— Kl. i/2 10 i går kväll, sade styrman (fyrvaktarn), blåste det så mycket, att jag begriper inte, hur han skulle gjort för att blåsa mer. Hade vi då haft att anteckna, skulle vi ha satt en tolva. Jag undrar just, "herr Nordström, hur många i land, som skulle velat, för hur mycket pengar som helst, ha bytt till sig en sådan nyårsafton.

När jag drog upp min »arbets»-låda i byrån, blev jag kall. Både bläck- och tuschflaskor lågo kring- och kullkastade. Men de hade hållit tätt. Allt var väl.265

Jag är alldeles ledbruten och öm i korsryggen av rullningen, som av ett helt hårt dagsverke. Besättningen öm i höfterna av balanserandet. Man är tom i huvut, ögonen småvärka och småsvida. Det är inte barnlekar, detta fyrskeppsliv.

(Slut på privata dagbokscitaten.)

§ 5-

Detta var nu havets eviga enformiga anfall mot dessa andar.

Dessa privata dagboksblad visa ju närmast, att förtvivlan borde bli det slutliga resultatet av fyrskeppsfolkets liv, ty att leva år ut och år in under dylika mödosamma och evigt osäkra förhållanden, långt ut på havet, för hela livet bunden med 15 tons Ankarsrums kätting till' samma botten, långt från hem, maka, barn, medmänniskor — det var, helt enkelt, ett speciellt slag av fängelseliv!

Och ändå fann jag, att detta icke blivit resultatet utan något helt annat. Hur kom det sig? Hur kunde det förklaras? Med mänsklighetens själva väsen, det gudomliga i henne, som evigt och överallt reser sig till protest och strid mot Naturen eller Djävulen.

Här kunde jag icke undgå att slås av en tanke, som låg nära till hands. Man hör i våra dar en ständig veklagan över att: fordom var livet stort! Men i våra dar har det blivit så smått, så futtigt, så berövat all heroism. Men den enkla sanningen är naturligtvis, att livet är stort från den stund man upptäckt kampen i världen och fattat dess innebörd. Man kan vara viss om, att alla som klaga över det modärna livets liten-266

het, äro små, i sig själva instängda varelser, som aldrig sökt det stora genom att ett ögonblick totalt glömma sig själva, våga tro på en hela historien fyllande mening och pröva på att gå upp i sökandet av den. Det finns inga små tider i historien; historien är en och oföränderlig, den framträder blott under olika aspekter i olika tider, och hemligheten i var tid är arten av dess speciella strid.

Det var den, jag mött här ombord mellan besättningen och havet, det var den, jag nu tog mig för att studera med dessa fyrskeppsmän som tidens representanter. Och jag fann det stora! Genom och i dem.

Hur? Jag frågade mig: hur undveko de förtvivlan? Svaret öppnade mina ögon. Jag anställde först i tankarna en jämförelse mellan deras liv och livet inom en rad yrken på fasta landet. Jag fann, att alla yrken kunde delas i två huvudgrupper: de som arbetade direkt med den yttre påtagliga naturen, och de andra.

Till de förra hörde sådana som: gruvarbete, flottning, skogshygge, jordbruk, kommunikationsarbete, kort sagt allt arbete under bar himmel.

Hur höllo nu alla dessa yrkens representanter humöret uppe under livets strider? Genom hem, umgänge, krog, föreningsliv.

Ute på havet saknades ju allt detta. Och hur ställde sig livet där? Rent objektivt sett. D. v. s. hurudan gestaltade sig den dagliga striden mellan Naturen och dessa män. Jag var nog lycklig, tack vare Sverges gamla goda ordningssinne att kunna göra mig en bild, totalt oberoende av mina ovan relaterade individuella intryck. Jag hade Naturen ordentligt bokförd av dessa män själva, i fyrskeppets dagbok för Alrnagrundets267

räkning, och i Lotsverkets ämbetsberättelse för hela fyr- och lotspersonalens.

Vad jag då fann var följande. Som nämnts indelas vindstyrkan i 12 grader. För att icke på något sätt överdriva besvärligheterna i fyrskeppslivets dagliga strid beslöt jag efter samråd med fyrmästarn att fixera siffran 7 som den gräns, efter vilken vinden alltid orsakade personalen obehag i liv och arbete; och som fyrmästarn mycket rätt anmärkte:

— Då ha vi satt stränga villkor, för det är många gånger, som långt lägre siffra kan medföra svåra obehag.

Så genomgick jag dagboken för 1921 och ur den drog jag så följande tablå över året:

Över 7 Över 10 S:ma

Jan........32 12 = 44

Febr........11 3 =14

Mars.......12 4 =16

April.............8 1 =9

Maj .......— - = 0

Juni .............9 — =9

Juli .............5 = 5

Aug........10 — =10

Sept........12 — =12

Okt........9 1 =10

Nov................20 3 =23

Dec...............22 7 =29

Dessa siffror tarva en förklaring. Vart dygn gjordes, som förut visats, fyra anteckningar. D. v. s. 120—124 per månad. Denna siffra skall därför divideras med268

här uppgiven månadssiffra, så finner man proportionerna mellan storm och hyggligt väder.

Men storm var icke allt. Det finns något på sjön, som är värre. Tjocka eller mist. 1 Lotsverkets redogörelse för rikets mistsignalering år 1920 fann jag siffror, som kommo mig, med den erfarenhet jag vunnit här ombord och berört i dagboksanteckningarna, att rysa. Jag fann det lägsta antal timmar, som signalering pågått, räknat för hela året, vara 134, för Norströms-grundet uppe i norra Kvarken, vid inseglingen till Luleå (men den ligger ute bara 4

månar), och det högsta antalet vara 900, för Vinga utanför Göteborg. 900 timmar på ett år! 900 timmar på 365 dygn! Det betydde i genomsnitt 21/2 timme varje dygn.

Om jag genom mina dagboksblad lyckats förmedla bara en dunkel aning om, vad mistluren betydde för åhöraren ombord, så torde läsaren själv kunna fram-konstruera, vad dessa siffror inneburo. Och lägger man så storm till, snöstorm, köld — då torde envar fatta.

Hur tedde sig nu denna statistikens kallt objektiva realitet, omsatt i sensationerna hos levande mänskligt kött och blod? Jag skall söka ge en föreställning om vad jag fann i saken, med hjälp av de 2 cirklarnas motsatta rörelser och några teckningar jag gjort för ändamålet.

För det första: fienden hölls alltid under uppsikt.

Livet ombord för arbetsdagen började kl. 7, då man steg upp. Så kl. 7.30—8 mat, d. v. s. kaffe; men först en titt på däck eller ut genom ventilen, rent instinktivt för att göra ett överslag av fiendens rörelser och dagens möjligheter. Ty man var aldrig säker, aldrig!269

Blicken gick alltid mot horisonten, d. v. s. själva yttersta fronten, yttersta skyttegravslinjen, där allt var av betydelse: himlens färg, molnens form och läge i förhållande till solen, vågornas storlek och riktning. Det var den ständigt rörliga terrängkarta, som var morgon, ja, var stund på dagen studerades, grundligt eller med ett hastigt vant ögonkast.

Och hur tedde sig nu fienden naturen under den tid, jag själv följde dess rörelser? Jag bifogar här min lilla teckningsserie, omfattande tiden 1 dec.—1 jan. Kanhända skall den ge en aning om, vad som dagligen omgav dessa havets arbetare.

På bild 60 tecknade jag havet just vid övergången från sista resterna av den hyggliga tiden på året till den värsta, december—januari, med siffrorna 29—44, mot 23 för november och 14 för februari. Havet hade då ännu kvar något av sommarns sista blå färg, men

Bild 6o. Havet bereder sig för vintern.270

i horisonten tovade himlen ihop sig till omväxlande mörka bankar eller likasom säckar, sänkta ur de högre regionerna, och ljusa klarnor, och så, alldeles som i vulkaniska bergarter, voro skarpröda magma-mandlar insprängda av hotfulla, vassa, fiskliknande molnformationer.

Redan den 3 dec. visade solnedgången en ny, hotfull karaktär. Horisonten stod lik en blodröd scen, som

Bild 61. Vinterhimlen börjar.

svartvioletta molnbankar inramade, och en bittergrön färgskiftning hade kommit på havsytan.

Den 7 dec. (bild 62), då jag kl. 8 f. m. tittade ut genom min hyttventil, var hela världen som förändrad. Vintern hade börjat marschera upp genom den röda ridåöppningen av 3 dec., och det var grå trupper, grå himmel som säck, grått hav som aska, en grå seglare som ett spökskepp. Det gick kallkårar över ryggen.271

Bild 62. Mulnande morgon genom hyttventilen. Seglare på horisonten.

Så den 10 dec. (bild 63) kom vändpunkten. När jag kl. 8 steg ut på däck, fann jag en förvandling så egendomlig, att jag stod slagen. Ett kiargrönt hav272

(och sen återkom aldrig mer på hela tiden det blåa), med skarpviolett horisont, grön himmel med lätt violetta moln, vilka voro rosenfärgade mot solen, och så längst ut i fjärran ett klart purpurfält på havshorisonten, vintersolens första reflex.

När så dagen skymde (bild 64), låg havet så blekt som en marmorhäll, en begravningshäll, en blek rodnad

Bild 63. Första vintermorgonen.

i väster efter solnedgången, och kustens öar lyftade ett stycke upp i den färglösa rymden.

Det var en egendomlig bild av, hur året gick mot döden, allt var blekt, vitt hår, blek blick, blek hy. Slut.

Det var den 10 december.

Men dagen därpå blev den kanske underligaste av alla. Dagen förut tycktes själva livet ha flytt. Nu trädde vi in i Dödens rike, och ett nattsvart hav273

Bild 64. Mot döden!

slungade omkring oss (bild 65), emot oss, gick till anfall, med gröngnistrande pupiller och svinvita ögonfransar. Molnen lågo upplinjerade horisontalt, som

Bild 65. Dödsriket för våra blickar. 18. — Nordström, Fyrskeppet.274

lagda på hyllor, i fack. Det dröjde bara en halvtimme, så upptäckte jag, vad som skulle bli dagens och hela fyrskeppsvistelsens starkaste Natur-intryck. Vågorna började vitna. Inte slocknandets blekhet, som jag iakttagit om aftonen dagen förut, utan en hemsk, om jag så får säga, aktiv vithet, som om alla benrangel ur jordklotets hela historia flutit till havsytan, bildat väl-

Bild 66. Vågorna börja vitna.

diga brottsjöar och rasande av hat gått till anfall mot allt levande. Himlens färg försvann, rymden var svart, och klockan i/2 3 på eftermiddan, då fyrskeppet stegrade sig som en häst och stod rätt upp, tecknade jag från fördäck av dess kamp i detta hav, som förvandlats till Dödsriket, och en kvart senare såg jag underverket. Under den svartvioletta rymden bredde sig nu havet som ett enda benrangel, så absolut färglöst. Jag har aldrig sett något liknande. (Bild 68.)Bild 67. Fyrskeppet sätter i full vinterstorm.276

Bild 68. Ett hav av benrangel.

Det var och blev prologen till den 3 veckors oupphörliga storm, jag följt i dagboken, ett Naturens, ett Dödens rastlösa angrepp mot fyrskeppet, från öster,

Bild 69. Det spöklika vinterhavet.277

Bild 7o. Kampen på vinterhavet. Seglarn dyker upp.

från väster, från söder, från norr. Ett uttröttnings-, ett utmattningskrig, sådant jag aldrig varit med om maken.

Fyrskeppet (bild 69) reste stäven mot en evigt svart horisont, där ibland en knivsmal eldrand skar till, så att det gick en i märgen, och där livet tedde sig spöklikt som å bilderna 70—75.

Jag följde nämligen den 15 dec. kl. 8.30—9.45 på morgonen en ensam seglares, en av sjöfolk s. k. hundraelvas kamp mot detta Dödsrike.

Kl. 8.30 stod hon som Flygande Holländaren mot en låg ljusning i stormrymden, och sjöfågelns, alingar-nas, eviga surr syntes även mot klarnan.

Bild 71. Seglarn vänder genom vinden,Bild 74. Seglarn urskils tydligt,

Bild 72. Seglarn som en klump i mörkret.

Bild 73. Seglarn i en klarna.279

Kl. 8.45 hade hon vänt för att gå fri land och höll ner mot oss.

Kl. 9 hade det svartnat, och hon syntes blött som något svart suddigt i det svarta.

Kl. 9.15 hade det lättat lite igen, och hon kom sättande, resande sig mot sjön och med klart konturerad

rigg-

Bild 75. Seglarn passerar fyrskeppet akteröver.

Kl. 9.30 hade det mojnat, och hon gled upp, så att hela skrovet syntes.

Kl. 9.45 hade stormen ökat igen, och i hävande sjöar passerade hon under förminskade segel, sin väg fram, förbi oss, genom detta Dödens rike.

Och land? Människors städer och boningar, för att tala Homeros. Det yttersta, trygga stödet. Hur tecknade sig det?280

Bild 76. Ku;

Så här (bild 76), långt i fjärran, bara som moln. När det snöat, lyste det vita, tack vare luftens brytning, som avlägsna hängande istappar på ett snöre.

— Nu ha de kallt! Där inne! sade fyrskeppsfolket. Ty var viss, att mot land gick blicken i kikaren, varje dag!

Och jag, dock en främling bland dem, en man, som inom några veckor skulle vara tillbaka där borta, under kvällens ljusskeν på himlen av Stockholm, jag stod där och tittade på detta underliga, evigt okänsliga skådespel, som var Naturen, hela deras livs miljö.

Jag såg, hur solen gick upp i — väster! Jag såg,

Bild 77. Soluppgången reflekteras i väster över Sandhamn,281

förtoningen.

hur öar lyfte som svärmar av rosenröda flamingos och försvunno i himlen. Hur stjärnor, stora som kokosnötter, sköto ner genom rymden. Allt dödstyst, hemlighetsfullt, som på bio.

Med att solen gick upp i väster, menar jag, att jag en morgon i soluppgången såg detta (bild 77) över Sandhamn, medan östra himlen var mörk. Det var en egenartad luftspegling. Med flamingos menar jag, att då solen just gick opp, kunde västra horisonten ligga mörk. Med ens tändes en låga, en rosenröd rök-steg rätt upp, bredde ut sig, lyfte sig, seglade bort i rymden; återkom på ett annat håll — det var de snöiga skären inåt kusten, som träffades av morgonsolen, och sen bröts skenet i alla slags reflexer.

Och icke en sekund var sig detta hav likt. Så här kunde Sandhamnskonturen se ut ena minuten.

Bild 78. Havets snabba scenförändringar. I,282

Ögonblicket därefter så här:

Bild 79. Havets snabba scenförändringar. II.

Och så på detta sätt.

Bild 80. Havets snabba scenförändringar. III.

För att horisonten i nästa blink skulle vara så här tom, som en avstruken handflata.

Bild 81. Havets snabba scenförändringar. IV.

Detta var lite av vad fyrskeppsfolket hade att kämpa emot. Och vad de dagligen och stundligen sågo omkring sig. Ödslighet, ödslighet, ödslighet!

§ 6.

Vad hände under allt detta ombord? Hur fördes kampen för andlig vigör? I denna miljö,283

Först och främst: genom kontinuerligt arbete.

Var dags arbete var på förhand bestämt av fyrmästarn och leddes av fyrvaktarn. Det var allt, som måste göras att hålla fartyget i stånd. Målning, rost-skrapning, däcksskrubbning, slaggning, kollämpning, förfaring av ankarkättingen, d. v. s. utskjutning genom klyset av ytterligare några länkar, så att inte samma länk ständigt skulle ligga på klyskanten och nötas, o. s. v.

Kanske förvånar det läsaren, att jag inte nämnt ett ord om fartygets själva väsenskärna, fyren. Förklaringen är enkel, det var en Dalén-fyr. Den skötte sig med andra ord själv. Med en skruvnyckel inte större än en vanlig

väggurnyckel öppnades gasledningen, och allt var klart. Det var en sekunds göra. Ära vare Dalén i alla tider!

Det enda, jag under hela denna tid hörde om fyren, tror jag, var, då fyrmästarn vid vår utkomst sade på morgonen:

— Vi ska låta fyren brinna och klistra papper för luftventilerna i tornet. Det immar på lanterninen, och ingenjörn tror, det beror på, att det är för kallt i tornet. Det immar på utsidan.

— Både på utsidan och insidan, svarades.

— Ingenjörn tror i alla fall, det beror på, att det är för kallt, och vi få väl göra ett experiment och täcka för ventilerna.

6 jan. För det andra med det vapen, som hette humor.

Skeppet var, som torde framgått, ett samhälle i miniatyr. Man brukade förr säga en värld i miniatyr, och det passade på agrar-hushållningens tid, då varje284

hushåll var en produktionsenhet, men det är föråldrat i vår tid, då samhällena endast äro organiska lemmar; och ett dylikt litet modärnt samhälle var fyrskeppet.

Bild 82. Repslagarbana i babords korridor. Det berodde helt och hållet för möjligheten av sin existens på andra samhällsorgan. Det producerade icke sin egen föda, icke kläder, bränsle o. s. v.

Det var som en fabrik med sina arbetarbostäder, sin arbetarrestaurang, sin överklassrestaurang, sina285

promenader, sina olika kvarter. Man hörde väggklockan slå i mässen och kände sig egendomligt hemma. Det påminde om barndomen, på något sätt. Det hände mig vidare, att jag inte på några dar besökt fördäck, och då var det ett helt äventyr att göra en utflykt dit, böja sig över relingen och titta, om det kommit is på bog och kätting.

Bild 83. Verkstadsrummet.

Hur tedde sig nu detta dagliga sociala liv i miniatyr?

Jag ritade av ett par scener ur detta liv, och på bild 82 ser man männen i »repslagarbanan», då de snodde rep till en s. k. platting-matta, en tågmatta av det slag, som fordom låg i alla svenska kontorsförstugor. På bild 83 ses fyrbiträdet Jansson i full färd med att av de färdigsnodda repen »lägga» mattan, som det hette; i verkstadsrummet.Bild 84. Maskinrummet.Bild 85. Mistlursmotorerna.288

På bild 84 ses maskinrummet, och där brann det dag och natt under ångpannan, som höll värmeledningen i funktion. Där arbetades jämt. Man hade

Bild 86. Rakstugan på Norrmalmstorg.

därför också alltid intryck av att leva ombord i en ångare undergång. Ty ånga bullrade, pumpar pumpade, kol rasslade ur boxarna, metall klingade; och såg man ut under storm, ilade ju vågorna förbi med brin-289

nande fart. Pa bild 85 syns motorrummet, och som märket: »Loke» var, vilket namnet anger, fan själv, d. v. s. att de ohyggligt invecklade motorerna aldrig gjorde annat än krånglade, så måste de vårdas som sjuka.

På bild 86 ses en annan scen ur det dagliga livet. Det var Sundin, som klippte Sandelin, på mellandäck.

Bild 87. Fyrmästarns matbord och mäss.

På bild 87 ses fyrmästarns mäss och på bild 88 personalens, en ohyggligt smal korridor, där fyra karaktäristiska detaljer medtagits: pipan, spelet, tidningen och bokhyllan. Spelet var förfärdigat av fyrbiträdet Sundin, och med det fördrevos många timmar. Pipan var Sandelins, Sjöströms, Janssons och Bertils vapen mot enformigheten. Fyrvaktarn rökte inte, fyrmästarn och Sundin sällan, Sandelin och fyrvaktarn voro dessutom absolutister. Snus användes ej ombord. Nya tider! 19. Nordström, Fyrskeppet.Bild 88. Manskapets mäss med dörren mot »Norrmalmstorg».291

Sa lästes. När tidningarna kommo, sögos de till benranglet, men det var, inom parentes, märkvärdigt att ända här

ute möta det i hela samhället spridda djupa missnöjet med pressen.

— Under kriget, sade fyrmästarn, kunde man ha varit färdig att betala 5 kr. för en tidning. Men nu står det bara smörja i dem. All strunt görs väsen av, men vill man ha reda på de stora, viktiga händelserna i världen, så får man söka och söka. Det är, tyckes det nästan, som om allt allvarligt skulle vara tidningarna emot. Det är omöjligt att förstå, vad de mena.

Och lika märkvärdigt var att finna här ute en syn på böcker, som man knappt skulle väntat. Jag hade med mig en del volymer, som Bonnier vänligt nog skänkt ur sitt realisationslager. Däribland hade även insmugit sig en bok av någon dam vid namn Berta Ruck.

— Jag tror aldrig, jag läst en så dålig bok, sade fyrmästarn. Man blir nästan retad på sig själv, att man kastat bort tid på sådant rassel.

Och en dag gav mig fyrmästarn ett hjärtligt skratt.

— Hör nu, herr Nordström, som är författare, sade han, kan herr Nordström säga mig, vad det egentligen är med böcker nu för tiden? Det blir ju ingenting av. Jag menar slutet. Ett, tu, tre är det bara slut, och så är det ingenting mer. Man kommer aldrig fram till nånting.

Om någonsin en man uttalat min egen tanke, så var det fyrmästar Mattsson på Almagrundet.

Så nog tänktes det ombord. Där ute långt från människors boningar.202

Men det var dock en annan bok, den enda stora, allt annat intresse uppslukande boken, som dessa män dagligen och stundligen först och främst läste, och den läste de med kikare. Det var världsstadens liv omkring dem, tecknat av passerande ångare. Där hade de främsta stödet i sin världskamp. Ett, tu, tre hördes ett rop: — Ångare passerar!

Bild 89. Modärn lastångare.

Och arbetet fälldes, alle man samlades på däck. Vid dagsljus studerades noga den passerandes typ, antagliga ålder och nationalitet och sökte man med kikaren dechiffrera hans namn. Det har på senaste år uppstått alldeles nya typer, och de följdes noga och med expertögon. På bild 89 syns sålunda en rätt modärn ångare, som dök upp en morgon ur misten, då motorerna strejkade och Jansson skötte stora klämtklockan på fördäck. Bild 90 är en schematisk teckning293

Bild 90. Ultramodärn lastångare.

av en ultramodärn typ. Bild 91 visar en av de modärna lastbåtarna med maskin akterut, och som kallades bakladdare.

Om kvällarna och nätterna lästes detta liv i eldskrift, och det snart vana ögat såg hastigt, om en ångare kom eller gick.

Bild 92 visar sålunda en ångare, som passerar från vänster till höger, bild 93 en som nalkas. Lanternan på främre masten sitter nämligen alltid lägre än den på bakre, och därav kunde man döma. På en ångare

Bild 91. »Bakladdare.»294

sedd rätt förifrån synas båda sidlanternoma i linje lägst ner och så topplänternan över.

Bild 92. Ångare passerar i mörker, från vänster till höger.

Och den modärna tidens snabba utveckling kunde man även här avläsa. Söndagen den 18 december passerade Johnson-linjens stora motorångare Valparaiso på utgående, ett grant fartyg. Över huvud bör anmärkas, att de svenska lastångarna utmärkte sig för ovanlig skönhet, väl formade skrov, väl balanserad rigg och propert utseende, nästan ett uns för eleganta. De saknade visserligen i regel de utländska, t. ex. engelska och forna tyska ångarnas förmåga att ge ett intryck av omotståndlig kraft och pondus; till och med i dessa materiella föremål kunde man avläsa, ännu åtminstone, något sprött och lite lyriskt; men det försvinner nog, när svenskarna fått bli

varma i kläderna. Danskarna voro massiva, kraftiga båtar, som verkade praktiska i varje detalj, och samtidigt med något av »hygge» över sig. Tyskarna voro f. n. begränsade till småstackare, men de komma naturligtvis snart upp igen med sina präktiga fartyg. Finnarna voro förfärliga. Bara inan såg dem över hori-

Bild 93. Ångare rätt förifrån, i mörker.295

sonten, tyckte man, det började lukta snusk — men även de visade dock ett par goda båtar.

Emellertid denna söndagsmorgon i fråga passerade Valparaiso. Nu ser det onekligen lite underligt ut med en stor lastångare, hög, med lastmaster, rör, bryggor o. s. v. — men utan skorsten. Det är ungefär som att se en roddbåt gå fram på vattnet, dragen av en drake uppe i molnen. Och Sundin skakade på huvut.

— Ne*j, sade han, jag kan ändå inte riktigt med de här modärna motorångarna. Det ser för tokigt ut. Det ser ut som en människa utan huvud.

Han var dock bara 36 år. Alltså ung. Tiden går fort i våra dar.

Över allt detta sociala liv föll nu det andens okuvade sken, som är humorn.

Man får nämligen ingalunda inbilla sig, att dessa människor, fängslade under villkor, som jag ovan något berört, långt ute på havet, voro tunguser och lipmånsar. Tvärt om.

Jag upptäckte det snart, först med avseende å de passerande ångarna.

Fyrskeppet låg ju vid tullporten till en stor handels-och fabriksstad, Stockholm, som stod i reguljär förbindelse över sjön med Finland, Ryssland, Östersjö-staterna, Tyskland, Danmark, England o. s. v. Det innebar, att samma ångare döko upp vid horisonten på bestämda tider; dessa ångare skanderade livet ombord, gåvo det dess rytm, blevo intima vänner och fingo intima namn. Så kallades t. ex. ångaren Kalewi-poeg aldrig annat än »Kalle på väg» och Ålandsångaren Sunkist löd smeknamnet Sundkvist.296

I början blev man lite häpen, då man hörde, att:

— Sundkvist kommer.

En karl kunde ju dock inte gå på vattnet.

Ett annat exempel. Ett känt rederi i Göteborg hade märket A. B. på sina ångares skorstenar. Ett Gävlerederi hade en oval på tre ringar:

Det förra märket översattes:

— Arbeta, Buse! Det senare:

— En kaka bröd, var tredje dag. Efterreflexer från forna sjötraditionen! Men med avseende å namnen ombord stärktes

än ytterligare ett intryck och ett minne, som dessa namn framkallade, det var ett intryck, som ofta kom på mig: likheten med livet och humorn under kriget vid fronten. Och förhållandena voro ej så olika! När jag i bil kuskade under 3 veckors tid längs hela engelska frontområdet i norra Frankrike, hade jag att, som alla andra frontbesökare, lägga märke till ök- eller smeknamnen på orter och vägar. Överallt såg man brädlappar påmålade: Oxford Street, Piccadilly Circus, Strand, Embankment, Trafalgar Square o. s. v.

Ombord här hette på liknande sätt babords korridor: Kocks-(koks)-gatan, styrbords: Lästmakargatan och fyrbiträdet Sundins hytt, som låg vid den, kv. Skomakaren, emedan han drev skomakeriarbete; ankarspelet hette: Monte Carlo, hytten längst fram, som låg högst ombord: Mosebacke; öppna platsen på mellandäck akterut vid fyrmästarns hytt: Norrmalmstorg o. s. v. Det var soldaternas uttryck för längtan till det vanliga människolivet i land.

Detta var nu normala livet ombord, medan fienden

Bild 94. [-Rederimärke.-] {+Rederi- märke.+}297

Bild 95. Styrbörds korridor, sedd akterifrån.

havet gjorde sina rörelser utanför; välvande sina planer.

Så kom: Storm och — glädjestunder. Hur möttes då först och främst stormen?

En pälsinsvept man steg ner från däck.

Det blir skit-väder, pojkar! rapporterade han. Vad säger barometern?298

Bild 96. Köket, »byssan». — Han sjunker.

Det dröjde inte länge, förrän man kände signalen. Fartyget liksom hickade till. Det var en egenartad rörelse från bottnen. Hon knyckte till, liksom hon halkat! på något, och så började hon suckande häva sig.299

Bild 97. Regleringsverket till undervattensklockan.

När allt var i gång, så som dagboksbladen sökt skildra, gav fartyget intryck av Digerdöden. Allt var dött.

— Vad gör besättningen? frågade jag Bertil en sådan dag.

— Dorn sover, alla, utom vakten. Det är så det, ser herr Nordström, att man kan inte göra annat, då det är storm.

Och timme ut, timme in hörde jag trampet på däck över mitt huvud av vakten, blandat med dån, gnissel och vindens vin.

Stormen togs — iskallt, med sammanbitna tänder, som ett bajonettanfall.

Så bedarrade stormen, snötjockan lättade.

Jag gick upp, t. ex. nyårsdagen.

Då såg däck ut så här:300

Må läsaren göra reflexionerna själv! En helt annan anblick erbjöd helt naturligt fyrskeppet vid de icke alltför täta glädjetillfällena, och dem anser jag mig böra ägna en egen paragraf.

Bild 98. Nyårsmorgonen. Däcket.301 § 7.

Då kom det andliga fram klarast. Ty då kom segern fram.

Det var, under min vistelse ombord, vid landfärderna och så vid julen.

Det började en dag talas om land. Saker och ting började ta slut, det var nödvändighetsartiklar, som måste hämtas, och ordinarie tiden stod på.

Så gick bud runt skeppet från fyrmästarn, kvällen före:

— Den som har post med i land, får lämna in den i kväll!

På morgonen började det dundra på däck. Just över mitt huvud. Det var motorbåten, som började göras i ordning i sina dävertar. Man flög upp i kojen och

Bild 99. Fyrmästarns kontor och koj.302

tittade ut över sjön för att se, vad fienden var pa för humör.

Första färden var det dimmigt, andra gången var det hög sjö och det hela höll på att gå om intet, tredje gången såg det också osäkert ut.

Alltnog, ungefär kl. 8 var allt klart. Då hopades på mellandäck (på Norrmalmstorg!) allt möjligt. Det var tomma lådor, bleckhämtare, säckar m. m. m. in.

Motorbåten firades med yttersta försiktighet för att komma i vattnet lent och inte av sjön slungas mot fartygssidan. En man mixtrade med motorn, en den ynkligaste lilla fotogenmotor jag sett.

— Hur många hästar? frågade jag mäster.

— Tre, svarade han. Men det är Ölandshästar. Det är mest Ölandshästar i sådana där båtmotorer, och den här är då Bellman själv.

Så langades genom de öppnade sidoportarna alla grunkorna ombord, sist barlasten, och motorn drogs i gång. Sen två man dragit sig trötta, så att svetten pärlade om dem i vinterkylan, kom äntligen ett: töff! som ett lindebarns lilla nysning ur blöjorna.

— Han kommer! jublades, och så slog då äntligen livet upp sina förvånade barnaögon i de små Ölandshästarna och undrade, vad som stod på.

— Bär av! kommenderades, och ut gled båten, greps av sjön och vickade och såg till den grad hjälplös och barnslig ut, att aldrig har jag så känt innebörden av den franska visan:

La mer est si grande et ma barque si petite.303

Allas blickar följde den bortåt pricken; där sögs den upp av misten och försvann i vågdalarna.

Så kom en tid lik barnens före jul.

Skulle vädret tillåta Sandhamnsfararna att komma tillbaka på dagen? Första gången lyckades det. Det var Sundin och Vinberg. Vid 4-tiden hördes ett rop på mellandäck:

— Båten kommer!

Alle man ut. Allt ställdes i ordning, båten kom längs sidan, och portarna slogos upp, packningen hivades ombord.

— Fick ni tobak? Fick ni dricka? Hur gick det med smöret? Hur mycket mjölk fick ni?

Och Bertil oroade sig:

— Är vetmjölet med? o. s. v., o. s. v.

Men huvudsaken?

Posten. Breven. Breven hemifrån.

Det var bland det mänskligaste jag upplevat i mitt liv, stunderna, sedan allt var instuvat och båten säkert surrad i däverten.

Fartyget var som tomt. Varför? Alla voro i sina hytter, läsande brev. Hemmet hade en stund kommit ut, livet lyste in ett ögonblick genom fängelsegallret. Och när männen åter syntes, voro blickarna likasom mer fullmatade, det låg ett skimmer över ansiktena, lite frånvarande; ett avlägset leende någonstans ifrån bredde sin reflex över skeppet, leendet över hela jorden, det milda leendet över människolivet.

Och samma leende såg jag över julen. Det var ju en samling ombord av bara fullvuxna män, alla beredda på, att fienden kunde passa på och celebrera helgen med en dundrande storm.304

Men det är dock något särskilt med julen, som hänger i sen barndomsåren.

Tro, hur den blir i år? hörde man ofta, veckorna fore, som jag meddelat i dagboksanteckningarna.

Så kom julaftonens morgon med den storm, jag där noterat, men vid 1/2 6-tiden var det värsta över.

Bild 100. Julaftonens snöstorm.

Julbordet dukades ute på mellandäck och tedde sig som å bilden. Mitt för långsidan, till vänster, satt fyrmästarn, till vänster om sig hade han fyrvaktarn, sedan Bertil, som måste vara nära köket. Mitt emot fyrvaktarn satt Sundin, sedan kommo Vinberg, Jansson och Sandelin. Så på fyrmästarns sida till höger ytterst: Sjöström och så undertecknad.

Det var en av de vackraste jular, jag varit med om, och där var föga att skildra. Till det yttre.305

Före middan (eller kl. 6 kallades kväll ombord) hade jag satt mig i. Sandelins hyttdörr för att rita av bordet. Då visade han mig fotografier av hem, hustru och barn och julklapp. Alla visade varandra och sade, handskakande, strålögda, kanske lite våtögda, och ny-rakade:

Bild ioi. Julbordet, med flaggdekorationer.

— God jul!

Och när vi kommo till bords och togo supen till lutfisken, lyfte fyrmästarn glaset med så att säga det officiella:

— God jul!

Det var hela jultalet. Mer behövdes ej! Och julen var inne.

— Hon ligger ju fint! konstaterades. Vi fick ju en bra jul ändå!

20. — Nordström, Fyrskeppet.306

Och det var julglädjen.

Hur gick den julaftonsmiddan ? Med lugnt, stilla samtal.

Jag minns en replik, som gav mig hela skillnaden mellan forntid och nutid i detta land. Vi drucko en toddy.

— En liten påfyllnad? frågade fyrmästarn någon i sällskapet.

— Nej, tack, jag skall in och sova nu, och då tjänar det ingenting till.

En svensk, som suttit och smuttat på en toddy i lugn och ro, berättat, pratat, skämtat, och som på själva julaftonen, mitt ute på ett snöstormigt hav inte ville supa sig full, inte ens hade en tanke åt det hållet!

Det var min största julklapp! Min största upplevelse av den andliga världskampen och dess seger på denna lilla prick av planeten.

När vi alla med lysande ögon och tacksamma hjärtan kl. 9.15 skakade hand och skildes åt, kände jag därför också något obeskrivligt inom mig.

Jag anade det Sverge, den värld, som skulle komma.

Jag hyllade dessa män som hjältar, därför att de på årets största dag mitt på ett slagfält, som kommit generationer att falla, stodo upprätt, helt naturligt, och icke föllo. Trots det fängelseliv, de förde. Det var andens seger över materien, Guds över Naturen.

§ 8.

Vad berodde det på?

Det berodde på det nya i världen, på den självrespekt, som den andliga världsrevolutionen medfört,307

som levde i dessa män och som kommit dem att segra över Naturen inte bara utom utan även inom sig själva.

Och vid denna seger, i vilken allt det föregående i detta kapitel kan samlas, skall jag nu ett ögonblick stanna, så skall det måhända bli klart, vilken plats i den stora andliga världsstriden, som lots- och fyrfolkets lilla grupp intar.

7 jan. Vad som rörde sig inom fyrskeppsmännen, då de kämpade mot stormar och oväder och enformighet, mot all Naturens makt och i osviklig plikttrohet med ljus- och ljudsignaler förde världsstadens väg-farare rätt i mörkret, det var något för hela världen gemensamt, och jag skall ånge ett enda talande exempel på att det icke var, som man av gammal vana bitit sig fast i, av politisk innebörd utan av moraliskt-andlig.

För ett antal år sen bildades i Amerikas Förenta Stater bland affärslivets män något, som kallades »Rotary Clubs», och rörelsen omfattar i skrivande stund Staterna, England och Frankrike, samt har nått sådan betydelse, att den uppmärksammats i ledande artiklar av världsorgan som »Times» och »Le Temps». Rotarianernas princip är, att handeln icke är och icke skall vara ett självändamål utan en tjänst, ett tjänande av samhället,

världssamhället, världsstaden. Denna princip, som i affärslivet återinför en strängt och medvetet moralisk syn, sådan som kyrkan underlade affärslivet under medeltiden, söka de förverkliga och sprida i allt vidare ringar.

Detta betyder något, som man i Sverge har oändligt svårt att begripa, den moraliska personlighetens308

framväxande som konsekvens av det modärna ekonomiska livets utveckling. Dessa rotarianer stå emellertid som en allmänfattlig symbol på en moralisk världsrörelse i våra dar. De neka, av självrespekt, att använda sig av primitivare tiders mer eller mindre ohederliga och enbart egoistiska affärsprinciper. De opponera mot att bli betraktade som pirater och skojare. De befinna sig i en skarp och klar motsatsställning till den bestående världen.

Precis på samma sätt befann sig Sverges fyr- och lotspersonal i en skarp och klar motsats- och oppositionsställning till den bestående svenska nationella statsorganisationen, och detta alls icke av politiska utan av moraliska motiv. Emedan den alltför mycket sammanhängde med den Natur, som var deras instinktiva fiende.

De opponerade emot, att denna gamla statsorganisation, sprungen fram och uppbyggd under primitiva tider, då »folket» betraktades och var en flock mer eller mindre djurliknande varelser, alltjämt skulle behandla dem som föga mer än dylika djur. Ordet är hårt, och jag har vilat på pennan, innan jag satt det på papperet, men jag ser ingen möjlighet att undvika det, fast jag vill understryka, att denna gamla statsorganisation redan befinner sig i full vittring och att i följd därav tendenser till nya principer visat sig.

Detta var, vad jag så småningom fick klart för mig: dessa mäns plats i världsstriden var bland den växande skaran av dess oppositionsmän.

Och när det klarnat, fann jag snart, på vilka grunder och linjer oppositionen kunde samlas. Det var på i huvudsak 5 linjer:309

1. Maten.

2. Bostäderna.

3. Lönen.

4. Semestern.

5. Landförbindelserna.

Som alla markerade sambandet med Naturen och det förgångnas fientliga och primitiva värld.

§ 9.

De visade sig själva ha en klar historisk blick på denna värld och dess utveckling samt de konsekvenser, som följt därav.

— Vem skulle, sade fyrmästarn och skakade på kättingen, som uppbar undervattensklockan, ha tänkt för 30 år sen, då man började i fyrskepp, att man en dag skulle få så mycket maskin-ordningar ombord. Då var det fotogen- och oljelampor, som hissades upp i masten, och en liten sirén, som gick med ånga. Och ändå lite längre tillbaka hade fartygen inte ens egen maskin och kunde inte ta sig själva ut på stationen utan måste bogseras ut, och Lotsverket måste hyra passagerarångare och särskilt manskap från land, en 20 man, då fartygen skulle in och ut. Och som det vanligtvis inte var sjöfolk, så får man begripa, att de blevo sjuka, så de lågo och spydde över varandra vid ankarspelet, och det lär ha varit ett elände utan all like.

Och när för en femton år sen det blev order, att fyrskeppen skulle ligga ute på norra stationerna till 31 dec., då blev det ett fasligt rop bland fyrfolket,310

men nu ligga fartygen ute både till 31 jan. och, hela året, och det går bra.

Men det är klart, att det som har skett inom fyrskeppslivet på senaste tretti år har varit en följd av sjöfartens utveckling. När jag var barn, låg sjöfarten nere vid Sandhamn under cirka 3 vintermånader, och då drog folket stora fisknoten under isen och åkte med strömmingen efter häst in till Stockholm. Som det var ont om hästar i skärgårn, åkte min far och jag in med strömmingen på kälke, och själva voro vi på skridsko. Nu går ångbåtarna

året om, och nu är sjöfart i gång året om, också på utlandet, och följaktligen, förstår man, att fyrskeppen måste ligga ute.

Men man måste också förstå, att fyrskeppsfolket inte längre är, vad det var förr, lika litet som sjömän äro, vad de voro förr.

Förr i världen hörde man aldrig annat samtalsämne ombord i fyrskepp än jakt och fiske, och än i dag är det stadgat i tjänstgörings-reglementet av 1914 § 88, som vi ser här: »Befattningshavare vid lots-eller fyrplats äga fortfarande, såsom hittills, rätt att med krok, nät och garn idka fiske, såväl inom de yttersta skären som i öppna sjön, utan att därför erlägga någon skatt eller avgift, så framt icke enskilda ägare genom urminnes hävd, skattläggning, dombrev eller andra ostridiga skäl av fisket äro i besittning.»

Jag skall ge herr Nordström ett exempel på, hur staten på den tiden behandlade sina underhavande. När jag kom till Sydostbrotten år 1895, hette fyrmästarn där Strömbeck. Han hade ursprungligen varit korpral i flottan men sen kommit på Finngrundets fyrskepp, och 1881 blev han fvrmästare på Sydost-311

brotten. Gubben berättade för oss, hur det gick till, då han tillträdde platsen. Fartyget låg för vintern i Holmsund, vid Umeå, men på den tiden fanns det inte järnväg längre än till Bollnäs. Därifrån måste han resa med gästgivarskjuts till Holmsund, och det var sammanlagt 29 skjutshåll. Ni förstår, sade han, resan blev så dyr, att jag måste låna pengar för att komma fram.

— Alltså, sade jag frågande, staten levde i viss mån på sina underordnade?

— Precis. Och jag vill inte säga, att det systemet är slut ens i dag. Men det förstår man, att då staten betraktade det som något liksom en nåd att få komma in i dess tjänst och då folket också gjorde det, så blev folket också behandlat därefter. Både av stat och enskilda. Jag minns, då jag var fyrmästare på Sydostbrotten, så fick vi en man sjuk i lunginflammation. Nu passerade kustångarna förbi oss, och jag signalerade åt en som hette Luleå, kapten Fant. När vi kom upp längs sidan av honom, svor han och skrek:

— Vi ha inte tid att stanna för att ta i land era förbannade kärleksbrev.

— Det är inga kärleksbrev, kapten, skrek jag tillbaka, utan vi ha en man ombord, som ligger för döden, och vi måste ha bud till lotskapten.

Men det var inte mer än nätt och jämnt, att han skulle dränkt oss, för han höll sådan fart, att om jag inte i tid fått båten ut från: sidan, skulle den ha satt under i sjön och sjunkit, och då hade vi gått åt också. Ja, så var det på den tiden här i Sverge, och detta var ändå så sent som kringt 1899.312

— Nå, frågade jag, och nu för tiden ? På vilken punkt har detta förändrat sig numera?

— Jo, på en punkt, och det är just den, som är den viktiga. För några år sen var det ett möte av fyr-och lotsfolk i Öregrund, för att diskutera lönefrågan. Då var det en gammal fyrskeppsman, som talade. Han sade:

— Jag är nöjd med mitt, för hur skulle jag göra för att kunna på något annat håll få det bättre?

Men då var det en annan talare, som svarade honom och sade:

— Vi få inte lov att betrakta statstjänsten som en nåd, utan vi få lov att tänka oss det, att var och en av oss är på sin post lika oumbärlig som generaldirektörn på sin.

Och han blev applåderad av hela mötet, och alla ropade bravo.

Jag ber läsaren stanna ett ögonblick vid dessa ord. De voro den springande punkten i fyr- och lots-personalens hela andliga världssyn. De sade icke med den primitiva politiska demokratien: var och en är lika mycket värd som den andra, extra fyrbiträdet är lika mycket värd som generaldirektörn, ty båda äro människor.

Det var 1800-talets natur-rätt, om man, så må säga.

De sade, ur vokationell synpunkt, med andlig horisont: var och en är på sin post lika mycket värd som generaldirektörn på sin.

Det var 20 :e seklets relativitets-moral i klara verba. De fordrade icke människorätt, de fordrade något mer: yrkes-rätt, och det var gränsen mellan två världshistoriska tidevarv.313

Ur denna synpunkt var det de 5 ovan anförda punkternas krav av dem framfördes.

1. Maten.

Där fann jag något, som få modärna svenskar ana.

Av den citerade § 88 i tjänstgöringsreglementet framgick nämligen, att svenska statsorganisationen ännu 1914 i viss mån stod kvar på den naturapresta-tionshushållning, som i stort sett avslutats 1859. Denna paragraf var en liten rest av den ursprungliga nationella uppfattningen av riket som kronans domän och folket som kronans familjemedlemmar, till vilka kungen-husfadern utlämnade mat i form av naturaförmåner. Detta var minnet av landets fattigdomstider, då pengar voro knappa.

Men att märka var, att inom fyrlivet denna hushållning ännu år 1921 levde kvar alltjämt i all sin glans, och det var, dels vad fyrmästarn åsyftat med sina ord, att staten ännu delvis levde på sina underordnade, dels, vad fyrskeppsfolket så bestämt opponerade emot.

Beviset härför var hela mathållningen ombord, med dess (i kap. 4 § 4) avtryckta spisordning. I kap. 5 § 2 nämnde jag vidare »utviktsbordet», se bild 28, planskissen av mellandäck.

Varje fredagsmorgon kunde man se fyrmästarn där, omgiven av margarinlådor, potatissäckar, konservburkar, köttlådor, och med glasögon på näsan, som en riktig gammaldags hedervärd hökarfar, på vågen väga ut veckans ransoner åt sig själv och personalen. Och tittade man in i hytterna, såg man på byråarna högar av knäckebröd, burkar med diverse livsmedel, varförutom i utviktsskåpet, bild 28, personalens förråd314

voro lagrade. Till måltiderna i mässen kommo de med sina brödkakor o. s. v., sina porslinsbackar, innehållande margarin o. d.

Om läsaren har intresse nog för det sociala livet i det modärna Sverge och dess anomalier, skulle jag vilja uppmana honom att med eftertanke än en gång genomläsa de i kap. 4 § 4 meddelade siffrorna för fartygets matförråd. Han kan söka att tänka sig in i, att ett hushåll i land på 8 personer skulle per år få nöja sig med 30 kg vetemjöl, d. v. s. inte fullt 4 kg per person och år; 13/s kg torkade äpplen, 1 1/4 kg grönsaker, 25 kg färskt kött och inget smör och ingen mjölk (färsk) per person och år.1

Fyrmästarn sade:

— Ser man på maten i fyrskeppen förr och nu, så får man medge, att det skett stora förändringar till det bättre. Förr var det samma spisordning som i kofferdiseglare, ärter och salt fläsk tre gånger i veckan, salt kött tre gånger, och bara ett lagat mål om dagen. Men nu är det tre lagade mål och färskt eller konserverat kött två gånger i veckan.

Så kom oppositionen:

Men vad vi fyrskeppsfolk fråga oss är: varför ska leverantörerna alltid leverera sämsta varorna till fyrskeppen? Äro vi inte människor och på en viktig post? Som förtjäna mänsklig föda? Sillen är inte förstklassig, men den skall jag låta vara onämnd. Men det salta köttet, teet, kaffet, margarinet!

1 I Emigrationsutredningen, Bilaga V: »Bygdestatistik» uppges följande: Behovet per inbyggare i Sverge kan beräknas utgöra i medeltal: 210 kg brödsäd, 325 kg annan spannmål, 295 kg potatis och 445 kg mjölk, inberäknat smör och ost.315

Jag smakade både på teet och kaffet. Ingenting-på jorden skulle glädja mig mer än att se leverantören tvingad att ett helt år med familj förtära dessa varor, som han ansett goda nog åt män, levande och arbetande för, att han skulle över huvud kunna få några varor alls i sina magasin!

Margarinet smakade jag ej på, men då det berättades, att det vid första vårvärme förvandlades i backen till lite

vatten med ett obestämbart något på botten och f. ö. smakade tvål, begrep jag tillräckligt. Och när jag hörde, att salta köttet levererats i gamla silltunnor, fann jag, att den nationella statsorganisationen med entreprenadsystemet mycket riktigt var till, som personalen ansåg, inte för människor utan för djur. Ja, jag började rent av undra, om inte Skattebetalarnas förening borde ta och be tyske understatssekreteraren Franke, som undersökt, å deras vägnar, svenska statens kommunikationsväsens organisation, att någon tid ligga på ett fyrskepp och äta svenska statsverkets mat och sedan göra en liten promemoria om diverse grosshandlare i Stockholm!

Men vad betydde nu detta för personalen ombord?

Minns läsaren, vad jag berättade i kap. 1 om Sandhamnshandlarens nya reveterade butik? Minns läsaren, vad jag sade i det sammanhanget? Följande: »Jag undrade just, hur Lotsverkets personal klarade sig på sina löner. Jag anade, att det låg ganska mycket lots- och fyrskeppspengar ii Sandhamns nya gräsliga handelsbutiks reveterade väggar.»

Minns läsaren, vad jag för ett par paragrafer sen berättade om landfärderna? Hur motorbåten återkom lastad med matvaror.316

D e t var, vad det nationella statsverkets mat betydde för personalen ombord. Det betydde ett reellt avdrag på den kontanta lönen för att göra den reglementerade kosten dräglig. Och efter undersökning och beräkning fann jag, att minst 1,000 kr. årligen gick ur personalens fickor till Sandhamn. Gissa, vad årets av staten bekostade bord gick till? 6,000 kr. Alltså en sjättedel, 16—17 o/0> av denna summa måste personalen lägga till för att kunna leva människovärdigt.

Hela detta problem ställdes på sin spets vid julbordet. Där åto vi så, som jag i dagboksbladen noterat. Men alt denna goda mat var en gåva av ett par socialt pliktmedvetna assuransbolag. De hade sen åratal, med Lotsstyrelsens tacksamma medgivande, skänkt var jul en dylik sändning, pius cigarrer, russin och mandel o. s. v.

— Fångarna i statens fängelser få extra ranson om julen, sade fyrvaktarn, men fyrskeppens personal får icke. De betraktas, tyckes det, som sämre än brottslingar. Hade vi icke fått denna kärkomna gåva från assuransbolagen, ser herr Nordström, så skulle vår julmiddag bestått, eftersom det i dag är lördag, av 3 gram te, 25 gram margarin, 25 gram socker och 75 gram salt fläsk pius 400 gram bröd per man.

Jag hoppas, läsaren nu har någon aning om, varför dessa män stodo i opposition mot den nationella organisationen på denna punkt. De höllos på en diet, som ingen i land skulle vilja se åt. Och var låg felet? Hos Lotsstyrelsen? Ingalunda. Den måste hålla sig inom ramen av anslagna medel. Nej, hos dig och mig, käre läsare, hos svenska samhället, som tolererade, att inom dess murar människor skulle tvingas leva så.317

2. Bostäderna.

Varje yrke har sina speciella sjukdomar. För dessa havets arbetare tycktes de vara av två huvudslag: magens och huvudets.

— Det är sällan man ser, att en pensionerad fyrskeppsman blir gammal. Många uppnå inte pensionsåldern, sade fyrmästarn. Och vanligtvis är det magen, som krånglar.

När man undersökt (och upplevt) matförhållandena ombord, hade man inte svårt att fatta detta. Det skulle vara roligt att veta, hur gamla leverantörerna bli.

Men så huvut.

— Det tycks bli en märkvärdig följd av att man hela livet vistas så här i rörelse, sade fyrvaktarn en dag- Jag vet bara i min praktik två fall, då personerna börjat, vid något framskriden ålder, känna sig så besynnerliga uppe i huvut under hjässan. De ha liksom inte riktigt förmått hålla balansen. Men en av dem, som förflyttades till landfyr, blev fri den där svindeln, så småningom, när han fick vara på land.

Kanske låg det något i vad fyrbiträdet Sundin sade:

— Folk frågar oss: varför äro ni så bleka? Ni, som lever så mycket i fria luften och mitt ute på havet, borde väl

vara bruna och röda och solbrända. Men tänk nu på gamla fyrskepp, som t. ex. Finngrundet och Västra Banken och många andra! Vi ska inte tala om Almagrundet och det nya fartyget vid Ölandsrev, som också skall vara utmärkt. Men på de gamla, och de äro ju de allra flesta. Där ligga hytterna så lågt, att ventilerna äro i jämnhöjd med vattenytan: och rysligt små äro de också, ventilerna, så att man måste ha lampan tänd hela dagen om de mörka318

månaderna. Och svårt är det med vädring. I det mörkret ska människor leva och arbeta, för mesta arbetet sker ju ändå under däck, det är bara under vakten man är oppe. Och därför blir man blek.

Vad det för en vid elektriskt ljus invand människa betyder att rullas tillbaka till fotogenlamporna kan jag berätta. Det kändes som att dimpa ner i nomadtältet igen. Rummet fylldes, hur man än gjorde, av den kvalmiga fotogenlukten och dessutom alltid av lite os; lampan rök, innan man anade, all denna, koloxid bet fast sig, och den andades man in. Att det inte kunde vara nyttigt leva i dylik luft, säger sig själv, och den var här ombord så mycket mer markerad, som skeppet hölls snyggt över allt beröm.

Men vad bostäder betydde, kunde jag här på en annan linje konstatera.

— Jag tror nästan, jag blir fet av herr Nordströms härvaro! sade fyrmästarn skrattande en dag.

— Smittar det så? kunde jag inte låta bli fråga.

— Nej, men jag äter. Man får tänka det, att här sitter jag ensam månad ut och månad in, utan någon att tala med, och maten smakar mig inte. Jag vet en lotslöjtnant, som förut varit fyrmästare på ett fyrskepp. Han stod inte ut, utan han tog sin tallrik i ena näven, en smörgås i andra och sprang förut till mässdörrn, och stod där och åt.

Men mässen! Som man av bild 88 torde se, var den en korridor! För en person med normal kroppsskönhet, som t. ex. undertecknad, hade det sina bestämda svårigheter att hasa sig in mellan bord och soffa. Till en ledning kan nämnas, att dess dimensioner voro:319

Längd: 2 m 90 cm.

Höjd: 2 m 6 cm.

Bredd: 1 m 63 cm.

Till jämförelse anför jag här motsvarande siffror för en hytt:

Längd: 2 m 13 cm.

Höjd: 2 m 8 cm.

Bredd: 1 m 63 cm.

Men tänk riu på människorna i land. Läsaren kan ju för ro skull ta ett måttband och mäta upp, hur stor del av hans dagliga rum, som en fyrskeppshytt upptar, och i sin matsal, hur stort rum fyrskeppsmässen upptar.

Han skall då måhända fatta, varför dessa havets arbetare opponerade mot dessa små bås och begärde något som liknade ett rymligt, ljust och glatt samlingsrum, där enformigheten i detta mödosamma liv kunde något lättas.

3. Lönen.

Efter föregående skildring kanske det kan intressera läsaren att få höra, vilka löner dessa havets arbetare uppburo?

Fastställd avlöningsstat fr. o. m. 1915.

Anm. Vid fast fyr anställda fyrmästare, uppbörds-fyrvaktare, fyrvaktare och fyrbiträden erhålla, där så ske kan, fri bostad jämte ved och lyse. Där bostad undantagsvis icke kan beredas personal vid fast fyr, utgår, jämte ved och lyse in natura, hyresersättning enligt Lotsstyrelsens bestämmande. Till personalen å fyrskepp utgår hyresbidrag, med 300 kr. till fyrmästare eller reservfyrmästare, 250 kr. till fyrvaktare och befäl-320

liavare eller reservfyrvaktare samt 200 kr. till fyr-vaktare och fyrbiträde.

Bestämt anslag Lon [-Tjänstgörings-pengar Beklädnadsbidrag-] {+Tjänst- görings- pengar Bekläd- nadsbi-drag+} Summa i fyrmästare å ång-ell. motorfyrskepp 1,200 800 IOO 2,IOO Efter resp. 3, 6 0. 9 år kan lönen höjas varje gång med 150 kr. i d:o å större fast fyr......... 1,200 700 IOO 2,000 i d:o ell. reservfyr-mästare å fyrskepp I,IOO 700 IOO I,900 i d:o å mindre, fast fyr......... I,IOO 600 IOO I,800 i fyrvaktare o. befälhavare å fyrskepp ell. reservfyrvakt. 900 55° IOO t,550 Efter resp. 3, 6 0. 9 år kan lönen höjas varje gång med 100 kr. i uppbördsfyrvakta-re å fast fyr . . . 850 JOO IOO I,450 i fyrvaktare ..... 750 450 IOO I,300 i fyrbiträde..... 700 400 IOO I,200

D. v. s. en fyrmästare å fyrskepp nådde allra högst upp till en kontant lön av 2,850 kr. Detta var det högsta, dessa havets arbetare i det modärna penningsamhället kunde hinna, med ett arbete som ovan skildrats och under ansvar för värden, som måste räknas i millioner och milliarder.

För tillfället åtnjöto de dyrtidstillägg, men när dyrtiden började sjunka och lönen inte längre utgick efter pris-index?

Kring denna punkt torde i våra dar hela svenska lots- och fyrpersonalens tankar dagligen kretsa. Det var centrum i deras aktuella problem och måste vara det, emedan på denna hjärtpunkt striden måste ut-321

kämpas, som gjorde dem fria från den gamla nationella statsorganisationens sista förmynderskap och gav dem det modärna medlet till fullt fritt individuellt andligt liv: pengar i stället för naturaförmåner.

4. Semestern.

De tre föregående punkterna voro alla direkt förbundna med den gamla agrara statsorganisationens sista kvarlevor, där dessa havets arbetare kämpade sig ur den föråldrade ställningen som av staten engagerade fiskare och jägare.

De två återstående punkterna förde över till frågan om deras begynnande ställning som medborgare i den modärna världsstaden.

Som bekant är semesterfrågan brännande jorden runt, särskilt inom världsindustrien. Men för fyrskeppsfolket ställde den sig på ett alldeles särskilt sätt, som jag lättast såg, då jag tänkte mig, hur industriarbetare skulle reagera, ifall de tvingades bo inom fabriksområdet och att aldrig få lämna det samt att arbeta både helg och socken.

— Se, jag kom att resonera med en arbetsbas vid telefon, som var ute i Sandhamn, berättade Sundin en dag; och han frågade, hur lång semester vi hade. 2 i/2 månad, sade jag. Det tyckte han förstås var vådligt mycket. Ja, men om vi skulle räkna, sa jag. Vi ha först och främst 52 söndagar på året och så dessutom 12 helgdagar. Det gör ju 64 dagar, d. v. s. över 2 månar. Dom äro ju ni fria på land? sa jag.

— Jo, sa han, det är vi.

— Men det är inte vi, sa jag. Vi är aldrig fria. Vi ha vakt dag och natt, om det så är söndag eller vardag. Och storm och tjocka frågar inte efter alma-

21. — Nordström, Fyrskeppet.322

nackan, inte. Ja, då gick det då upp ett ljus för honom, att vi också var människor och kunde behöva få ha åtminstone lika många dagar för oss själva som andra medborgare i samhället.

5. Landfärder.

Och i samband med denna fråga stod den om besöken i land. Fordom, då inga motorer funnos utan bara segel måste användas, då voro dessa havets arbetare faktiska fångar.

I våra dar sågo de en begynnande ljusning till en ny tid. Vad den skulle innebära var, efter allt vad jag sett, inte så svårt att begripa. Motorn hade fortsatt ångans verk att borteliminera avstånden, och i detta fall skulle den alltså flytta dessa havets arbetare inom gränserna för världsstadens ländfasta del. Fyrskeppsfolket sökte gärna ha sina

familjer så nära sig på kusten som möjligt. Motorn skulle bli den tänjbara spiralfjädern, som höll ihop hemmen över vågorna — men jag har redan i en föregående paragraf skildrat den ynkedom, som nu existerade. Inte bara på Alma-grundet utan överallt.

— Ni kommer att göra en olycka förr eller senare med den där motorn och ta livet av er en stormdag! lär en av befälet ha sagt.

Nåväl! Slutsatsen? Den var inte svår att se.

§ Il-

När jag för mig själv på ovanstående sätt konstaterat riktningen av fyr- och lotspersonatens och speciellt fyrskeppsmännens bestämda opposition mot hela den gamla svenska statsorganisationen, kom jag till323

klarhet över något, som jag länge funderat på. Jag såg en gång strax före kriget i en svensk tidningsartikel en statistik från tyska folkskolor om hur många procent av barnen, som trodde på Gud. Jag vill minnas, att siffran i de fall jag såg var endast 13 procent. Och jag frågade mig, vad detta innebar.

Nå! Vi samlades en kväll i mässen här ombord, och samtalet kom in på höga ämnen. Livet på jorden, i skilda länder och samhällen, livet efter detta, Gud, religionen. Det var annat än gamla tiders primitiva samtal om jakt och fiske, det!

— Nej, se tro som förr i världen, sade då fyrbiträdet Sundin, det måste jag säga, att jag inte kan göra.

— Nej! föll mäster in. Nu det här om våra förfäder i Edens lustgård till exempel. Gud var ju en person, som hade skarp skalle. Han kunde ju allting och visste ju allting, till och med vad som skulle ske. Då visste han ju, att våra förfäder skulle falla, och då tycker jag, det var kymigt gjort att låta fresta dem, som han gjorde, och sen straffa dem, för, eftersom han var allsmäktig, kunde han väl ha klarat av alltsammans. Nej, det var simpelt gjort, det är min åsikt.

Detta uttalande mottogs med allmänt gillande, såsom uttryckande mässens gemensamma åsikt.

— Se, jag har nu alltid haft den åsikten för min del, fortsatte Sundin tråden, att allting måste kunna förklaras. Jag kallas av kamraterna för fritänkare, men det är jag kanhända inte, för det passar sig väl inte, efter man inte är uppfödd i en sådan religion, men att tro på allt det här om Gud, det gör jag då inte. Att Gud skulle behöva skicka sin son till324

jorden, det har jag aldrig kunnat få i mitt huvud, och för resten vad Gud angår, så finns det ju så många gudar, som det finns folkslag, det vet den, som har seglat som jag. Och jag får säga som min mening, att negrerna och de vilda folkslagen, som tillbe avgudar och bilder av trä och sten och annat, som de göra själva och ha för ögonen, de äro i grund och botten mycket klokare än vi, som tillbe, vad som inte syns och som aldrig någon sett och som kanske bara är fantasier. De vilda folken kunna packa in sina gudar och ta dem med sig, men det kan inte vi.

Och vad Gud angår, så .antar jagj att, när människorna sett naturkatastrofer i deras storhet, så ha de känt, att de bara voro maktlösa atomer, och velat ha någon att sluta sig till, för att de voro rädda, och på det viset har det blivit religioner på jorden. Det har jag sett.

Vid den här tiden för 14 år sen satt jag på ett vrak i full orkan i Biscaya, och inte långt från mig var det tre av skeppskamraterna, som höllo om varandra och skreko och gräto och bådo böner och togo farväl av både Gud och människor.

Jag tänkte också, att jag kunde väl be en liten bön för egen räkning, och det gjorde jag, men de, som voro så troende, de ströko med, men jag räddade mig i land <på en planka, som jag fick fatt på i vattnet. Och ändå åkallade jag inte ens hälften så mycket som de.

Detta förde oss över till kyrkan, och fyrmästarn med sitt vanliga lugn sade: ,

— Ja, det får man ju förstå, att prästerna fått lov att följa som alla andra. Tänk förr i världen, så det325

osade svavel 1 kyrkorna, det var bara Fan och HelVete, så man riktigt tyckte man såg, hur det gnistrade framme vid predikstolen, och i synnerhet, om församlingen hade ,retat prästen. Och så riktigt oförskämda och kommenderande som prästerna kunde vara. Det är slut, det nu. , ,

— Men att det måste vara någon mening med livet, sade mäster, det är då klart, för det vorel väl för tarvligt, om man bara skulle leva en begränsad tid här på jorden och kanske bara släpa och slita, och sen skulle det vara slut med alltsammans.

Jag förklarade nu, efter bästa förmåga, skillnaden mellan transcendens och immanens, emellan Gud som skild från jorden och Gud såsom verkande i hela världsprocessen med sitt högsta uttryck här på jorden i människan.

— Vi skulle så att säga ha Gud inom oss då? frågade Sundin.

Jag jakade.

— Ja, det gillar jag. Det är precis, som jag själv tänkt om helvetet, att det är ingenting annat än vad människorna göra av sig själva.

Märk detta: vad människorna göra av sig själva!

§ 12.

Detta samtal kom upp för mitt medvetande, sen jag undersökt förhållandena ombord, och kopplade sig samman med tidningsartikeln från före kriget.

Vad hade den religion varit, mänskligheten haft intill våra dar? Kristendom? Ack nej. Den hade varit judisk nationalitetsreligion, omplanterad efter varje jordisk326

nations speciella klimat. Och konungen hade varit som David, som Salomo: Guds, Jahves; högste fogde på jorden. Prästerna hans andliga inpiskare. Kyrkan hans fasta grepp i folket. Det hade varit nödvändigt. Då.

Men var det då underligt, att när mänskligheten mognat och reste sig i opposition mot de gamla nationella statsorganisationerna jorden runt, de också skulle upphöra att tro på den gamle Jahve och hans grymma nationella blods-, offer- och hämndereligion?

Nu såg jag dessa fyrskeppsmän klart. Jag såg dem i bottnen, i deras egenskap av sociala väsenden, som klass i samhället, som korporation i staten. Själva det andliga bandet mellan dem och nationen var brustet, själva den andliga grunden var borta, och de tillhörde icke längre, mer än till synes, nationen, de tillhörde en ny värld, och där skola vi i nästa kapitel ta farväl av dem och önska dem lycka och framgång på färden. ÅTTONDE KAPITLET.

Världsstaden.

§ t.

8 jan. Vart hörde de då? Läsaren har kanske märkt, att jag i det föregående använt fina ord: Gud, Gudamänniska, Gudssamhälle, Djävulssamhälle, Natur med stort N, andlig, hjältar, plikt o. s. v. Och1 jag har gjort det med avsikt och efter moget övervägande. Jag har gjort det för att kunna visa, vart dessa män hörde!

Sammanhanget är enkelt. Saken är den, att under 1800-talet med dess specialisering på alla områden, alla dessa fina ord och de verkligheter, som lågo bakom dem, så småningom kommit att monopoliseras för endast vissa grupper i världen. Det andliga livet hade så småningom blivit ett nytt »överklassens njutningsmedel» för att tala med Strix; och världsöverklassen såg med större eller mindre förakt ned på de övriga klasserna såsom icke i besittning av andligt liv, av den »spiritualitet», som var det »andliga» livets yttre kännetecken.

Detta var kanske någonting nödvändigt under det analysens och specialiseringens tidevarv, som 1800-talet betecknat. Det komma framtidens historiker att kunna klargöra för våra efterkommande,328

Men för de nu på jordklotet levande är huvudsaken, att denna specialiseringens tid nått sitt slut och att nu en syntetisk eller sammanfattande tid bryter in, då människorna börja söka det gemensamma hos varandra, hos alla.

— Ja, det är naturligt!

Eller:

— Det är äkta natur! o. s. v.

voro 1800-talets typiska uttryck. Det finns ingenting i världen, som hindrar, att man om 25 år kommer på samma sätt att säga:

— Ja, det är andligt!

Eller:

— Det är äkta ande! o. s. v.

Men det kommer då bara att: beteckna det gemensamma för mänskligheten, den riktpunkt, mot vilken 20 :e seklets mänsklighetspluton marscherar.

Skillnaden mellan Natur och Ande, ur rent alldaglig praktisk synpunkt, är skillnaden mellan det splittrade, det, som består av tusen sinom tusen delar, och det enhetliga, det, som förenar delarna. Naturen är i sista hand summan av mina innötta yttre och inre erfarenheter, Anden är detta något i mig, som i dessa erfarenheter upptäcker likheter, grupperar, ordnar i klasser och kort sagt systematiserar världen för vissa ändamål, växlande och växande, allt eftersom världshistorien skrider fram.

Att denna egenskap, denna förmåga nu skulle vara till finnandes bara hos personer med över 10,000 kronors inkomst är ju rama nonsens. Den finns hos alla, oberoende av förmögenhetsstandard, i högre eller lägre grad; och dem, som ha den i hög grad.329

kallar jag hjältar eller andliga varelser, Gudamänniskor; de andra kallar jag något så fult som djävlar eller naturliga varelser. Och det må nu vara matvaruleverantörer och kungl, hovleverantörer och filosofie doktorer eller vad katten som helst; kunna de icke se tillvaron som ett helt med den andliga gemenskapens tecken på pannan, så äro de av klass II. Kunna andra personer se tillvaron så som nyss nämnts och kämpa de för den synen, de må vara backstu-sittare, lönearbetare, vad som helst, så äro de Gudamänniskor och ska ha äran.

Detta är orsaken, varför jag måst använda de fina orden.

Ty jag fann fyrskeppsmännen bland de människor i våra dar, som skola ha äran. Men frågan är: voro de ensamma? Svar: nej, vi stå alla mer eller mindre på samma marschlinje. Och att peka ut deras plats är att peka på, hur marschlinjen i våra dar gestaltar sig.

Vi ska då finna, att deras till synes kanske »ofosterländska» världssyn är gemensam för — alla, d. v. s. alla, som hålla på att nu forma världen, och det; är alla de stora arbetsgrupperna på livets skilda områden, som det följande skall visa.

§ 2-

Hur ställde det sig då med dessa grupper? Jo, jordklotets befolkning hade, efter kanske en halv million års mänsklig historia, vuxit så pass, att man inte längre kunde räkna individerna, som tolvskillingarna i sin börs. Med ökande rikedom förvandlas mynten till sedlar och därefter till checker; på samma sätt330

räknar den modärna människan aldrig med individer utan med grupper, klasser och korporationer och bortser därmed från de oväsentliga olikheterna, liksom sedeln bortser från koppar, silver och guldmynt, samt deras olika värdevalörer, och ser bara på den gemensamma grupp-, klass- och korporationskaraktären, liksom checken bara ser till myntsorternas, myntindividernas gemensamma karaktär av rörligt kapital.

Om man nu tittar ut över dessa jordklotets grupper i våra dar, så möts blicken av ett högst intressant skådespel. Jag skall ge ett exempel, som berör vårt eget hemland, d. v. s. den tomt, där vi äro födda och därifrån vi skola gå

ut i världsstaden.

I somras inlämnade en av Sverges ledande och mäktigaste män, f. d. chefen för Stockholms Enskilda Bank, v. häradshövding Marcus Wallenberg till Nationernas Förbunds ekonomiska råd en längre skrivelse, som jag naturligtvis måste läsa utländska tidningar för att få reda på, då dylikt stod under svenska pressens värdighet att behandla, eftersom det bara berörde världen men inte enbart Sverge, Stockholm, Vasastaden.

I denna skrift, som jag fann behandlad dels i »Times'» City-Notes och dels inne i bladet i en specialartikel den 4 juni 1921, framlade denne utomordentlige man, som är en av det modärna Sverges skapare, en plan till nerbrytandet i vissa fall av de hinder, som förut i de olika ländernas ekonomiska lagstiftning hindrat utländska banker att oberoende av nationalitet överallt öppna filialer.

Vad detta innebar torde den modärnt orienterade läsaren inte vara sen att fatta. Det betydde ett stort steg fram till världskapitalets öppna sammansmältning331

till en klump, oberoende av alla nationalgränser. Låt oss se saken i ett praktiskt framtidsperspektiv. Låt oss då först kasta en blick på en svensk bankmans utveckling och karriär i våra egna dar. Han går ut från sitt barndomshem kanske i en småstad, genomgår den stadens allmänna läroverk och tar studenten. Omedelbart därefter träder han in i tjänst på stadens bank, som kanske är en filial av någon av landets ledande storbanker.

Han förflyttas till huvudkontoret för att vidare utbildas inom något visst fack, och efter några år reser han för praktiska bankstudier utomlands, vistas ett eller annat år på bankkontor i Hamburg, penningcentralen för norra Europa, i Paris, penningcentralen för vissa delar av västra kontinenten, Ryssland och Sydamerika, i London, penningcentral för hela klotet.

Efter en 3—5 års dylika studier återvänder han hem till Sverge och avancerar, om han är en duktig karl, i tidens fullbordan till bankdirektör.

Vad är det avgörande draget i denna bild? Att han reser ut i världen men icke stannar där. Han är och förblir nationellt begränsad.

Om nu världskapitalets fusion, d. v. s. sammansmältning till en klump, oberoende av alla nationalgränser, skulle bli verklighet, och om att så kommer att gå behöver man sannerligen inte tvivla, så kommer bilden att bli en helt annan. Mannen i fråga kommer såsom anställd i ett internationellt bankföretag att kanske vara född i Sverge, få sin utbildning som nyss skildrats och sedan leva sitt liv som bankdirektör i Kanton, San Francisco eller Kapstaden. Han kommer att tillhöra något helt annat än sitt hemland. Det332

kommer att spela samma oväsentliga roll i den tidens värld som hemstaden förut betytt inom nationen. Han kommer att tillhöra ett yrkesskrå med jordperiferien till verksamhetsradie.

Detta är den bild, som i våra dagar möter blicken, då man ser ut över världen. Kyrkorna, vetenskaperna, industrierna, bankerna, konsterna o. s. v. gruppera sig längs dessa radier; världsdomstol upprättas, världshandelskammare upprättas, världsparlament upprättas.

Detta är världsstaden, baserad inte på den nationella utan på den vokationella principen, yrkesprincipen.

§ 3.

Nu vill jag be läsaren dra sig till minnes, vad jag yttrade som slutord i kap. 2 § 4 vid skildringen av utfärden till fyrskeppets station den 28 nov. 1921, då jag i fyrmästar Mattsson upptäckt yrkesmannen.

Frågan var, sade jag: »I vad mån voro dessa män själva medvetna om, att de som yrkesmän voro av andra sociala yrken beroende länkar, att varje yrke alltid förutsatte andra yrken och en helhet att uppgå i och arbeta för och att kunskapen om denna världsordning var själva kärnan av yrkeskunskapen. Det skulle bli målet för min undersökning.»

Undersökningen var i och med föregående kapitels händelser slutförd, och dess resultat kunde sammanfattas i tre satser:

1. Lots- och fyrpersonalen, som yrke, kände sig, så vitt jag kunnat döma av mina studier i frågan, såsom en länk i ett stort socialt världssammanhang och opponerade därför mot resterna av1 en lägre so-333

cial ordning, såsom representerad av den svenska nationella statsorganisationen.

2. Denna personal kände sig som yrke mer samhörig med yrkeskamrater inom andra nationer än med icke-yrkeskamrater inom samma nation.

3. Denna personal hade vaknat upp till medvetande om en andlig världsstat och om sig själva som andliga värden, vilka icke längre rymdes inom den forna primitiva statens organisation med dess enbart materiella mål, utan strävade mot sin plats i den nya andliga världsstaden.

Och vid dessa, i läsarens ögon kanske hädiskt och revolutionärt klingande satser skall jag nu som avslutning ett ögonblick stanna.

Det är en ny tid, som nyårsdagen 1922 uppgår över världen, sade lörd Leverhulme. Gud skall veta det. I morse hörde jag Sandelin säga i korridoren:

— Hör du, Vinberg, vad är det för underligt djur, som syns där ute på sjön?

— Ja, jag har tittat på'n i tuben, jag vet inte, vad det är.

Jag tog min Zeisskikare (d. v. s. min svågers, ty som Bellman sade: »skalderna ha sällan råd..») och tittade.

Vet läsaren vad det var? Ett gammalt krigsskepp, en gammal, förmodligen tysk pansarbåt med framspringande pansar-ramm, ombyggd till lastångare, och med däcket fullt av — fredliga lokomobiler! Långsamt stävande österut.

Det var den första skarpa synbild jag fått av epokskiftet i våra dagars värld.334

Bild 102. F. d. krigs-, numera hederligt fartyg, med däckslast av lokomobiler.

När dylikt utspelas inför ens ögon, då har man rätt och skyldighet att vänta sig (oblodiga) revolutioner på alla livets områden; och då blir det kanske inte så märkvärdigt eller farligt, vad jag hörde här ombord:

— Om det land vi ligga utanför och vakta, heter Sverge eller Danmark eller Tyskland eller England — vad gör det oss?

Det var inte märkvärdigare i grund och botten, att en svensk i våra dar på ett fyrskepp sade detta, än om en poliskonstapel i Stockholm sade:

— Om jag har mitt pass på Östermalm eller i Vasastan eller på Kungsholmen — vad gör det mig?

Och beviset för denna totalistiska syn på världen och sig själva hade dessa lots- och fyrmän gett genom att i sin fackpress peka på yrkeskamraternas tillkämpade ställning i Danmark. De hade redan börjat yrkes-hoplänkandet utåt världen, utåt den nya världsstaden.335

§ 4.

Frågan var då till sist bara, vad som av allt detta skulle följa. Ack, även den sidan låg klar.

I Kommerskollegii utomordentligt värdefulla historik över storstrejken 1909 angav författaren, numera generaldirektören i Socialstyrelsen Gunnar Huss, den andliga orsaken till denna konflikt såsom det brott i en gammal yrkestradition, vilken 1800-talskapitalis-men medfört. Fordom kunde varje arbetare genom duglighet, skötsamhet och flit arbeta sig upp till mästare. Genom den modärna storindustriens skarpa arbetsfördelning, oerhörda kapitalbehov o. s. v., blev detta en omöjlighet. Arbetaren ställdes utan stigningsmöjlighet, utan måf i livet med andra ord. Och gjorde revolt.

För icke länge sen hade en Stockholmstidning en ledare kallad: »Marskalksstaven i ränseln», där det yrkades, att det måste ordnas så, att arbetaren kände sig kunna nå upp till ledande roll inom industrilivet.

Detta är skrå- eller yrkesprincipens här förut ofta påpekade återuppträdande på jorden, såsom betingad av den

gryende världsstadens ekonomiskt-sociala organisation, och denna princips första bokstav är: varje mans möjlighet att inom skrået genom duglighet nå upp till högsta post.

Är detta något fantastiskt? Kan man tänka sig ett extra fyrbiträde avancera genom alla grader för att en dag sitta som generallotsdirektör? Naturligtvis. Saken är redan genomförd i det politiska samhället. Och då det visat sig, att skräddare och skomakare kunnat med omsikt, klokhet och framgång sköta staten,336

varför skulle icke då sjömän och skeppare en dag kunna sköta den lilla del därav som hette Lotsverket?

Där låg, fast dessa fyrskeppsmän själva icke ens tänkt åt det hållet, själva tidsandan i deras andliga kamp. Varje yrkes homogenitet var, vad de, som alla andra yrken i världen, ytterst arbetade på. Och de obegränsade avanceringsmöjligheterna inom yrket, över världen, skulle ensamt återge människorna den livsglädje, Flodström talat om som statens uppgift att garantera.

Och att världen var på marsch mot detta mål hade jag till sist också kunnat konstatera, även i detta lilla fack.

Jag har i det föregående sagt, att jag icke velat lägga mig i eventuella stridigheter mellan Lotsstyrelsen och personalen. Jag upptäckte snart, att det också var onödigt, ty de motsättningar, som en gång existerat, voro i våra dar på väg att försvinna, tack vare, tycktes det, framför allt den nye chefen, generaldirektör Hägg.

Jag har refererat de svåra mat-, bostads-, löne-, semester- och landfärdsförhållandena. Men felet låg icke hos de styrande. Felet låg, jag tror, man kan säga, oavkortat, däri, att detta yrke var så fullkomligt okänt för landet, för dess riksdag och riksdagsmän, att verket fick lov att dra sig fram på en slags snålskjuts.

Det tycktes ha varit misshälligheter av ganska skarpt slag mellan den föregående generaldirektörn och personalen; men där var svårt för en utomstående och icke i sakens alla sidor initierad att döma. Det föreföll emellertid, som om på hans axlar fallit uppgiften att337

bygga upp modärna fyrar o. d. och som om han, kringskuren av små anslag, åsidosatt eller måst åsidosätta personalen. Kanske var han också en gammaldags autokrat. Ty fyrmästarn sade:

— Förr var det aldrig en inspektion, utan att man var riktigt uppbragt efteråt över hur man blivit behandlad. Men nu tycks det bara vara ett nöje, så human som den nye generaldirektörn är.

Och besättningen sade:

— Vill herr Nordström bara skriva så, att allmänheten får känna vårt liv och förstå oss och att vi också äro människor, så blir det nog lättare för generaldirektörn att få medel att hjälpa. För han vill hjälpa oss. Det vet vi.

Där stod saken.

Det var alltså mitt i en stor historisk utvecklingsprocess, jag fallit ner här på detta lilla röda fyrskepp långt ute i havet. Jag hade upptäckt här, som man i våra dar upptäcker överallt, världens andliga och materiella enhet; och jag hade upptäckt den process, som är kanske mer betecknande än någon annan, omkring oss; närmandet av världens två sociala halvor, över- och underklass, styrande och styrda.

Den gamla krigiska världen, som nödvändiggjort formandet av nationerna till hårt och känslolöst disciplinerade arméer på det rytande kommandots grund, var på upphällningen. Arméförbanden skingrades, uniformer och rytande lades bort, en civilare, en fredligare, en förnuftigare, d. v. s. andligare värld grydde. Detta var den hoppgivande summan av vad jag funnit ombord. Det var signalen till en ny och bättre värld; och till en ljusare ställning i den än i den gamla 22, — Nordström, Fyrskeppet.338

tänker jag, att läsaren med mig lyckönskar dessa våra väktare kring Sverges kuster. Dessa våra hittills så okända bröder.

Och för den, som villrådig ser sig om i denna ännu lite konstiga och ovana värld, har jag till stor del skrivit denna dagbok utifrån ett litet modärnt miniatyrsamhälle på vågorna, sökt berätta lite om dess kamp och svårigheter, hopp och längtan, glädje och sorg; och kanhända skall den stund, läsaren offrat på dessa blad, hjälpa honom eller

henne i någon mån att lite bättre förstå den värld och tid, vi leva i, och där vi alla äro satta att, var och en på sin post, som dessa tappra fyrskeppsmän, utföra vårt livsverk och om möjligt, liksom de, göra oss förtjänta av namnet hjältar.

§ 5.

Så till sist vill jag som sigillet under denna dagbok från fyrskeppet medföra ett intyg, som förvissar läsaren om, att alla de fakta, jag i det föregående anfört, äro fullt autentiska.

Intyget, som skrivits av fyrmästar Mattsson, för vilken varje rad i det föregående upplästs för att undvika alla missförstånd och felaktigheter, lyder:

Härmed intygas, att alla de fakta om fyrskeppslivet, som av herr Ludvig Nordström framförts i ovanstående skildring, äro av mig noga kontrollerade och befunna riktiga.

Almagrundets fyrskepp den 8 jan. 1922.339

När fyrmästarn, under f. ö. stark rullning, med sitt namn beseglat dessa sidor, skakade vi tyst men hjärtligt hand, och jag uppsände därvid en ordlös bön till himlen, att vad vi båda gemensamt härmed gjort (och vad däri är gott, är till största delen fyrmästarns förtjänst) måtte beteckna inledningen till det närmande mellan svenska samhällets olika lager, vars första förutsättning är, att de få lära känna varandras liv.

Ske alltså!

## EPILOG

§ 1.

Avskedet.

2 O j a n. Nu sitter jag återigen i mitt gamla vanliga kära arbetsrum på Djursholm, med mina vanliga böcker och teckningar och kartor omkring mig; högt uppe i luften som i styrhytten på ett aeroplan. Det är här uppe jag vant mig att titta ut över världen.

Men fyrskeppet syns inte. Det är gömt bakom horisonten, som fyrmästarn sade.

Och nu skall jag bara berätta, hur jag kom hem.

Det var den 8 januari, som jag satte punkt för mina anteckningar ombord, och då var det ett stort problem. Det hade kommit order, att fyrbiträdet Sandelin den 12 jan. skulle vara i Stockholm för att genomgå en månads signalkurs, och lötsångaren skulle hämta in honom och mig. Men alla dagar blåste storm.

Skulle lötsångaren komma eller ej?

N u kände jag, vad enformigheten ombord verkligen innebar. Hela tiden förut hade jag arbetat under högtryck, och då kan man sitta på en flaggstångsknopp och inte märka det. Mem nu drog jag omkring på däck, i korridorerna, som en osalig ande. Maten äcklade mig, det kröp i skinnet. Jag ville hem, till mitt ordinarie arbete. Sysslolösheten gör ju en män-344

niska galen. Jag ritade, fast fartyget gungade som i Gröna Lund, och sjögången var så pass, att då jag på en fällstol satt och skissade upp Jansson läggande platting i verkstadsrummet, så slängdes jag av en slingring i däck.

Uppe stod Sandelin med kikarn mot Sandhamn, när jag steg ut genom kappdörrn. Och när han steg ut genom den, var det jag, som stod i samma position.

— När nu herr Nordström har rest, sade fyrmästarn, måste jag ta mig till ett stort arbete, något snickare-göra, för att komma över tomrummet. Första tiden kommer jag inte att kunna äta något.

Med den repliken snördes mitt hjärta samman.

— Herr Nordström förstår nog inte, vad herr Nordströms besök ombord har betytt för oss, sade besättningen. Det har varit en sådan omväxling i vårt elände.

— Ja, sade fyrvaktarn samma morgon jag reste. Nobel, han lyckades få en dag uppkallad efter sig, men här ombord kommer vi hädanefter att räkna från »det året, herr Nordström var ombord».

Vad skulle jag svara? Jag hade inte underhållit dessa präktiga män något särskilt. Vi hade allesammans pratat, berättat historier och skämtat. Men o m jag förstod dem! Jag mindes min ungdom, då jag såg den ene efter den andre av mina kamrater ge sig ut i världen, medan jag, fattig som en lus, gick murvel i en småstadshåla och inte hade råd eller möjlighet att resa ens till Stockholm. Alla de sömnlösa nätterna från de åren med deras vilda planer att bli globetrotter, att komma ut ur fängelset, döko upp. Jag förstod dessa män med var fiber i min kropp.

Och ur detta formades avskedsögonblicket.345

Den Q jan. var det full storm, blåste en elva. Den 10 likaså. Hela havet stod som en kvast, och brotten på inre Almagrundet hängde likt ångbåtsrök i sydväst. Men mot aftonen lugnade det, och kvällen kom med månsken.

Den 11 purrades jag kl. 7 av Bertil. Allt var packat och klart.

— Ja, det blir tomt nu, sade han. Det har varit ombyte för mig det här, se!

Samma melodi.

Klockan 7.30 noterade jag i dagboken: »V: 3. Stilla vatten.

Klockan 8.25: Sängkläderna tas ur kojen och bäras upp på aktertrallen för att vädras. Tomflaskor och Klass II räknas och ordnas.

När jag nyss gjort klart i hytten, gick jag upp på däck. Tyckte mig se något mot landförtoningen.

Lotsångaren rullande hitåt.

8.40 f. m. Avskedsbägaren i konjak just drucken akterut, där jag tackat och besättningen hurrat 3 gånger.

Därmed är avskedet klart.»

Bild 103. Lotsångaren »Stockholm» kommer ut till fyrskeppet.346

Lotsångaren var framme kl. 9.30, och rullade bra nog, som antytts å teckningen. Den kom upp runt vår akter, vi fingo en tross ombord, en båt firades, och lotslöjtnant von Heideman kom över jämte Sandelins vikarie.

Och nu spred sig en nyhet som en löpeld kring fartyget.

— Två man ha varit nära att komma bort i storm, från Ölandsrev!

Alla med en mun:

— Motorn!

De hade gått i land med motorbåten, såsom jag i det föregående beskrivit landfärderna från Alma-grundet, hade återvänt, överraskats av snöstorm, motorn, samma usla eländiga motor som vår, hade strejkat. I två dygn hade stormen slängt dem omkring på havet, tills en tysk ångare sett dem, tagit upp dem och fört dem med till Köpenhamn, där den ene måst läggas in på sjukhus och visst avlidit.1

Vad hade sagts om dessa statens motorer?

— En dag komma de att göra en olycka och kosta någon livet.

Spådomen hade gått i uppfyllelse.

— Hur lätt kunde det inte ha hänt oss, sade alla, och Sundin tillfogade nerifrån julien, medan lotslöjt-nanten överlämnade ett paket desinfektionsmedel mot kackerlackorna, som återvänt:

— Ja, nu kanske vi få bättre motorer, men nog är det väl för dyrt betalt, om det skall ha måst kosta en människas

liv.

1 Visade sig senare icke ha blivit fallet.347

Bild 104. Signalkanonen. Används aldrig.

Under dylik sinnesstämning lämnade jag fyrskeppet. Jag hade först tagit en sista lov kring däck och gjort en hastig teckning av signalkanonen.

Så bar det i väg.

Det hade under hela min vistelse varit sådan storm på havet, att jag ej kunnat komma åt att gå i julien och från den rita av fyrskeppet. Nu gjorde jag det, tack vare lotslöjtnant von Heidemans vänlighet att hålla ett ögonblick, från lotsångarens våldsamt rullande däck.

Under tiden gingo ångvisslorna, flaggorna sänktes, och när jag hastigt noterat de definitiva linjerna, viftade jag med mössa i ena näven, skissblock i den andra, mössorna viftade tillbaka från fyrskeppet, och så stodo vi, tills jag inte längre kunde urskilja detaljer.

Jag skäms inte ett ögonblick att säga det: jag kunde inte se dem, därför att jag hade ögonen så droppiga som en fönsterruta i regn, halsen så tjock som av348

Bild 105. Fyrskeppet, sett från lotsångarens däck.

difteri och hjärtat så tungt, som om jag plötsligt förvandlats från en frisk, fet, stilig karl till en usel poet med welt-schmerz.

Så skildes jag från dessa män, och dem kommer jag inte så lätt att glömma. Men livet kallade.

§ 2. Vintergatan.

Att öppna samtalet på lotsångarens däck var som att höra den landfasta delen av världsstaden ropa:

- Hallå.

Det första var:

— Professor Hjärne är död.351

— Det var en fin man. Och Washingtonkonferensen?

— Succés.

— Irlandsfrågan?

— Löst.

— Hå! bröt det ur hjärtats djup, två kvarnstenar rullade med plask i havet. Så lätt kände jag mig. Sen var resten detaljer.

Nu kunde småkrafset ventileras.

— Hur är det i land? Är det snö?

— Fullt. Hela skärgårn är is.

Bild 106. Grönskärs fyr och skären däromkring i vinterskrud.

Och det var, vad jag nu fick se. Jag fick se den officiella världstadsgatan in till Stockholm om vintern som vintergata. I Sandhamn telegraferade jag hem; vi lättade kl. 12, och jag hann just rita från däck konturerna av handelsboden, som jag placerat i kap. 2, så bar det i väg. Kl. 4 voro vi i Stockholtn. Men vilken färd!

— Vi få dimma, hade fyrmästarn sagt och pekat på en bank i väster. Mitt in i den kommo vi nu, och hur den tedde sig över skärgårdsleden anger bild 107.

Det var bland de ståtligare färderna i mitt liv. Stora pampiga lastångare döko upp i dimman framför oss350

och passerade under vattendån och isbrak, skärgårdsångare, bogserbåtar, motorskorvar kommo och gingo, och alla manövrerade vi fint som automobiler på en Londongata, på Strand t. ex.

Bild 107. Vinterfarleden Sandhamn—Stockholm. I dimma.

En idé hade fått form i min hjärna. För att belysa den gjorde jag hastigt följande teckning (bild 108). Är den igenkänd? Hur många artister i Sverge ha inte gjort den!351

Bild 108. Konventionell vinterbild från Stockholms skärgård.

Jag skulle egentligen ritat av änderna och måsarna också, vid Sandö Sugga. De lågo i gatans vattupölar, men ta mig katten, de sågo slöa ut som vinterflugor. Men framför allt, de voro så civiliserade, att de inte makade sig. De betraktade ångarna som gamla bekanta.

Så närmade vi oss Stockholm, passerade Vaxholm, Stora Höggarn, där Sandhamnslotsen Sundström, mitt sällskap på utfärden, förankrat den tankångare, han lotsat in, och Lidingön. Blockhusudden dök upp, kvarnarna och verkstäderna på Södra landet, lyktraden längs Strömmen, eldskenet av hela stån över Djur-gårdslandet. I vinterskymningen.

— Se kråkorna! sade lotslöjtnanten.

De sutto i tusen sinom tusental, på isen, på isstyckena, och rörde sig knappt, då ångarn drev styckena framför sig och åt sidan.352

Då bet jag in bilden i ögat — för min idé.

Så klockan 4 hade vi telefonsladden ombord. Jag ringde hem.

— Upptaget!

Sen fick jag höra, att det var en tidning, som velat veta, vad jag läst som barn. Pang! Man var inne i världsstaden igen! Cellen var ankrad i sitt organ, strömmen påkopplad.

Och när jag i bil susade genom Stockholm, vilket

Bild 109. Isrännan i Stockholms hamn med tusentals kråkor på isen.353

efter havsmörkret tycktes mig en eldsvåda med gnistor, flammor och bolmande rök, då kände jag idén som en hjärtklappning inom mig.

Och när jag slog upp grinden här hemma och hörde familjens vanvördiga rop:

— Gubben är hemma! Gubben är hemma!

Och till sist kramade dem, sä det sa knak i fruntimmersryggarna, var idén klar.

Det var denna:

§ 3.

Tillägnan!

Titta på bild 109. Det var mitt intryck av infarten till Stockholm, med eldskenet i vintermörkret, med världsstadens kamp mot naturen, symboliserad av detta flammande sken. Jämför med bild 108, skärgårdsbilden.

Varför ha ej våra utomordentliga unga konstnärer som giriga gamar kastat sig över den stora striden mellan världsstad och natur? Titta på min usla teckning, vilka möjligheter för en konstnär. Tänk denna ränna full av trafik, denna himmel som eld, dessa lyktor som gevärsblixtar mot den fördömda naturen. Rännan, isen har man nog målat, men trafiken, ångare, som mötas o. s. v., arbetet, dess symboliska innebörd. Aldrig! Man har bara sett natursidan.

Vad var allt detta jag såg av ljus och sken, jag hörde av dån, hammarslag, ångvisslor, brus?

Vår tids Gud! Världskampen, världsarbetet.

Varför sitta inte Sverges konstnärer i Kiruna, 23. —• Nordström, Fyrskeppet.354

Grängesberg, Götaverken, Asea? Emedan de inte ha upptäckt det verkliga, det okända Sverge!

Varför sitta författarna och pjollra om en gammal fördömd läsargud, som om de vore sina egna mormödrar? Gud är dagens arbete och kamp mot mörker och elände. Fyrskeppsmännen, de äro gudar. Gruvarbetaren, lokomotivföraren, sågställaren, det är gudar. Ämbetsmannen, kontoristen, det är gudar. Den som tittar i luften efter Gud är rätt och slätt en åsna.

Gud är i varje handslag (om det är ärligt, annars är Fan där!). Och religion är helt simpelt att upptäcka vardagslivets gudomlighet och det stora andliga världsdrama, som där utspelas varje sekund. Efter bestämda lagar.

Varför följa inte författarna konstnärerna till Kiruna, Grängesberg, till kontor och ämbetslokaler — och forska i det verkliga levande livets heliga skrift?

Emedan de icke ha upptäckt det verkliga, det okända Sverge!

Se här, vad jag på mina 6 fattiga veckors julsemester fann bara på ett fyrskepp. Är jag kvickare än mina kolleger? Inte ett pinal. Vi äro jämnt upp lika goda kålsupare till hopa. Var och en kan finna sitt fyrskepp.

Och det vill jag säga: vi författare äro jordens sålt. Om nu saltet mister sin sälta, varmed skall man då salta?

Tiden behöver oss, världen behöver oss.

Och vad särskilt Sverge angår: Sverge behöver oss. Sverge i våra dar är en guldgruva för skalder och konstnärer. Livet stöps om, nationen stöps om, väldiga krafter, världskrafter, äro i rörelse.Och därför säger jag, utan spår av självförhävelse, till alla mina jämnåriga kolleger, till var och en av dem:

— Titta, vilka ståtliga män, vilken ståtlig livskamp jag funnit ute i havet. Kamrater, slunga 1800-talets pessimistiska böcker för tusan i våld, och kom ut med mig, så ska vi upptäcka, var och en på sitt håll, det stora okända Sverge och visa våra landsmän, vad de gjort, vad de göra och till vad de duga i världen! A L B E ii T BONNIERS FÖR L A G.

Resan till Cythere (3:6 tusendet) ..............................9: —-

Noveller:

Fiskare (7:e tusendet) ............................................................I: 50.

Borgare (lo:e tusendet)..........................................................4: 50.

Kungliga svenskar (i3:e tusendet) ..............................—85.

Bottenhavsfiskare (2:a tusendet) ....................................3: 75-

Idyller från Kungariket Öbacka (2:a tusendet) 5: 5°-

Tomas Lack (3:e tusendet) ................................................2: 25.

Ivnapptrusten (3:e tusendet)................................................— 5°-

Obacka-bor (3:e tusendet) .................................................8: 75.

Essayer:

Lloyd (Jeorge (5:e tusendet) ..........................................r 5°-

Nya himlar och en ny jord (2:a tusendet) ... 4' 25.

Nationernas Förbund (2:a tusendet) ........................1; 5°-

Dödsfabriken (2:a tusendet).................................................4: 75-

Sverge och världen (2:a tusendet) ..............................7: 5°*